

ΒΑΣΙΛΗ ΜΥΛΩΝΑ

ΧΩΡΙΣ ΜΑΡΟΥΣΙΟ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

(ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΑΡΤΕΡΓΑΤΗ)

ΑΘΗΝΑ

1959

Εταιρεία Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΓΙΑΝΝΗΣ & ΑΝΝΑ ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΔΟΥ

ΧΩΡΙΣ ΜΑΡΟΥΣΙΩ

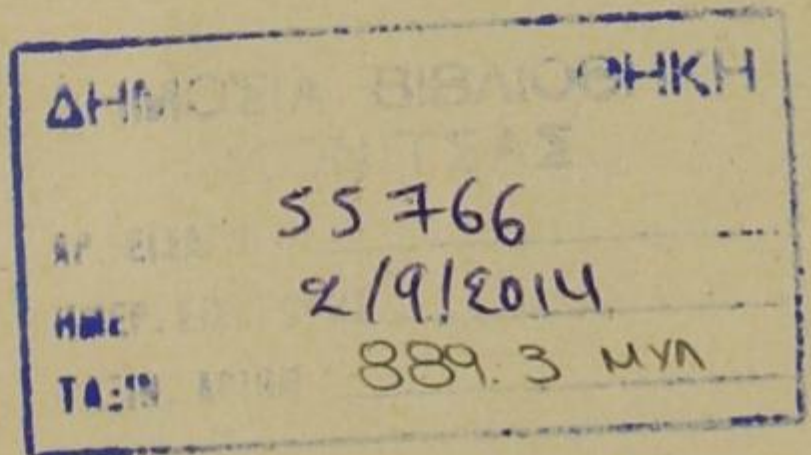
Εταιρεία Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΒΑΣΙΛΗ ΜΥΛΩΝΑ

ΧΩΡΙΣ ΜΑΡΟΥΣΙΩ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

(ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΑΡΤΕΡΓΑΤΗ)

κωδ. εγχ: 8952

ΑΘΗΝΑ

1959

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ

ΣΤΗΝ

ΞΕΝΗΤΕΜΕΝΗ ΕΡΓΑΤΙΑ

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Στήν Ἀθήνα κοντά στήν πλατεῖα Κουμουντούρου ἕνα παλιό μέγαρο στεγάζει δυὸ παλιούς συγκάτοικους. Πάνω ἕνα σχολεῖο καὶ κάτω ἕνα φούρνο. Εἶναι τὸ τέταρτο γυμνάσιο τῆς Ἀθήνας πὺ χάρισε στὸ φούρνο τὸ σπουδαγμένο ὄνομα «Ἀϊφελ». Τὸ τέταρτο γυμνάσιο κι ὁ φούρνος «Ἀϊφελ» εἶναι οἱ δυὸ μεγάλες ζωὲς τῆς γειτονιάς.

Ἡ πλατεῖα Ἐλευθερίας — ἔτσι τὴ λέγε τώρα τὴν πλατεῖα Κουμουντούρου—ἄλλαξε ὄψη κι ὄνομα. Μὰ ὁ φούρνος καὶ τὸ γυμνάσιο ζοῦνε ἄρμονικὰ τόσα χρόνια στὸ ἴδιο παλιὸ μέγαρο. Ἀπὸ τὰ μεσότοιχά του περνάει τὸ φουγάρο τοῦ φούρνου καὶ βγαίνει ψηλά, ἀπάνω ἀπὸ τὴ στέγη τοῦ γυμνασίου, σὰν σημαδούρα γιὰ τὰ γυμνασιόπαιδα, ἀντὶς μιὰ μεγάλη κουκουβάγια.

Πολλὲς γεννιὲς θυμοῦνται τὰ θρανία τοῦ τέταρτου γυμνασίου καὶ τὰ μωσκοβολητὰ τοῦ φούρνου στὰ διαλείμματα. Παλιὸ τὸ μέγαρο, παλιὸ τὸ γυμνάσιο, παλιὸς ὁ φούρνος. Πόσα θριαμβευτικὰ «ἄριστα» καὶ πόσα «ζεστὰ κουλούρια» δὲν νοσταλγήθηκαν στὴν ἀξέχαστη ἐκείνη γωνιά!...

Μὰ τώρα τελευταῖα κάτι ἤρθε νὰ βάλει στὸπ στὶς ἄρμονικὲς σχέσεις τοῦ φούρνου μὲ τὸ σχολεῖο. Παλιὸ τὸ μέγαρο βλέπετε. Ὁ ἀσπρομάλλης φούρναρης ὄλο πάσκιζε νὰ κυνηγάει τὶς κατσαρίδες κι εἶταν περήφανος γι' αὐτό. Τὴν ἡμέρα τὶς ξέκανε. Τὴ νύχτα πάλι βγαίνανε ἀπ' τὰ σαρακοφαγωμένα μεσότοιχα καὶ γραμμὴ - γραμμὴ γιὰ τὸ γυμνάσιο.

Τὸ πρωῖ, πάνω στὰ θρανία, εἶχαν νὰ κάνουν καθηγητὲς καὶ μαθητὲς γιὰ τὶς κουκουβάγιες τοῦ φούρναρη. Ἔτσι τὶς εἶχαν ὀνομάσει. Πολὺ εἶχε κρατήσει αὐτὴ ἡ περίεργη συμβίωση...

Τὸν περασμένο Αὐγουστο ὁ παλιόφουρνος ἔπαιρνε νέα ζωή. Γινόταν ἀνακαίνιση. Βάζανε μηχανές τῆς τελευταίας λέξης, γιὰ νάχει ἀπόδοση τὸ ψωμί καὶ νὰ δουλεύει ὁ ἐργάτης χωρὶς κάπνες καὶ μουτζούρες. Ὁ ἀσπρομάλλης φούρναρης πὺν τὸν κρατοῦσε ἀπ' τὰ παλιὰ χρόνια εἶταν τὸ πιὸ συμπαθητικὸ γεροντάκι στὴν πλατεῖα Κουμουντούρου, καθὼς τὸ πίνανε τὰ βραδάκια στὰ γύρω νταβερνάκια. Θιὸς σχωρέστον πὺν ἔφυγε τώρα τελευταῖα ἀπ' τὸν κόσμον καλὸς καὶ εὐτυχισμένος. Γιατὶ ἄφησε στὸ πόδι του παιδιὰ τῆς προόδου.

Αὐτὰ, τὰ παιδιὰ, μόλις ἔφτασε στὴν Ἀθήνα τὸ «μαντατόρ», νάτο καὶ στὸ φούρνον τὸν «Ἀϊφελ» τὸ καινούργιο μηχανήμα.

Ὁ μηχανικὸς διάταξε νὰ φύγουν τὰ βαρέλια ἀπ' τὸ ὑπόγειο. Κρατοῦσε ἓνα δυὸ βαρελάκια τὸ γεροντάκι πὺν ἔβαζε λίγο μουστο γιὰ τὴν καλὴ γειτονιά του.

Νὰ φύγουν καὶ τὰ ξύλα. Εἶπε ὁ μηχανικὸς. Κρατοῦσε παλιοκαιρίσια ξύλα τὸ μαγαζὶ γιὰ ὦρα ἀνάγκης. Καθάρισαν τὸ ὑπόγειο κι ἀπὸ τὰ ξύλα, γιὰ νὰ βάλουν ντεπόζιτα τοῦ πετρελαιοῦ.

Πᾶνε ὅλα τὰ παλιὰ, τὰ ξύλασαν ἀπὸ τὴ μέση. Φύγανε μὲ τὴ σειρά τους, καθὼς ἔφυγε κι ὁ γέρος. Μιὰ μηχανὴ θαρρεῖς κι ὁ ἄνθρωπος. Παλιώνεις; Φεύγεις. Ἄϊντε στὸ καλὸ σου παλιοβάρελο, ἄϊντε στὸ καλὸ σου καὶ σὺ παλιόξυλο...

Μὰ δὲν εἶναι ἔτσι καὶ μὲ τὰ παλιόχαρτα. Αὐτὰ μοιάζουν μὲ τὰ κειμήλια τοῦ γέρου. Τὴν πίπα του τὴν ἀσημένια, τὶς κεχριμπάρεινες χάντρες τοῦ κομπολογιοῦ του, τὰ ματογιάλια του μὲ τὴν ὀτομὰ, τὰ παλιοδεφτέρια του μὲ τοὺς βερεσέδες.

Γι' αὐτὸ, καθὼς τ' ἀνασχερίζανε, προσέχανε τὰ παλιόχαρτα μὴ λένε τίποτα γιὰ τὸν γέροντα. Μὴ λείει τίποτα ὁ γέροντας γιὰ τὰ παιδιὰ.

Καὶ νά. Σὲ μιὰ σκαλοφρούδα* σκεπασμένη ἀπ' τὰ παλιοκαιρίσια ξύλα βρῆκαν παλιοδεφτέρια. Τὰ κοίταζαν μὲ εὐλάβεια. «Εἰσαγωγή-ἐξαγωγή στὰ παλιάλευρα». Ἄϊντε στὸ καλὸ σας παλιοδεφτέρια! Πᾶνε κι αὐτὰ γιὰ τὴ φωτιά.

Μὰ κάτω ἀπ' τὰ δεφτέρια βρῆσκονταν ἓνα πενηντόφυλλο τετράδιο. Τὸ ἀνοίγουν, ξένη γραφή. «Ἡμερολόγιο ἀπ' τὸ 1920».

*ἐντειχισμένο ντουλαπάκι

Κάποιος γράφει τὰ θάσανά του ἐδῶ μέσα!... Ὅχι, μὴν τὸ καῖτε, θὰ τὸ διαβάσω....

Σκέφτηκα πὼς θάταν παλιοῦ ἀρτεργάτη πὸν πέρασε στὸν παλιὸ καιρὸ ἀπ' τὸ φοῦρνο ἐκεῖνο. Τὸ πῆρα.

Ὁ μηχανικὸς τὰ πέταξε ὅλα τὰ παλιὰ μαζί καὶ τὶς ἐνοχλητικὲς κουκουβάγιες τῶν θρανίων. Τοποθετοῦσε τώρα τὸ «μαντατόρ» φέροντας τὴ νέα ζωὴ στὸ φοῦρνο τῆς γειτονιάς κι ἐγὼ ξεφύλλιζα τὶς σελίδες του. Εἴταν σελίδες μιᾶς περασμένης ἐποχῆς. Εἴταν ἡ ἱστορία ἐνὸς παλιοῦ ἀρτεργάτη.

Πρόσσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

20 'Ιούνη 1920

Στὰ Γιάννινα, στὸν Κουραμπά, εἶμαι ἓνα χελιδόνι. Ἐνα ἔρημο καὶ λαβωμένο πουλὶ μέσα στὸ κλουβὶ τοῦ νοσοκομείου. Μὲ πόδι σκοτωμένο καὶ θαλμένο στὸ γύψο, μέρες τώρα κατάκοιτος, στὸ χειρουργεῖο τοῦ Κουραμπά. Θλιμμένος μακριὰ ἀπο τὴ μάνα μου πὺ γύρισε χτὲς στὸ χωριὸ μαυροφορεμένη, γιὰ νὰ κλάψει μονάχη τὸν πατέρα πὺ χάθηκε στὸ ταξίδι. Τόσα χρόνια στὸ ταξίδι! Ἐγὼ εἶχα τελειώσει τὸ «Ἑλληνικὸ» στὸ χωριὸ κι εἶμουν μονάκριβος καὶ χαϊδεμένος.

Ἐκεῖνος ἔστειλε ἀπὸ τὸ ταξίδι ἀπὸ τὴν Ἀραπιά, ἀπὸ τὸ Χαρτούμι κι ἀπὸ τὴν Ἀντὶς - Ἀμπέμπα, κι ἐγὼ μεγάλωνα. Ἡ μάνα μὲ φύλαγε «μὴ στάξει καὶ μὴ βρέξει», ὥσπου νὰ τελειώσω τὸ «Ἑλληνικὸ». Σὰν σκόλαγα τὸ «Ἑλληνικὸ», ἔγραφε σ' ἓνα γράμμα του ἀπὸ τὸ Χαρτούμι, θὰ μ' ἔπαρνε μαζί του στὰ μαγαζιά μὲ τὸ ἀλκοὸλ πὺ εἶχε ἀνοιχτὰ ἀπὸ καιρό.

Μὲ πόσο σεβντὰ τῶβγαλα τὸ σχολειό, γιὰ νὰ πάω ἀσπροπρόσωπος διάδοχος τοῦ πατέρα μου στὸ ταξίδι, ὁ δάσκαλός μου μόνο τὸ ξέρει. Μ' ἂν εἶμουνα ἄξιο παιδὶ τοῦ κοσμογυρισμένου πατέρα του, τῶκανα, γιὰτὶ σκεπτόμουν τὴ μάνα μου πιὸ πολὺ. Νὰ πάω ἐγὼ στὸ Χαρτούμι, ἔλεγα, γιὰ νὰ γυρίσει γιὰ πάντα στὸ χωριὸ ὁ πατέρας, κοντὰ στὴ μάνα.

ἌΟνειρα χαμένα! Μπροστὰ ἀπὸ δέκα μέρες μᾶς ἦρθαν τὰ

φαρμάκια. Είχαμε δυό χρόνια νὰ πάρουμε εἶδηση ἀπὸ τὸν πατέρα. Στὸ τελευταῖο του γράμμα ἔγραφε πὼς θὰ μετάρφερε τὶς δουλειές του στὴν Ἄντις - Ἀμπέμπα. Ἀπὸ τὸ γράμμα ἐκεῖνο τὸν χάσαμε.

Ἄχ! Μοῖρα μου καημένη, καρδιά μου πονεμένη! Τὸν χάσαμε γιὰ πάντα. Κι ἐγὼ ἐδῶ στὸ ξυλοκρέββατο, μέσα στὸ γύψο. Νᾶχω τὸν πόνο τὸν ἀβάσταγο ἀπὸ τὸ σκοτωμένο πόδι τὸ ζερβὶ καὶ ζερβιά ἢ καρδιά μου κάθε στιγμή, κάθε λεπτό, νὰ χοροπηδάει ἀπ' τὸ παράπονο.

Ὁ πατέρας εἶχε μείνει γιὰ πάντα στὸ ταξίδι. Εἶμουνα πιά ὀρφανός. Δὲν τόθελαι ποτὲ αὐτό, νὰ μείνει στὸ ταξίδι κι ἐμεῖς οἱ δυὸ μέσ' στὴν ὀρφάνια! Ὁχι, δὲν τόθελαι αὐτό. Κι ὅταν τὸ πρωτοτάκουσα, στὴ μάνα πῆγε ἡ συλλοή μου κι εἶπα μέσα μου ἀπ' τὸ πῖο ψηλὸ κλωνάρι τῆς μουριάς : «Μάνα μου, μανούλα μου, κακὸ μεγάλο ἔπαθες!...»

Εἶτανε Κυριακὴ πρωτὶ, μπροστὰ ἀπὸ δέκα μέρες, πού τῆς ἔδειξε ὁ μπάριμπα-Μῆτρος ὁ πρωτοξάδερφος τοῦ πατέρα. Διάλεξε τὴν ὥρα πού δὲ βρισκόμουνα στὸ σπίτι. Μὰ ἐγὼ ἐκεῖ κοντα βρισκόμουνα. Πάνω στὴ μουριά μας μετὸ Βαγγέλη Ζέρβα κι εἶταν Κυριακὴ. Φοροῦσα τὴ χακιὰ στολή σταλμένη μπροστὰ ἀπὸ δυὸ χρόνια ἀπὸ τὸ Χαρτούμι. Μὲ στένευε κιόλας, γιὰτὶ κάθε χρόνο ρίχνω στὸ μπόι. Ἔτσι τοῦγραφε ἡ μάνα κι αὐτὸς ἀπὸ τὸ Χαρτούμι κάθε ἑξάμηνο ἔστειλε καινούργια φορεσιά.

Πρῶτη φορὰ ὁ Βαγγέλης Ζέρβας βρισκόταν στὴ μουριά μας πῖο ψηλὰ ἀπὸ μένα. Εἶταν τὸ στένεμα τῆς φορεσιάς. Ὁ ἀποκλεισμός τοῦ πατέρα πού εἶχε δυὸ χρόνια νὰ στείλει γράμμα, λεφτὰ καὶ δέμα. Καὶ δὲν ξέραμε ἂν εἶχε μεταφέρει τὶς πρᾶματιες του στὴν Ἄντις-Ἀμπέμπα ἢ βρισκόταν ἀκόμα στὸ Χαρτούμι. Ὁ μπάριμπα-Μῆτρος ὅμως εἶχε πάρει γράμμα ἀπὸ τὴν Ἄντις-Ἀμπέμπα, δὲν ξέρω πὼς, κι ἔδειξε τῆς μάνας τὰ μαντάτα τὰ κακά. . . .

— Γληγόρη, ἡ μάνα σου ὀρέ! Τί γουργιάζει * ἔτσι ἡ μάνα σου, ὀρέ, δὲν ἀκοῦς;. . . Ἔσκυψε ἀπὸ τὸ ψηλότερο κλωνάρι ὁ Βαγγέλης ὁ Ζέρβας ὁ συνομήλικός μου καὶ μοῦ φώναξε.

Σήκωσα τὰ μάτια μου κατὰ τὸ Βαγγέλη. Δὲν τὸν κοιτοῦσα. Ἄφουκραζόμουνα τὶς φωνές τῆς μάνας. Δὲν εἶχα ἀκού-

* κλαίει σπαραχτικὰ

σει ἄλλη φορὰ τέτοιες φωνές ἀπὸ τῆ μάνα μου. Κι ὁ νοῦς μου πῆγε ἴσια στὸν πατέρα, στὸ ταξίδι. Στὸν ἀποκλεισμό. Στὸ Χαρτούμι τ' ἀλαργινό, στὴν ἀλαργινὴ τὴν Ἀραπιά. Στὴν Ἀντὶς - Ἀμπέμπα μὲ τὰ καινούργια ὄνειρα τοῦ πατέρα μου... Κι εἶπα μέσα μου : «Μάνα μου, μεγάλο κακὸ ἔπαθες!...».

— Ἡ μάνα σου εἶναι, ὄρὲ Γληγόρη, δὲν τὴν ἀκοῦς, τί κάθεται;...

Ὁ Βαγγέλης μὲ κοιτοῦσε τώρα μὲ συμπόνια. Κι ἐγὼ ὕστερα δὲν κρατήθηκα. Ἄφησα τὸ κλωνάρι ποὺ κρατιόμουνα, γιὰ νὰ πιάσω ἄλλο παρακατιανό. Μὰ δὲν πιάστηκα. Τὰ χεῖλη μου ἔτρεμαν. Τὰ μάτια μου βούρκωναν. Τὰ πόδια μου γλυστρουῦσαν. Εἶχα χάσει τὸ Βαγγέλη ἀπὸ τὰ μάτια μου καὶ ζαλισμένος βρέθηκα στὸν αἴρα. Μόνο ἓνα «ντουῦπ» πάνω στὸν ὄχτο τῆς μουριᾶς ἔνοιωσα ζαλισμένος καὶ τίποτε ἄλλο. Ἡ μάνα μου ἔσκουζε στὸ σπίτι γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ πατέρα κι οἱ γειτόνοι ἔσκουζαν, σὰν ἀκουσαν τὸ «ντουῦπ» τὸ δικό μου κάτω ἀπὸ τὴ μουριά.

Δυὸ φορές τὴν ἴδια στιγμή λαβωμένοι ἐγὼ κι ἡ μάνα ἢ δύστυχη. Δὲν μπόρεσε αὐτὴ, σὰν ὅλες, νὰ τὸν κλάψει, νὰ ξεσπάσει τὸ δάκρυ καὶ τὸ μοιρολόγι της, μόνο γιὰ κεῖνον, ὥρα πολὺ. Δὲν δέχτηκε νὰ μὲ κουβαλήσουν ἄλλοι στὰ Γιάννινα. Τὴν ἴδια ὥρα μ' ἀνέβασε στὸ μουλάρι τοῦ μπάριμπα - Μήτρου. Ὁ μπάριμπα Μήτρος ἔσερνε τὸ καπίστρι κι ἡ μάνα ἀπ' τὰ ζερβιά τοῦ μουλαριοῦ μοῦ κρατοῦσε τὸ πονεμένο πόδι μου.

Ὁ ἥλιος ἐβασίλευε καὶ κοκκινίζαν τὰ νερὰ τῆς λίμνης μπαίνοντας στὰ Γιάννενα. Ὁ πόνος μου θέρριε καὶ μὲ τὸ «μάνα μου πονάω», γύρισα καὶ τὶ νὰ ἰδῶ. Σωστὸ ἡλιοβασίλεμα στὸ πρόσωπο τῆς μάνας. Τὸ εἶχε δέσει μπούλα τὸ μαντήλι καὶ τὸ ἡλιοβασίλεμα ἀντιφέγγιζε ὡς τῆς μάνας μου τὰ δάκρυα ποὺ τρέχανε σουρνάρι*.

Εἶχε βασιλέψει πιά γιὰ μᾶς ὁ ἥλιος. Καὶ μπαίναμε κι οἱ δυὸ στὰ Γιάννενα πονεμένοι, ὄρφανοὶ ἔρημοι. Ὁ μπάριμπα - Μήτρος κι αὐτὸς ἀβάσταγος στὸ κλάμα. Τραβοῦσε τὸ καπίστρι ἀμίλητος μὴ γυρίζοντας οὔτε ἓνα βλέμμα πίσω του. Εἴμασταν ὄρφανοί!....

*σὰ βρύση

Ἐπειτα ἀπὸ ἕξι μῆνες στὸν Κουραμπὰ ξαναγύρισα σήμερα στὸ σπίτι μου, στὸ χωριό. Τὸ κάταγμα τοῦ ποδιοῦ εἶχε περάσει. Εἶχα βγάλει τὸ γύψο καὶ περπατῶ σὰν καὶ πρῶτα. Ἡ μάνα μου χάρηκε πολὺ. Ἄλλη εἶδηση γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ μακαρίτη καμμιὰ. Ὁ ἀποκλεισμὸς γιὰ μᾶς συνεχιζόταν κι οἱ τελευταῖες οἰκονομίες της ἀπὸ τὶς παλιές ἀποστολές εἶχαν σκολάσει. Ἄν δὲν εἶταν ἀποκλεισμὸς, θὰ περιμέναμε τὰ καπτάλια τοῦ πατέρα ἀπ' τὸ μαγαζί. Κι ἂν δὲν βρίσκονταν καπτάλια, μόνο τὶς ἀποσκευές του καὶ τὰ μπαγκάζια του νὰ μᾶς στέλνανε σὲ χρῆμα, αὐτὸ ἔφτανε νὰ περάσουμε στὸ χωριὸ γιὰ πολὺ καιρό.

— Μόνο τὸ ρολόγι του μὲ τὴ χρυσὴ καδένα νᾶχαμε, παιδί μου, μᾶς ἔφταναν νὰ περάσουμε ὅλο τὸν ἀποκλεισμό!...

— Τί λές, μανούλα, τὰ ἐνθύμια τοῦ πατέρα θὰ χαλάγαμε;...

Δὲν εἶταν ἀνάγκη νὰ χαλάσουμε τέτοια ἐνθύμια. Ἄν δὲν εἶταν ἀποκλεισμὸς, ἔφτανε τὸ ἀράπικο ἄλογο πὺν διατηροῦσε στὸ Χαρτούμι, γιὰ νὰ περάσουμε καὶ δυὸ καὶ τρία χρόνια ἐδῶ στὸ χωριό. Ἐπειτα οἱ τριάντα ἀλλαξιές ροῦχα πὺν συνάλλαζε στὸ ταξίδι; Καὶ τὰ πέντε μπαούλα ποῦγραφε, πὺν τᾶχε βίτσκα* μὲ Ἀλεξαντροῦνὰ μεταξωτὰ καὶ χεράμια παρδαλὰ ἀνατολίτικα; Τὶ κριμα πὺν ζούσαμε ἀκόμα στὸν ἀποκλεισμό!....

Ὅμως, δικές μας εἶταν οἱ πραμάτειες του καὶ κάποτε θᾶρχονταν στὴν Ἑλλάδα, γι' αὐτὸ δὲ χάσαμε τὴν ἀπαντοχή. Δὲ βάσαμε στὸ νοῦ μας πὺν εἶμασταν φτωχοί. Ἡ μάνα εἶχε συνάξει τὸ χινόπωρο ἀπὸ τὰ χωράφια, ὅσα δὲ λογαριάζαμε πρὶν μὲ πολλὴ φροντίδα. Εἶχαμε καὶ μεγάλη μπάσταινα πὺν τὴ μοιράζαμε στοὺς ἀνεχους νὰ τὴν καλλιεργοῦνε. Τὰ χαρίζαμε πρὶν τὰ νοίκια, μὰ φέτος ἡ μάνα τὰ σύναξε σὲ καρπό. Ὅχι, δὲν λογιόμαστε ἀκόμα γιὰ φτωχοί.

Ἡ μάνα μόλο πὺν συχνὰ ξέδενε τὴ μπούλα, γιὰ νὰ ξε-

* γεμάτα

δακρύνει μὲ τ' ἀριστερὸ τσίπι* τὸνα μάγουλο καὶ μὲ τὸ δεξιὸ τὸ τσίπι τᾶλλο μάγουλό της, ὅμως δὲν εἶχε χάσει τὸ κουράγιο της. Εἶχε πολλὰς ἀπαντοχὰς ἀπὸ τὴ μπάσταινα γιὰ τωρινά, πολλὰς γιὰ ὕστερα ἀπὸ τὶς πραμάτειες τοῦ πατέρα, καὶ πιὸ πολλὰς, ἀπὸ μὲνα ἀργότερα.

Εἶμαι εἴκοσι χρονῶν παλληκάρη, κι ὅσο νᾶναι, δὲν εἶχε τὴ λαχτάρη νὰ μεγαλώσει παιδὶ μὲ τὴν ὀρφάνεια. Τώρα, πού γύρισα γερός καὶ καλά, τὴν κοιτάζω πολλὰς φορὰς κατὰματα στὰ βουρκομένα μάτια της, καὶ τότε ἐκεῖνα σιγὰ-σιγὰ ξανοίγουν. Τότε ἔνα χαμόγελο μικρὸ στὴν ἄκρη τῶν χειλιῶν της μοῦ δείχνει γιὰ λίγο τὴ μάνα τὴν προτινὴ, τὴ μάνα τοῦ καλοῦ καιροῦ....

Τὸ χωριὸ προσπαθᾷ νὰ τὴν παρηγορήσει. "Ὅλοι τὴ θωροῦν σὰν καὶ πρῶτα. Εἶναι γρήγορα ἀκόμα, γιὰ νὰ ξεχαστοῦν οἱ καλωσύνες τῆς ἀρχόντισσας τῆς μάνας μου. Καὶ τὸ δεφτέρη, τὸ μπακαλοδεφτέρη πού κρατοῦσε ὁ μακαρίτης ὄντας εἶτανε μπακάλης στὸ χωριὸ, πρὶν φύγει γιὰ τὸ ταξίδι; Καμμιὰ σελίδα του δὲν ἔγινε ρεσίτι*. Μόνο τοῦ παπᾶ ἢ μερίδα εἶτανε ρεσίτι κι αὐτὸ ξεπίτηδες ἀπὸ τὴ μάνα, γιὰ νὰ βλογᾷ ὁ παπούλης συχνὰ στὴν Ἄη-Σωτήρα τὴ δικιά μας τὸ καλὸ ταξίδι τοῦ πατέρα καὶ τὸ γλήγορο ἐρχομὸ του.

Τοῦτο τὸ χειμῶνα θὰ κάθουμαι τὰ βράδια καὶ θὰ τὸ φυλλομετράω τὸ μπακαλοδεφτέρη τοῦ πατέρα. Ποιὸς ξέρει, ἂν δὲν τῶχει ἢ μοῖρα μου νὰ μπῶ στὸ πόδι του στ' ἀλαργινὸ ταξίδι! Μπορεῖ, ἂν πεῖ κι ἡ μάνα, ν' ἀνοίξω τὸ παλιὸ μπακάλικο. Ἀργότερα, μόλις ἀνοίξει ὁ ἀποκλεισμός...

7 Γενάρη 1921

Στὸ μεσοχώρι μετὰ τὴ λειτουργία τ' ἄη - Γιαννιοῦ οἱ γερόντοι, πρὶν σκορπίσουν γιὰ βίζιτες στοὺς Γιάννηδες,

* ἄκρη μαντηλιοῦ

** ξοφλημένη

στήσανε κανγαδάκι. Ἐμεῖς οἱ νιότεροι ἀκούγαμε. Ἀφορμὴ γιὰ συζήτηση πήρανε ἀπὸ τὴν ἀγγελία πού διάβασε ὁ παπὰς στὴν ἐκκλησιά. Καλοῦσε ἡ Ἑλλάδα τὰ παιδιά της στὸ στρατό. Πολὺ στρατὸ γιὰ τὸ καινούργιο μέτωπο. Γιὰ τὸ Σαγγάριο, γιὰ τὴν Ἄγκυρα, γιὰ τὴν Κόκκινη μηλιά. Μέσα σ' αὐτοὺς εἶτανε καὶ ἡ ἡλικία μου. Δέκα ἡλικίες παλιές ἀπὸ τὰ χωριά μας ἔπρεπε νὰ παρουσιαστοῦν σ' ἓνα μῆνα. Ἐμεῖς οἱ γιάννηδες τὸν Ἀπρίλη.

— Τὶ θέλουν οἱ Σενογαλλέζοι ἀπὸ τὸ βασιλιά; Ὡς πότε θὰ μᾶς κάνουν αὐτοὶ κουμάντο στὶς θάλασσές μας; Ἄχ: Μωρὲ λύσσα νὰ σᾶς φάει πού δὲν ἔχετε κουκούτσι τόσο δὰ μέσ' στὸ κεφάλι. Βάλτε το στὸ μυαλό σας καλὰ -καλά, θὰ τὰ πάρουμε ὅλα τὰ παλιά, μὲ τὸν Κῶτσιο - Βασιλιά!...

— Δὲν ἔχεις παιδιά, γι' αὐτὸ τὰ λές αὐτά!... Τ' ἀπάντησε ἕνας ἀποτυχημένος.

— Καὶ τί εἶπες αὐτοῦ, μωρὲ ἀποτυχημένε, μωρὲ χαντακωμένε; Τίνος εἶναι τὰ παιδιά, ὁρὲ διάολε; Τὰ παιδιά εἶναι τοῦ πολέμου, μωρὲ φαρμαζόνη*, καὶ χωρὶς παιδιά γίνεται πόλεμος;...

Χτύπησε στὸ πεζούλι τῆς πλατείας τὸ μπαστούνι του, ἔκοψε μιὰ βόλτα ὕστερα στὸν ἀέρα μὲ τὸ ξερβὶ του χέρι καὶ μετὰ σήκωσε ὄρθιο καὶ τιναχτὸ τὸ χοντρὸ δάχτυλο μὲ τ' ἄλλα κλεισμένα σὲ γροθιά. Καὶ συμπλήρωσε θριαμβευτικά :

— Μάλιστα—εἶναι—τοῦ πολέμου—τὰ παιδιά!... .

Κρατήθηκε, κρατήθηκε, μὰ στὸ τέλος δὲ βάσταξε ὁ ἀποτυχημένος. Χτύπησε κι αὐτὸς τὸ μπαστούνι του στὸ γέρικο πλάτανο τοῦ μεσοχωριοῦ καὶ δείχνοντας τοὺς νέους πού ἀφουκράζονταν μὲ ἀγωνία, τ' ἀπάντησε :

— Τοὺς ρώτησες, ἂν θέλουν τὸν πόλεμο;

— Θὰ σοῦ τ' ἀποδείξω πάραυτις. Ἐλιά—ἐλιά—καὶ στὴν—κόκκι—νη μη—λιά!... .

Σήκωσε τὸ μπαστούνι ὄρθιο κι ἔδωκε τὸ σύνθημα. Ὅλοι ἔμεῖς τότε τὸ βουίξαμε ἄλλη μιὰ φορὰ στὸ μεσοχώρι. Καὶ μὲ τὸ δίκιο μας. Ἀγαπούσαμε πιὸ πολὺ τοὺς νικητές.

Φεύγοντας ἀπὸ τὸ μεσοχώρι, ἤρθα στὸ σπίτι. Εἶπα στὴ μάνα

*κακόψυχος

τὰ καινούργια χαμπέρια γιὰ τὸν πόλεμο. Τὴν ἔπιασε τὸ εἶδημα καὶ χλώμιασε.

— Ξέρεις, τί λέω γι' αὐτό, Γληγόρη;

— Τί μάνα;

— Ὁ Ἀπρίλης νὰ μὴ μὲ βρεῖ σκοντόμανα καὶ πικρόμανα. Ἄν μὲ βρεῖ ὅμως, Γρηγόρη, δὲ θ' ἀντέξω πέρα ἀπὸ τὸν Ἀπρίλη καὶ πολὺ. Γι' αὐτό, ἂν μ' ἀγαπᾷς, πρέπει νὰ δώκουμε λόγο στὴ Μαρούσιω. Μοῦλεγες πολλὲς φορές, πὼς σ' ἀρέσει τὸ κορίτσι αὐτό. Καὶ ἄκου νὰ σοῦ πῶ. Ἄν θές, ἀπὸ μένα ἔχεις τὸ ἐλεύτερο, νὰ τὴν πάρουμε κιόλας στὸ σπίτι πρὶν τοῦ Ἀπριλιοῦ. Καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν πόλεμο, σὰν φύγει λιγάκι ἢ πέτρα ἀπ' τὴν καρδιά μας γιὰ τὸ μακαρίτη τὸν πατέρα σου, τότε τὴν κάνουμε τὴ χαρά, καθὼς ταίριαζε στὸ σπίτι μας!... Τί λὲς Γληγόρη;...

Δὲ σκέφτηκα καὶ πολὺ. Περιμένοντας νὰ γυρίσει ὁ πατέρας εἶμουνα πάντα πρόθυμος ν' ἀκούω τὴ μάνα. Πιὸ πολὺ τώρα πού τὴ λυπόμουνα μαυροφορεμένη καὶ μπουλωμένη. Ἄν γύριζε ὁ πατέρας, μπορεῖ νὰ πήγαινα στὸ πόδι του στὴν Ἀραπιά. Μὰ τώρα;...

— Καλά, μάνα. Θὰ τὴν κουβεντιάσω πρῶτα ἐγὼ τὴ Μαρούσιω καὶ θὰ σοῦ πῶ.

Μείναμε σύμφωνοι νὰ παντρευτῶ τὴ Μιάρουσιω, πρὶν τ' Ἀπριλιοῦ. Πρὶν τὸν πόλεμο, γιὰ ν' ἄχει ἡ μάνα συντροφιά τὴ Μαρούσιω. Γιὰ νὰ μὴ τὴν ἀφήσω, πηγαίνοντας στὸ στρατό, σκοντόμανα καὶ πικρόμανα!...

10 Γενάρη 1921

Τρεῖς μέρες πέρασαν ἀπὸ τὴ συμφωνία μὲ τὴ μάνα νὰ πάρω τὴ Μαρούσιω. Τὴ βροῖκα σήμερα ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Εἶχε κρούξει ὁ ἥλιος στὴ Μουργκάνα. Ἐκείνη γύριζε ἀπὸ τὴν ἀχυροκαλύβα κι ἐγὼ πήγαινα στὴ δικιά μας.

Οἱ ἀχυροκαλύβες βρίσκονται στὸ ἔμπα τοῦ χωριοῦ ἀπὸ τὸ μέ-

ρος τῆς Μουργκάνας. Δὲν τὴν εἶδα στὴν ἀρχή. Τὸ μυαλό μου τόχα στὰ χιόνια τῆς Μουργκάνας.

Πάντα εἶναι χιονισμένη τὸ Γενάρη ἢ Μουργκάνα. Ἄντικρινὰ ὁ Κασσιδιάρης δὲ βαστάει τόσα χιόνια. Πιὸ ἄγρια καὶ κοφτερὴ ἢ Μουργκάνα τώρα μὲ τὰ χιόνια ποῦ σοῦ θαμπώνουν τὰ μάτια, σὰν κοιτάξεις κατὰ κεῖ, καὶ μὲ τὸν ἥλιο.

— Σοῦ θάμπωσαν τὰ μάτια καὶ δὲ μὲ λόγιαξες*, Γληγόρη;...

Εἶταν ἢ Μαρούσιω ποῦ εἶχε προσπεράσει ἀπὸ μπροστά μου μισὸ μέτρο, χωρὶς νὰ τὴν καταλάβω. Ἀλήθεια, γιατί νὰ κοιτάω τὴ Μουργκάνα κείνη τὴν ὥρα κι ὄχι τὸν Κασσιδιάρη; Μορεῖ, ἂν κοίταγα τὸν Κασσιδιάρη, νὰ μὴ θάμπωναν τὰ μάτια μου καὶ νὰ βλεπα τὴ Μαρούσιω, πρὶν προσπεράσει. . .

— Ἐσύ, Μαρούσια;

Ἔτσι τὴ φωνάζαμε συχνὰ ὅλα τὰ ἀγόρια καὶ στὸ Δημοτικὸ καὶ στὸ «Ἑλληνικό». Μιὰ εἶτανε ἢ Μαρούσια στὸ χωριὸ ποῦ σκόλασε καὶ τὸ «Ἑλληνικό». Τ' ἄλλα κορίτσια ξεσκόλιζαν ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ.

Δὲ στάθηκε ποῦ τῆς μίλησα. Μὲ χυρισμένες τὶς πλάτες περπάταγε, γιὰ νὰ προσπεράσει πιὸ πολὺ.

— Μαρούσια, δὲν μοῦ μιλάς;

Γύρισε. Τὸ πρόσωπό της κατακόκκινο καὶ τὰ χέρια της βαλμένα σταυρωτὰ μέσα στοὺς κόρφους τοῦ τσιπουνιοῦ της.

— Νὰ κοιτᾶς κατὰ τὸν Κασσιδιάρη, γιὰ νὰ μὴ θαμπώνεσαι!...

— Μαρούσια, στάσου, θέλω κάτι νὰ σοῦ πῶ. . .

Γλύσθησα κοντά της. Μοῦ χαμογέλασε, μὰ ὄχι σὰν κάποτε, σὰν πρῶτα. Δὲν δείλιασα. Εἶπα πὼς θάναί ἀπὸ τὴν παγωνιά κι ἀπ' τὸ ξεροβόρι τῆς Μουργκάνας. Πάω πιὸ κοντὰ καὶ τί περίεργο. Κάνει νὰ φύγει. Βγάζει τὰ χέρια της ἀπὸ τοὺς κόρφους καί, χουχουλίζοντας τὸ στόμα της στὶς χουφτες, μ' ἀπάντησε φεύγοντας.

— Κρυώνω κι ἔχω δουλειές, ἄλλη φορὰ μοῦ λές. Γειά σου, Γληγόρη, ἄλλη φορὰ μοῦ λές. . .

Σκέφθηκα τὴ μάνα. Δρασκέλισα εὐτὺς καὶ τὴν ἔπιασα ἀπὸ τὸ χέρι.

*κοίταξες

— Στάσου, ἔχω κάτι σοβαρὸ νὰ σοῦ πῶ.

—Σοβαρό; Ἄστα αὐτὰ τὰ σοβαρά, Γρηγόρη, δὲν εἶμαι τώρα ἢ Μαρούσιω ἢ παλιά. Βγάλτο ἀπὸ τὸ μυαλό σου. Δὲν εἶμαστε πιά παιδιὰ νὰ παίζουμε! . . .

—Μὰ ἐγώ, τί λέω τόση ὥρα; Ἐγὼ στὰ σοβαρά, Μαρούσιω, θέλω νὰ σοῦ πῶ, πὼς σ' ἀγαπῶ. Ναί, Μαρούσιω, ὄχι ὅπως πρῶτα πὺν εἶμασταν παιδιὰ. Ξέρεις, Μαρούσιω, τ' ἀποφάσισα νὰ παντρευτῶ.

— Μὲ τὸ καλό, Γληγόρη. Ἡ μάνα σου ἢ καημένη θὰ χαρεῖ πολὺ πὺν τ' ἀποφάσισες.

—Κι ἢ μάνα μου ἐσένα θέλει, Μαρούσιω, ποῦσαι ὁμορφη πολὺ, πὺν ξέρει πὼς σ' ἀγαπῶ καὶ θέλω νὰ γίνεις ταῖρι μου. Ναί, Μαρούσια μου;...

Ἐνα ἀπότομο κρυαδερὸ φύσημα ἀπὸ τὴ Μουργκάνα πέρασε ἀνάμεσά μας καὶ σκόρπισε τὸ καστανόξανθο μαλλὶ τῆς Μαρούσιως. Σήκωσε τὸ δεξιὸ τῆς χέρι καὶ, φτιάχνοντας τὰ μαλλιά τῆς, ἔρριχνε βλέμματα κρυφὰ κατάχαμα σὰν νὰ συλλογιζόταν, σὰν ν᾿ἠθέλε ν' ἀποφασίσει ἐκείνη τὴ στιγμή.

— Ἄν θέλεις, νὰ ρωτήσεις καὶ τοὺς δικούς σου πρῶτα, Μαρούσιω μου, σοῦ δίνω τράτο ὡς αὔριο. Κι αὔριο πάλι τέτοια ὥρα ἐδῶ, δὲ θᾶχω τὸ νοῦ μου στὰ χιόνια τῆς Μουργκάνας, μὰ στὰ δυὸ σου μάτια τὰ γαλανὰ, νὰ ξεμυτίσουν καὶ νὰ μοῦ ποῦν καὶ κεῖνα «σ' ἀγαπῶ».

— Στὸ λένε καὶ τούτη τὴ στιγμή τὰ μάτια μου, μὰ ἐσύ, Γληγόρη, θυμᾶσαι τὰ παλιά. Στὸ λένε καθαρὰ τὰ μάτια μου, Γληγόρη, πὼς δὲν σ' ἀγαπῶ, ὅπως σ' ἀγαποῦσα. Μ' ἂν πεῖς γιὰ τοὺς δικούς μου, θὰ ποῦν, ὅ,τι λέει ὅλος ὁ κόσμος.

— Τί λέει ὅλος ὁ κόσμος;

— Νά, γιὰ τὸ πόδι, Γληγόρη! Πὼς σοῦμεινε ζαράλι* στὸ πόδι, γιὰτὶ ὅλος ὁ κόσμος σὲ βλέπει τώρα ἀλλοιωτικὰ νὰ περπατᾶς. Νά, σὰν περπατᾶς τώρα σὰν μουδιλιάρης καὶ σκεφτικός, λένε, πὼς εἶναι ἀπὸ τὸ πόδι. Πὼς δὲν ἤρθε στὴ θέση του, πὼς ἀργότερα! . . . Δὲ θέλω νὰ σὲ πικράνω, μὰ πὼς νὰ σοῦ τὸ πῶ, δὲ γίνεται, Γρηγόρη, ξέχασέ τα ὅλα τὰ παλιά! . . . Γειά σου, Γρηγόρη!...

*ἐλάττωμα

Ἐσφιξα τὰ δόντια μου καὶ τὰ βλέφαρά μου, χωρίς νὰ τῆς προσθέσω ἄλλη λέξη. Τὴν ἔχασα ἀπὸ μπροστά μου. Χάθηκε ἡ Μαρούσιω πιά γιὰ μένα. Χάθηκε γιὰ πάντα. Ἄπ' αὐτὴ τὴ στιγμή ἔχασα γιὰ πάντα κι ὅλο τὸ χωριό. Ἀκόμα καὶ τὴν καημένη τὴ μάνα μου.

Θὰ φύγω, θὰ ξενητευθῶ. Ποιὸς ξέρει, ἂν θὰ ξαναγυρίσω πιά ἀπ' τὸ ταξίδι κι ἀπ' τὸν πόλεμο!... Νὰ δῶ, ἂν ἡ Μαρούσιω π' ἀγαποῦσα ἀπὸ τὰ μικρά μας χρόνια εἶχε τὴν ἴδια γνώμη σὰν ὅλο τὸ χωριό. Πῶς ἡ καρδιά βρίσκεται στὰ πόδια!...

Ἦ οὐχί, ἡ καρδιά κυβερνάει τὰ πόδια, αὐτὴ καὶ τὰ χέρια, αὐτὴ καὶ τὸ μυαλό. Αὐτὴ ὅλα τὰ πάντα. Ὁ χαμὸς τοῦ πατέρα εἶταν αἰτία νὰ φαίνομαι μουδιλιάρης στὸ χωριό. Τώρα χωρίς Μαρούσιω θᾶμαι δυὸ φορές μουδιλιάρης. Ἦ οὐχί, ἡ καρδιά κυβερνάει τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια!...

15 Φλεβάρη 1921

Βοίσκομαι στὰ Γιάννενα. Πάει ἓνας μηνας πού ἄφησα ἔρημη τὴ μάνα στὸ χωριό. Αἰτία ἡ προσβολὴ τῆς Μαρούσιως. Δὲ μετάνοιωσα γι' αὐτό. Παιδὶ μιᾶς χήρας μάνας δὲ θᾶταν σωστὸ γὰ σταλιάζω στὸ χωριό.

Βρῆκα τὸν Βαγγέλη Ζέρβα πὺν δούλευε ἀπὸ χρόνια σ' ἓνα φοῦρνο στὸ Κουρμανιό, σιμὰ στὸ Κάστρο. Μίλησε στ' ἀφεντικὸ καὶ τώρα δουλεύω τὶς πάσες ἀπὸ τὸ ζυμωτήριο στὸν ψήστη. Πότε - πότε ζυμώνω κιόλας. Ἀραδιάζω καυτὰ - καυτὰ τὰ καρβέλια στὴ βιτρίνα καὶ συνήθισα, πῶς νὰ τὰ βάζω στὴ σειρά, γιὰ νὰ μὴ πατιοῦνται. Κουβαλάω καλάθια γεμάτα, πότε μὲ τὸ καροτσάκι καὶ πότε στὸν ὄμο, στὰ γύρω κρασοπουλιὰ καὶ τὶς νταβέρνες.

Δὲ μετάνοιωσα γι' αὐτό. Οὔτε ντρέπομαι πὺν εἶταν ὁ πατέρας μεγάλος καὶ τρανὸς στὸ Χαρτούμι καὶ στὴν Ἀραπιά. Ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ, κι ἀπ' τὰ περίχωρα, καλαντζῆδες κι ἀρτερ-

γάτες δουλεύουνε ἐδῶ στὰ Γιάννενα. Καὶ στὸν Πειραιά καὶ στὴν Ἀθήνα, καὶ παντοῦ.

Κοιμοῦμαι στὸ δωμάτιο τοῦ Βαγγέλη τοῦ Ζέρβα πού ἔχει νοικιάσει ἀπὸ καιρὸ μέσα στὸ Κάστρο. Φίλος γκαρδιακὸς στάθηκε γιὰ μένα αὐτὸ τὸ παιδί. Δὲν ξέρω, πῶς νὰ τοῦ τὰ ξεντιμέψω*.

Τοῦ θυμάω κάποτε καὶ τὴ μουριά ὄντας ἦρθε ἀπὸ τὰ Γιάννενα ἐκείνη τὴν καταραμένη Κυριακή. Ἄστα τὰ παλιά, μοῦ λέει. Τὸ ταξίδι θέλει κουράγιο. Κι ἡ δουλειά μας θέλει ξεγνοιασιά.

Ἔχει δίκιο ὁ Βαγγέλης, γιατί βρίσκεται ἓνα κλωνάρι πιὸ πάνω ἀπὸ μένα στὴ γνώση καὶ στὴ δουλειά. Ἄς μὴ ἔβγαλε τὸ «Ἑλληνικὸ» αὐτός. Ἐφυγε στὴν ὥρα του γιὰ τὸ ταξίδι, ὅπως ὅλα τὰ παιδιὰ ἀπὸ ὅλα τὰ περίχωρα τοῦ Γιαννίνου.

Ἀνταμώνομε καμμιά φορὰ ὅλα τὰ σινάφια στὸ «γιαλι - καφφενέ» ἢ στοῦ Κώτσιου Λάμπρου τὴ νταβέρονα. Πολλοὶ κάθε Σαββάτο βράδυ πετάγονται στὸ χωριὸ κι ἀλλάζουν. Ἀφήνουν καὶ τὸ μισὸ σαββατιάτικο στὸ σπίτι. Καὶ τὴ δευτέρα τὸ βράδυ πού σκολᾶμε ἀπὸ τὴ δουλειὰ δίνουν χαιρετίσματα ἀπὸ τὰ σπίτια στοὺς ἄλλους, μαζί καὶ τὰ πλυμένα.

Ὁ Βαγγέλης ὁ Ζέρβας δὲν τὸ κάνει αὐτό. Ἡ ταξίδι, ταξίδι, μοῦ κάνει, ἢ χωριό, χωριό. Ἄ, γιὰ νὰ ξεπονέσεις, μπορεῖς νὰ πᾶς μιὰ φορὰ τὸ μῆνα κι ὄχι ἄπλυτος, καθαρὸς. Ταξίδι, μοῦ λέει, θὰ πεῖ νὰ γυρίσεις μπούτσερος* στὸ χωριό, χωρὶς πλυμένα κι ἄπλυτα. Ὡς πότε τὸ καημένο τὸ χωριὸ θὰ μᾶς βλέπει ἄπλυτους καὶ βρώμετους;...

Συμφωνᾶμε σ' ὅλα μὲ τὸ Βαγγέλη Ζέρβα. Κι ἐγὼ ἔνεκα ἢ Μαρούσιω πρέπει πολὺ ἀργὰ νὰ πάω στὸ χωριό. Ὅσο γιὰ τὴ χήρα μάνα; . . . Κάθε βδομάδα θὰ τῆς στέλνω κι ἐγὼ τὸ μισὸ σαββατιάτικο κι ἄς μὴν ἔχει ἀνάγκη ἀκόμα. Καὶ στὸ στρατὸ πού θὰ πάω, οὔτε τότε! . . . Θὰ τῆς γράψω, νᾶρθει ἐκείνη νὰ μὲ δεῖ. Μόνο νᾶναι Κυριακή, νὰ μὴ μὲ βρεῖ μὲ τὶς πάσες καὶ τὰ καλάθια φορτωμένο καὶ τῆς ἔρθει τὸ παράπονο. Νὰ μὴ θυμηθεῖ, πὼς εἶμουνα παιδί τοῦ ἀλαργινοῦ ξενήτη της πού γύριζε στὰ μακρινὰ τὰ ξένα, στὰ Χαρτούμια καὶ στὴν Ἀραπιά καβάλα στὸ ἀράπικο ἄλογο.

*ἀνταποδώσω

*καινούργιος

Κι ἐγὼ πασαδόρος ἀρτεργάτης, ἕνας σερβιτόρος τοῦ ψωμοῦ, με ζυμάρια, με χίλιες γάνες καὶ με χίλιους ἴδρους. . .

Ναί, θὰ τῆς γράψω νᾶρθει νὰ τὴ δῶ πρὶν τὸ στρατὸ καὶ νᾶναι Κυριακή. Νᾶμαι χωρὶς ζυμάρια καὶ χωρὶς ἴδρους, γιὰ νὰ μὴ λυπηθεῖ ἡ μάνα ἢ καημένη. Μὰ θὰ τῆς πῶ. Μ' ἀρέσει ἡ δουλειά. Εἶμαι καὶ θὰ μείνω ἀρτεργάτης περήφανος καὶ μπούτσερος, σὰν τὸ Βαγγέλη Ζέρβα. Ναί, σὰν τὸ Βαγγέλη Ζέρβα! . .

1 Μάρτη 1921

Ξεροπαγιά μεγάλη στὰ Γιάννενα. Κοκκάλιασαν τὰ νερὰ στοὺς δρόμους. Κροουτάλιασαν κι οἱ ἄκρες στὴ λίμνη τὴν Παμβῶτι. Τσουχτερός ἀνεμος κατεβαίνει ἀπὸ τὸ χιονισμένο Μιτσικέλι καὶ μᾶς κάνει κουδᾶρι. Καλτερίμια, ὀστρέχες*, δρόμοι καὶ σκεπὲς γίνανε ὅλα κροντήρι*.

Στὸ φοῦργο τοῦ Γκογιάννου τρισχειρότερα. Τὸ φουγάρο κατέβαζε ὅλο τὸν καπνὸ στὸ ζυμωτήριο. Δουλεύαμε μέσα στὸν καπνὸ καὶ τοσοτουρίζαμε. Βγαίναμε νὰ ζεσταθοῦμε στὴ μπούκα καὶ τὰ μάτια μας κλαίγανε. Οἱ μύτες μας τρέχανε.

— Κλείσε τὴν πόρτα! . .

Διάταξε ὁ Γκογιάννος ἀπ' τὸ τεζιάχι, γιὰ νὰ μὴν κυκλοφορεῖ ὁ καπνὸς ἀπὸ τὸ ζυμωτήριο. Ἐμεῖς... ἄς δουλεύαμε στὴν καπνιά.

— Ν' ἀλλάξεις τὴ μαρούσιω! . .

Τοῦ φώναζε ὁ Βαγγέλης ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ ζυμωτήριο βαλαντωμένος, θέλοντας νὰ πεῖ, ν' ἀλλάξει φουγάρο. Ἦρθε τ' ἀφεντικὸ μετὰ καὶ τοῦκανε παρατηρήσεις. Μὲ διάταξε καὶ μένα ν' ἀνέβω νὰ δῶ τί φταίει καὶ καπνίζει. Ἀνέβηκα πάνω στὴ σκεπὴ με τὸ κροντήρι. Ὁ Βαγγέλης εἶχε δίκιο. Ἡ μαρούσιω εἶχε γείρει ἀπ' τὸ

* ὑδρορροές

** πάγος

δυνατό ἀέρα, γι' αὐτὸ γύριζε τὸν καπνὸ. Τὴν ἴσιαξα. "Ὅταν κατέβηκα, ὁ καπνὸς εἶχε ἀραιώσει.

— Τὸ βλέπεις, Βαγγέλη Ζέρβα; "Ἰσιαγμα ἤθελε τὸ φουγάρο κι ὄχι ἀλλαγμα. Ἐσὺ θὰ μοῦ βγάλεις καμμιά μέρα ἄχρηστο καὶ τὸ ζυμωτήριο κι ὅλα τὰ ἐργαλεῖα. . . .

— "Ὅλα τὰ παλιὰ ἀλλάζουν μιὰ μέρα, ἀφεντικό. Δὲ θὰ βρῖσκεις κάθε μέρα τέτοιους χαζοὺς σὰν τὸν Γρηγόρη Μπέλο, νὰ σοῦ ποντελιάζουν* τὴ μαρούσιω μὲ τὸ κροντήριο. Βάλτο στὸ μυαλό σου ὅλα τὰ παλιὰ ἀλλάζουν.

Πάντα κέρδιζε τὴ λογομαχία μὲ τ' ἀφεντικό ὁ Βαγγέλης. Καὶ σὰν γύρισε στὸ τεζιάχι ἐκεῖνος, μὲ περιλάβε ἐμένα μέσα στὸ ζυμωτήριο.

— "Ἄν ἀγροικᾶς, Γληγόρη, τὴ μαρούσιω στὸ ταξίδι, σὲ κλαίει ἢ ρέγγα. Ταξίδι, Γληγόρη ἀδελφοποιτέ, θὰ πεῖ «χωρὶς μαρούσιω», μάλιστα, ταξίδι θὰ πεῖ «χωρὶς μαρούσιω»!

Τὸν ἄκουγα ξεπλέοντας τὶς κάπνες μου ἀπ' τὸ φουγάρο. "Ἦστερα τοῦκανα συντροφιά στὸ ζύωμα.

— Νὰ ζυμώνεις, ὄλο νὰ ζυμώνεις, αὐτὸ εἶναι ἡ δουλειά μας, ἀκοῦς; Τὶ σὲ νοιάζει ἐσένα γιὰ τὰ σύνεργα τοῦ Γκογιάννου;...

"Ὅχι, τὰ σύνεργα δὲν εἶναι δικά μας. Ἡ δουλειὰ εἶναι δική μας, μόνο ἡ δουλειὰ εἶναι δική μας, μ' ἀκοῦς;.... Κάνε δουλειά, χωρὶς ν' ἀγροικᾶς τὴ μαρούσιω καὶ μὴ φοβᾶσαι τ' ἀφεντικό. Ἀφεντικό εἶναι, δὲν εἶναι μάστορας. Ἡ καλὴ δουλειὰ εἶναι πιὸ μεγάλη ἀφέντρα. Δὲ λογαριάζει οὔτε τ' ἀφεντικό, οὔτε τὰ σύνεργά του. Ἦᾶς καὶ παραπάνω μὲ τὴν καλὴ δουλειά, ἀκοῦς; Ναί, σ' ἄλλο ἀφεντικό μὲ καινούργια σύνεργα. Μά, δὲ σ' ἀφήνει τὸ παλιὸ ἀφεντικό. Ξέρει πὼς δὲν λογαῖνε μιὰ πεντάρα, παλιὰ καὶ καινούργια σύνεργα, μπρὸς στὴ δουλειὰ τοῦ μάστορα. Πρῶτα αὐτὴ, ὕστερα τὰ σύνεργα καὶ πάτος ὁ ἀφεντικός. Ἐκεῖ κάτω στὸ τεζιάχι, στὸ χρῆμα, ὄχι στὸ ψωμί! . . .

Μιὰ μπόχα κι ἓνα σύννεφο ἀπὸ καπνὸ κατέβηκε στὸ ζυμωτήριο. Ἡ μαρούσιω εἶχε γείρει ξανὰ ἀπ' τὸ ξεροβόρι. Εἶχε δίκιο ὁ Βαγγέλης, τὰ παλιὰ πρέπει ν' ἀλλάζουν πρὶν τὸ ξεροβόρι!...

*στηρίζουν

Σήμερα ἦρθε ἡ μάνα ἀπὸ τὸ χωριὸ μ' ἕναν τρουβὰ στὸν ὄμο. Μπῆκε στὸ μαγαζί, πὺ δουλεύω στὸ Κουρμανιό, καὶ ρώτησε. Δουλεύει ἐδῶ ὁ Γληγόρη Μπέλος; Ξαφνιαστήκα ἀπὸ τὸ ζυμωτήριο σὰν ἄκουσα τὴ φωνή της. Ἡ μάνα σου! Μοῦ λέει ὁ Βαγγέλης. Ἔπρεξα νὰ ξεπλύνω τὰ ζυμάρια ἀπὸ τὰ χέρια. Ἡ μάνα σου. Μοῦ ξαναλέει ὁ Βαγγέλης καὶ βγῆκε πρῶτα ἐκεῖνος μὲ τὰ ζυμάρια. «Ἐδῶ εἶμαστε, θειά. Ἐδῶ εἶναι τὸς ὁ Βαγγέλης. Τί κάνει τὸ χωριό;»

— Ὅπως τ' ἄφησες πρὶν ἕνα μῆνα. Τόχω στὸ παράπονο κι ἀπὸ σένα πὺ δὲν φέρνεις μαζί καὶ τὸ Γληγόρη. Σόχω καὶ μιὰ σακκούλα ἀπὸ τὴ μάνα σου.

Βγῆκα ἀπὸ τὸ ζυμωτήριο καὶ τὴν ἀγκάλιασα. Πῆρε μιὰ παράπονη ἀνάσα καὶ μοῦ περδίκλωσε σφιχτά, πολὺ σφιχτά, τὸ λαιμό. Μὲ σκέπασε μὲ τὴ μπούλα της καὶ μὲ φιλοῦσε βαθειά, λαίμαργα, ἀχόρταγα.

— Νὰ πααίνεις τὰ σαββατάβραδα, Γληγόρη! Μοῦ κάνει τ' ἀφεντικό ἀπ' τὸ τεζιάχι, σὰν εἶδε τὴ συγκινητικὴ σκηνή.

Τὴν πῆρα στὸ σπίτι. Ἐκείνη μὲ φίλαγε κι ἐγὼ ἄνοιγα τὸν τρουβά. Εἶταν ὁ τρουβάς ἀπ' τὸ χωριό. Τάβγαζα ἕνα - ἕνα. Ἐνα φιλι ἀπὸ τὴ μάνα κι ἕνα καλούδι ἀπ' τὸ χωριό. — Ἐδῶ, τί ἔχεις μάνα;— Δυὸ ἀλλαξιὲς τσουράπια... Καὶ μοῦ συνάλλαζε τὰ φιλιά. Πότε στὸ μάγουλο, πότε στὴ μπάλα*, πότε στὸ στόμα κι ἀνάρια καὶ στὰ μάτια. Τῆς ἄρεσε πιὸ πολὺ νὰ τὰ κοιτάει, παρὰ νὰ τὰ φιλάει. Εἶχα τὰ μάτια τοῦ πατέρα...

— Ἐδῶ τί ἔχεις μάνα;

— Μιὰ πετσέτα, ἂν θέλεις κι ἄλλη νὰ σοῦ στείλω...

Ἔχωσα τὸ μοῦτρο μου στὰ κρόσια της, γιὰ νὰ θυμηθῶ τὴ

*μέτωπο

μπουγάδα τῆς μάνας μου καὶ νὰ μυριστῶ... τὸ πεντακάθαρο νερὸ τῆς πλατανόβρουσης.

— Εἶναι περασμένη στὴν πλατανόβρουση ἀπὸ τὰ χέρια τῆς Μαρούσιως...

— Πότε, μάνα;

— Χτές...

— Χτές; Νὰ τὴν πάρεις πάλι πίσω αὐτὴ τὴν πετσέτα. Καὶ σοῦ λέω. Γι' αὐτὸ ἦρθα στὸ ταξίδι, γιὰ νὰ μὴ δέχουμαι συμπόνια ἀπὸ κανένα. Καὶ δέχθηκες νὰ σοῦ τὰ ξεβγάλει ἡ Μαρούσιω;

Δὲν μοῦ ἀπάντησε. Πῆρε τὸν τρουβὰ ἀπὸ τὰ χέρια μου κι ἔχωσε τὸ δεξί της χέρι βαθειὰ στὸν πάτο σὲ μιὰ ἄκρη τοῦ τρουβὰ. Ἔβγαλε ἓνα μεγάλο φάκελλο τυλιγμένο μὲ μανούσια, μὲ μύγδαλοανθόφυλλα καὶ μὲ μεταξωτὸ μαντήλι. Δίνοντάς το μου μὲ κοίταξε μὲ χαμόγελο.

— Σοῦ τὸ στέλνει ἡ Μαρούσιω!

— Νὰ τῆς τὸ δώσεις, ὅπως εἶναι!...

— Παιδί μου, κάνεις λάθος. Ἡ Μαρούσιω τρελλαίνεται γιὰ σένα. Τώρα πού ἔμαθαν στὸ χωριὸ πὼς ἀλωνίζεις ὅλα τὰ Γιάννενα καὶ πὼς τὸ πέσιμό σου δὲν σ' ἄφησε κἀνα ζαράλι, ὅλες μέσ' στὸ χωριὸ μοῦ χτύπησαν τὴν πόρτα. Κι ἀπόξω - ἀπόξω μοῦ τὸ λέν: «Πότε θ' ἄρθει ὁ Γληγόρης; Καὶ τί καλὸ παιδί ὁ Γληγόρης! Χαρὰ σὲ κείνη πού θὰ κάνει τὴ Μπέλαινα πεθερὰ της!...» Ἔτσι μοῦ λένε ὅλες. Ἡ Μαρούσιω ὅμως!... Δὲν ἔχει τέτοιες ματσικοῦρδες ἡ Μαρούσιω.

Περνοῦσε χτὲς ἀπὸ τὴν πλατανόβρουση. «Τὰ κρουπλένεις θειά;» Μοῦ λέει χαμογελαστά. Σκύβει στὴ σκάφη ἀπότομα καὶ μὲ γληγοράδα ἀφάνταστη τὰ ξέβγαλε ἐκείνη, ὅσα εἶχαν μείνει ξέβγαλτα. Δὲν πρόκανα νὰ τὴ μποδίσω. Σὰν σκόλασε μοῦ λέει: «Τώρα, μιὰ χάρη θέλω ἀπὸ σένα, κυρὰ Μπέλαινα...»

Σήκωσε τὴν ποδιά της καὶ μέσα στὴν τσέπη τοῦ φουστανιοῦ της εἶχε αὐτὸ τὸ δεματάκι. «Νὰ τὸ δώσεις ἀπο μένα αὐτὸ στὸ Γληγόρη. Σοῦ τὸ μπιστεύομαι, νὰ τὸ δώσεις στὰ χέρια του!...»

— Μάνα, σοῦ τὸ ξαναλέω, ἡ Μαρούσιω ἔσβυσε γιὰ μένα. Μά, ἀφοῦ ἐπιμένεις, γιὰ χατήρι σου θὰ τὸ ἀνοίξω.

Καὶ τὸ ἀνοίξα. Εἶτανε τὰ γράμματα τῆς Μαρούσιως. Καλλι-

γραφικά καὶ σπουδαγμένα. Γράμματα ἀπὸ τὸ «Ἑλληνικό». Μόνο ἡ Μαρούσιω ἔγραφε τέτοια γράμματα στὸ χωριό. Τὸ διάβασα.

Γληγόρη,

ἔφυγες μὲ τὰ χιόνια τῆς Μουργκάνας καὶ μὲ τὰ πείσματα τῆς Μαρούσιως. Δὲ χωρίζουν εὐκόλα οἱ καρδιές, Γληγόρη μου, γλυκό μ' ἀγόρι μου. Σκόρπισαν τὰ σύννεφα ἀπ' τὶς κορφές τῆς Μουργκάνας κι οἱ μυγδαλιές ἀνθίσανε. Ξανάρθε ἡ ἀνοιξη στὸ χωριὸ καὶ τὰ λουλούδια ἀγκαλιαστὰ - ἀγκαλιαστὰ μυροβολοῦν καὶ πάλι στὸ χωριὸ μας. Σοὺ τὰ στέλνω, γιὰ νὰ μὲ θυμηθεῖς.

Γιὰ νὰ μὲ πιστέψεις πῶς οὔτε μιὰ στιγμή δὲν ἔφυγες ἀπὸ τὴν καρδι μου κι ἄς σ' εἶχα κακοκαρδίσει τότες στὶς ἀχυροκαλύδες. Στὸν ὕπνο καὶ στὸν ξύπνιο μου σὲ φέρνω στὸ μυαλό μου. Μάλιστα στὸ κάνω γραφτὸ μιὰ γιὰ πάντα.

Νὰ μὲ συμπαθᾶς, ἂν ἔγιναι ἡ αἰτία νὰ ξενητευτεῖς, νὰ πᾶς μακριὰ στὰ ξένα. Κακὸ δικό μου ἔκανα. Χωρὶς ἐσένα τὸ χωριὸ μοιάζει ἄραχλο καὶ μουσγκουρό, ἄς ἔλαμψε ὁ ἥλιος τώρα τὴν ἀνοιξη κι ἄς γύρισαν τὰ χελιδόνια. Μουσγκώνει τὸ φυλλοκάρδι μου, γιὰτὶ ἀποζητάει ἐσένα. Ναί. Μόνο ἡ Μαρούσια σ' ἀποζητάει τόσο κι εἶναι μανούσια ἀπ' τὸ χωριὸ οἱ σκέψεις τῆς γιὰ σένα.

Σχώρα με πιά, Γληγόρη μου, κι ἔλα στὸ χωριό. Ἐλὰ τώρα μὲ τὶς ἀμυγδαλιές κι ἀκόμα, ἂν θές, τὴν ἴδια στιγμή νὰ γίνω ταῖρι σου.

Τώρα μὲ τὰ μανούσια καὶ τὶς πολλὲς ἀμυγδαλιές νὰ γίνω νυφούλα Μπέλαινα καὶ σὺ παντοτινὰ δικός μου. Ἄστρι μου καὶ φωτεινό μου ἀστέρι, ἔλα στὸ χωριὸ νὰ γινούμε ταῖρι...

γειά σου
Μαρούσιω

Οὔτε τὰ μανούσια, οὔτε οἱ μυγδαλιές κι οὔτε τὰ γλυκόλογά τῆς μοῦ γύρισαν τὸ μυαλό. Τὸ φύλαξα τὸ γράμμα, χωρὶς νὰ δώσω καμμιά ἀπόκριση στὴ μάνα. Γύρισε πικραμένη στὸ χωριό. Μὰ πὼ πολὺ θᾶμεινε πικραμένη ἡ Μαρούσιω.....

25 Μάρτη 1921

Χτὲς σκολάσαμε ἀργὰ ἀπὸ τῆ δουλειά. Κι εἵμασταν ξενυχτισμένοι ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Παραμονὴ τοῦ Βαγγελισμοῦ, βλέπεις. Στὸ Κουρμανιὸ πέφτει πολὺς κόσμος αὐτὲς τὶς μέρες. Δὲ φτάνει πὺν περνάει ἀπὸ κεῖ ὄλο τὸ Κάστρο καὶ τὰ γύρω σπίτια τῆς Σκάλας καὶ τῆς Σιαράβας. Πέφτει καὶ ξενουριά.

Ἔνα σακὶ μπακαλέο νὰ ψωνίσει ὁ ξενοχωρίτης ἀπὸ τὰ μπακαλομάγαζα τοῦ Κουρμανιοῦ, θὰ χώσει μέσα στὸ σακὶ καὶ δυὸ τρεῖς φραντζόλες ἀπὸ φαρίνα, νὰ κάνει Βαγγελισμὸ μὲ χάσικο ψωμί. «Βαγγελισμὸς καὶ μπομπότα δὲν εἶναι σοῖ πανηγύρι». Ἔτσι λέει ὁ Βαγγέλης ὁ Ζέρβας.

«Καὶ μιὰ δεκάρα παρακάτω τὸ χάσικο στὸ Κουρμανιό!» Φωνάζει ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ ζυμωτήριο, γιὰ νὰ πετάξει τοὺς ἴδρους μὲ τὴν παλιοπετσέτα τῆ ζυμαρωτή.

Χαμογελάει ἀπ' ἔξω ἀπ' τὸ τεζιάχι ὁ ἀφεντικός.

Τῶχει βάλει στ' ἀλήθεια μιὰ δεκάρα παρακάτω τὸ χάσικο. Ἄπὸ πατριωτισμὸ, ἔλεγε! Νὰ κάνουν ὄλοι Βαγγελισμὸ. Κι ὕστερα φώναζε νὰ ἀκούσει μέσα κι ὁ Βαγγέλης Ζέρβας. «Ἡ φτήνεια τρώει τὸν παρὰ, Βαγγέλη Ζέρβα!...»

«Κι ἡ φτώχεια τῆ μπομπότα!...», ἀπαντοῦσε ἐκεῖνος ἀνσηκώνοντας τὴ μέση του καὶ διώχνοντας τοὺς ἴδρους.

Καὶ δὸς του ὁ Βαγγέλης νὰ ζυμώνει, γιὰ νὰ προκάνει τῆς φτήνειας τὸν παρὰ. Γιὰ νὰ προκάνει ὁ φοῦρνος ὄλους πὺν εἶχαν μυριστεῖ τῆ φτήνεια τοῦ χάσικου στὸ Κουρμανιό.

Καὶ δὸς του ἐγὼ ἀράδα - ἀράδα τὰ ψωμιά, ν' ἀπαγκιάζουν, μὰ ποῦ ν' ἀπαγκιάσουν. Ἄπὸ τὰ καλάθια τὸ δίναμε τὸ χάσικο.

— «Βάστα, παιδί μου, τῆ σημαία νὰ διαλέξω ἕνα μοναχόσι* μου!... Τὶ ἐπίτροπος ἀπὸ τὰ Ζευγάρια εἶμαι ἐγὼ μὲ τέτοια γαλανή

*μοναχός μου

νεράϊδα και νὰ μὴν κάνω Βαγγελισμό μὲ χάσικο! Γειά σου, ρὲ Κουρμανιό, φτωχομάνα τοῦ Γιαννίνου!»

Κατέβηκε ἀπὸ τὰ «Γυφτοζευγάρια», ἀπὸ τὴν πιὸ μακρινὴ συνοικία τῆς πόλης και ψούνισε τὴν καινούργια σημαία μὲ τὸ δικέφαλο ἀετό, μὲ κοντάρι και μὲ κρόσια και τὴν ἔφερε γύρα - γύρα στὸ Κουρμανιό, γιὰ νὰ ψουνίσει και τ' ἄλλα τὰ δικά του. Πῆρε τὸ χάσικο, τοῦδωσα και τὸ κοντάρι μὲ τὴ γαλανὴ νεράϊδα και βγῆκε καμαρωτὸς στὴν πόρτα. Ἀντὶ νὰ προχωρήσει, στάθηκε και συλλογιόταν. «Ἄ, εἶδες; Θὰ ξέχναγα τὸ θυμιάμα!...»

Ἐφυγε μὲ τὴ σημαία και μὲ τὸ χάσικο, γιὰ νὰ ψουνίσει και τὸ θυμιάμα.....

Πολὺ κουρασθήκαμε κι ἀποβραδὺς πέσαμε νωρὶς νὰ κοιμηθοῦμε, γιὰ νὰ ξυπνήσουμε πρωτὶ νὰ δοῦμε τὴν παρέλαση. Δὲν προκάναμε. Φτάσαμε στὸ τέλος. Μόνο στὰ καλντερίμια τῆς Μητρόπολης, στὴν ὁδὸ Ἀβέρωφ, ἀκούσαμε κάτι παρῆες ἀπὸ παιδιὰ πὺ φωνάζανε. «Και στὴν Κόκκινη μηλιά, και στὴν Κόκκινη μηλιά! . . .»

Ἀνεβαίναμε στὴν πλατεῖα κι ὁ Βαγγέλης μούλεγε. «Ἐτοιμάσου γιὰ τὴν Κόκκινη μηλιά! . . .»

Και πιὸ πάνω ἔλεγε:

«Ν' ἀγρυπνᾶς γιὰ τὸ χάσικο, νὰ σὲ λέν Βαγγέλη, και Βαγγελισμό νὰ μὴ χαιρέσαι!...»

1 Ἀπρίλη 1921

Πρωταπριλιά σήμερα. Μόλις σκολάσαμε ἀπὸ τὴ δουλειὰ ὁ Βαγγέλης ἀνοιξε μιὰ παράξενη συζήτηση μὲ τ' ἀφεντικό. Ζητοῦσε αὔξηση στὸ μεροκάματο και τοῦλεγε, πὺς σ' ἄλλους φούρνους μὲ λιγώτερη δουλειὰ παίρνουν πιὸ πολλά. Τ' ἀφεντικό τ' ἀπαντοῦσε πὺς οἱ ἄλλοι φούρνοι πουλοῦν ἀκριβότερα και πὺς στὸ Κουρμανιὸ δὲν σηκώνει ἀκριβότερα. Ἐγὼ δὲ μιλοῦσα. Κουβέντα στὴν κουβέντα ἡ συζήτηση δυνάμωσε. Πῆραν μέρος κι οἱ ἄλλοι δυὸ ἐργάτες. Τέσσερις εἶμασταν ὅλοι - ὅλοι.

— Ένα τάλληρο αύξηση θέλομε. Έπίμενε ό Βαγγέλης.

— Είκοσι δραχμές τήν ήμέρα δηλαδή. Χάνω και μιὰ δεκάρα τήν όκὰ από τή φτήνεια, άλλες έξήντα δραχμές, όγδόντα. Πάει τὸ μεροκάματο τὸ δικό μου. Δὲ μὲ γελᾶς, Βαγγέλη Ζέρβα! . . . Ἔχω ξύλα στὸ κατώϊ, κατέβηκες νὰ δεῖς καμμιά μέρα; Πῶς τ' ἀγοράζουν αὐτὰ τὰ ξύλα και τὰ κάρβουνα πὸν θέλουν λεφτὰ μαζωμένα, μὲ ρωτᾶτε καθόλου; Οὔτε λοηθήκατε νὰ πῆτε και ποτέ. Ἄς τ' ἀφήσουμε κι ἕνα βδομαδιάτικο χάρισμα. Ἄμ τί, μόνο ἐγὼ νὰ χαρίζω, γιὰ νὰ δουλεύετε ἐσεῖς;

— Μὲ πρωταπριλιάτικα ψέμματα μᾶς θρέφετε ἐσεῖς τ' ἀφεντικά. Μὰ κι ἐμένα δὲ μὲ γελᾶς, εἶμαι παλιὸς ἐργάτης. Ἄν δὲ μοῦ τὸ σκάσεις τὸ τάλληρο, θὰ πάω και παραπέρα. Δὲν τὰ ξέρουμε, νομίζεις, ὅλα τὰ πονηρά σου; Μὲ τετρακόσια καρβέλια, πὸν πουλάγες πρίν, ἔκανες δυὸ σπίτια. Ἐνα στὸ χωριὸ κι ἕνα στὴν Ἀνεξαρτησίας.

— Χάχάχά! Αὐτὸ δὰ ἔλειπε νὰ μὴν ἔχω και σπίτι στὸ χωριό!...

— Θέλω νὰ πῶ, πῶς, τώρα μὲ τὰ ἑξακόσια ψωμιά, ὅλο τὸ κέρδος δὲν τὸ τρώει ἡ φτήνεια....

— Εἶσαι μιὰ παλιομουργκάνα! . . . Ἐ, παλιομουργκάνα! Ὅχι τίποτε ἄλλο, ἐπειδὴ πᾶς φαντάρος, θὰ σοῦ τὸ δώκω τὸ τάλληρο. Χαλάλι και τῶν άλλουνῶν.

— Δὲν πιστεύω νὰ τὸ δίνεις πρωταπριλιάτικα; Τοῦ κάνει ὁ Βαγγέλης γελαστά.

— Δὸς τὸ χέρι σου.

Τ' ἀπαντᾶει τ' ἀφεντικό. Κι ἔδωκαν τὰ χέρια. Ἐβαλε τὰ γιαλιά του πὸν κρέμονταν ἀπὸ τὸ γιλέκο μὲ ὀτρά, ἀνοιξε τὰ μπεζαχτὰ και μᾶς ἔδωκε προστάντζα τὴν αύξηση γιὰ ὅλη τὴ βδομάδα πὸν θὰ ἐρχόταν.

Ὁ Βαγγέλης εἶταν ἡ αἰτία νὰ πάρουμε τὸ τριαντάρι. Κι ὁποιον ὀδηγᾶει στὰ καλά, τὸν ἀκολουθοῦν και στὰ στραβὰ τὰ μονοπάτια. Ἐτσι ἤθελε νὰ πεῖ ἕνας ἀπὸ τοὺς άλλους βγαίνοντας μὲ χαρὰ ἀπὸ τὸ φούρνο.

— Στὰ ἴσια καλά μᾶς πᾶς! Δὲ μᾶς λὲς και κάνα στραβὸ μονοπάτι τώρα, Βαγγέλη, νὰ περάσουμε τὴν ὥρα;

— Γιὰ νὰ βρέξουμε τὴν αύξηση. Εἶπε ὁ τέταρτος κλείνοντας τὸ μάτι στὸ Βαγγέλη.

— Νὰ τὴ βρέξουμε μὲ μισὴ ὀκὰ ὁ καθένας μας στὸν Ὀβρέο, τὸ Ναούμ! . . .

Δίπλα ἀπὸ τὸ φούρνο εἶταν ἡ ξακουστὴ γιὰ τὸ Ζιτσιώτικο κρασί ἢ νταβέρνα τοῦ Ὀβρέου. Ἐκεῖ γιορτάσαμε τὰ ἐπινίκια. Ἡ μισὴ ἔγινε ὀλόκληρη καὶ ξεφαντώσαμε ὡς τὸ βράδυ μὲ τραγούδια καὶ χορούς. Εἶχαμε πάρει αὐξηση τὴν πρωταπριλιά! . . .

15 Ἀπρίλη 1921

Σήμερα ἦρθε ἡ μάνα μου ἀπὸ τὸ χωριό. Μοῦ γραψε, μοῦ ξανάγραψε νὰ πάω ἐγὼ στὸ χωριό, πρὶν παρουσιασῶ γιὰ φαντάρους στὶς 20 αὐτοῦ τοῦ μήνα, δὲν πῆγα. Ἦρθε νὰ μὲ ἀποχαιρετήσῃ. Αὐτὴ πληρώνει τὴν ἀναποδιά τῆς Μαρούσιως. Κι ἐκείνη, ἂν μ' ἀγαπάει στ' ἀλήθεια, δικό της εἶταν τὸ φταίξιμο. Ἄς τὸ γιατρέψῃ ὁ χρόνος τὸ μαράζι της. Ὅστερα τὸ νερὸ ποὺ χύνεται δὲ μαζεύεται. Μ' αὐτὰ τὰ λόγια τῆς ἀπάντησα προφορικὰ μὲ τὴ μάνα μου.

Ἡ μάνα μ' ἀποχαιρέτησε μὲ πόνο πολὺ κι εἶταν πρώτη φορὰ ποὺ κλάψαμε μαζί τόσο ὥρα. Ὁ μεγάλος χωρισμὸς μ' ἔκαμε νὰ ξεσπάσω κι ἐγὼ μπροστά της. Ἴσως, γιὰ τὴν ἡ Μαρούσιω μᾶς χώριζε ἔτσι, χωρὶς ν' ἀφήσω ἄλλον ἄνθρωπο στὸ σπίτι, γιὰ νὰ τῆς κάνει συντροφιά. Ἴσως, γιὰ τὴν θυμηθῆκαμε τὸν πατέρα μὲ τὴν εἶδηση ποὺ ἔφερε κάποιος ἀπὸ τὴν Ἀντις - Ἀμπέμπα ποὺ εἶχε ἔλθει αὐτὲς τὶς μέρες σ' ἓνα γειτονικὸ χωριό καὶ πῆγε ἡ μάνα μου καὶ τὸν εἶδε.

— Τὸν ξέρεις τὸν Νικόλα Μπέλο; Τὸν ρώτησε ἡ μάνα.

— Τὸ Νικόλα Μπέλο δὲν ξέρω! . . . Ὅλη ἡ Ἀραπιά τὸν ἤξερε! . . . Ἄ! Τὸ μακαρίτη, πῆγε σκαστὸς πάνω στὸ ἀράπικο ἄλογο! . . .

— Τὸν εἶδες μὲ τὰ μάτια σου στὴν Ἀντις - Ἀμπέμπα; . . .

— Δὲν κάθησε στὴν Ἀντις - Ἀμπέμπα. Ἐκατὸ μίλια ἔξω στὴ Νότια Αἰθιοπία ἐγκαταστάθηκε μετὰ τὸ Χαρτούμι. Ἐξυπνο μυα-

λό, μὰ ἀνταμαχιάρικο. Δυὸ μαγαζιά μὲ καζάνια γιὰ τὸ ἀλκοόλ ἀνοιξε ἐκεῖ σὲ δυὸ μικρὲς πολιτεῖες. Στὸ Ἄρτζο καὶ στὸ Μπουῖνο. Καὶ πήγαινε περίφημα ὁ Μπέλος. Καὶ πηγαίνοντας μιὰ μέρα ἀπὸ τὸ Ἄρτζο στὸ Μπουῖνο ἔσκασε πάνω στ' ἀράπικο ἄλογο.

— Καὶ τί ἔγιναν μετὰ τὰ μαγαζιά; Ρώτησε ἡ μάνα μου.

— Τὰ σφράγισε τὸ Προξενεῖο. Δὲν πήρατε καμμιά εἶδηση ἀπὸ τὸ Προξενεῖο ἀκόμα;

— Ὅχι! Λέει ἡ μάνα μου.

— Ἔτσι ἀργοῦν τὰ Προξενεῖα, ὥσπου νὰ φχιάξουν τὰ χαρτιά, νὰ τὸ ἐξακριβώσουνε καλὰ - καλά, θ' ἀργήσουνε κομμάτι... Εἴτανε κι ὁ ἀποκλεισμός βλέπεις.....

Αὐτὰ τὰ χαμπέρια πῆρε ἡ μάνα καὶ κλαίγαμε ὥρα πολὺ στὸ μαγέρικο τοῦ Κώτσιου - Λάμπρου στὸ Κριθαροπάζαρο. Ἦρθε κι ὁ Βαγγέλη Ζέρβας, τᾶμαθε κι αὐτὸς καὶ μᾶς ἔδωκε κουράγιο. Ἐκεῖνος πάει στὸ καλό του, μᾶς εἶπε. Δὲν ξαναγυρίζει πιά. Νὰ τ' ἀνάβετε χρυσὸ καντήλι πὺν σᾶς ἄφησε θησαυρό. Ἔτσι ὁ Γληγόρης θ' ἀφήσει τὰ ζυμάρια μετὰ τὸ στρατιωτικό.

— Ἄν δὲν εἶχαμε τὸ στρατιωτικό, Βαγγέλη, θὰ σ' ἔπαιρνα νὰ πηγαίναμε μαζί. Ἔνα στὸ Ἄρτζο ἐσύ καὶ τ' ἄλλο στὸ Μπουῖνο ἐγώ.....

Ὁ Βαγγέλης συμφώναγε. Ὅταν ἔφυγε ὁμως ἡ μάνα καὶ πήγαμε στὸ φουῖρο, φέραμε τὴν ἴδια κουβέντα μπροστὰ στ' ἀφεντικό. Πικράθηκ' ἀπὸ τὰ λόγια του.

— Τὸ καλὸ πὺν σοῦ θέλω νὰ μὴν ἀφήσεις ποτὲ τὸ φουῖρο.

Τᾶλεγε, λὲς καὶ προφήτεψε κάτι. Καὶ συνέχισε κουνώντας τὸ κεφάλι.

— Δυὸ χρόνια καὶ δὲν σᾶς ζήτησαν χαρτὶ κληρονομιάς ἀπὸ κεῖ κάτω;

— Ὅχι!

— Οὔτε ἀπ' ἐδῶ;

— Ὅχι!

— Κάποιο λάκκο ἔχει ἡ φάβα! Ὁ Θεὸς νὰ μὲ βγάλει ψεύτη... Τὰ Προξενεῖα, παιδί μου!... Ἄστα, νὰ μὴ τὰ λέμε!...

Ἔπιασα τίς μαγιές τ' ἀπόγεμα μὲ τὴν πίκρα τοῦ χωρισμοῦ καὶ μὲ τὸ μυστήριο τοῦ θησαυροῦ τοῦ πατέρα. Ἐλπίζω νὰ λυθεῖ γλήγορα αὐτὸ τὸ μυστήριο. Τὰ κόπια τοῦ πατέρα στὴν Ἀραπιά δὲ

θάταν κανέναν δυνατόν νὰ τὰ κρατήσῃ. Ὁχι, δὲ θάταν κανέναν δυνατόν.

21 Ἀπρίλη 1921

Δυὸ μέρες φαντάρος στὸν Ἀκραῖο στὰ πυροβολικά. Εἴμαστε κλεισμένοι στοὺς θαλάμους γιὰ θεωρία. Μὲ οἱ ξανε στὸ λόχο βαθμοφόρων. Ὁ Βαγγέλης ψηλὸς κι αὐτὸς σὰν ἐμένα ἦρθε στὰ πυροβολικά, μὰ σ' ἄλλο θάλαμο. Δὲν εἶχε ἀπολυτήριο «Ἑλληνικοῦ» καὶ δὲν πάει αὐτὸς γιὰ γαλονάς. Τὸν βλέπω μετὰ τὸ συσσίτιο. Τὸ χακὶ μᾶς ἔκανε ἀγνώριστους. Γιὰ νὰ μὲ βρίσκει ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους γιάννηδες, ποῦμαστε ὅλοι μιὰ κοιψιά, μοῦ φωνάζει ἀνάμεσα στὶς φωνὲς τὶς ἄλλες καὶ στοὺς κρότους τῆς καρβάνας. «Μουργκάνααα! Μουργκάνααα!» Κι ἐγὼ τ' ἀπαντάω τὸ ἴδιο. Ἔτσι συναντιόμαστε κρατώντας τὴ ζεματιστὴ καρβάνα. Τραβᾶμε στὸ γρασίδι τοῦ Ἀκραίου καὶ ξέχωρα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Διαλέγουμε τὸ ὑψωματάκι, γιὰ ν' ἀγναντεύουμε καὶ τὰ Γιάννενα καὶ τὸ Μπιζάνι. Καὶ πῶς πολὺ μέσα στὴν ἄχνα καὶ τὴν καταχνιὰ νὰ μαντεύουμε τὶς κορυφὲς τῆς Μουργκάνας μας.

Κάτω στὰ πόδια μας τὰ στάρια βρισκόνταν στὸ ἀνθὸ τους κι ὥσπου νὰ γίνουν γιὰ τὸ θέρο ἐμεῖς θὰ εἴμαστε τέλειοι πυροβολητές. Ἔτσι μᾶς εἶπαν οἱ ἀξιωματικοί. Σ' ἓνα μῆνα θὰ εἴμαστε ἔτοιμοι γιὰ τὸ μέτωπο.

— Θὰ εἴμαστε ἔτοιμοι γιὰ τὸ μεγάλο θέρο!. . . . Εἶπε ὁ Βαγγέλης.

Μὰ δὲν προλαβαίναμε νὰ τὰ ποῦμε ὅλα τὰ δικά μας. Ἡ σάλπιγκα μᾶς καλοῦσε. Καὶ τὸ πυροβολικὸ ἔχει πολλὲς σάλπιγκες. Δὲν εἶναι σὰν τὸ πεζικό. Ἐδῶ, δὲ βαροῦν οἱ σάλπιγκες μόνο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, βαροῦν καὶ γιὰ τὰ μουλάρια. Ἔχουν κι αὐτὰ ψυχὴ. Στομάχι, ὄπλισμὸ καὶ θεωρία. Μᾶς τ'όπαν αὐτὸ στὴ θεωρία σήμερα. «Ἐνα μουλάρη, λέει, ἀξίζει στὴν ὥρα τοῦ πολέμου ἓνα κανόνι. Κι ἓνα κανόνι, λέει, σκοτώνει ἀμέτρητους ὀχτροὺς καὶ σώζει ἀμέτρη-

τους δικούς μας. Ἐνα μουλάρι λοιπὸν στὸν Ἀκραῖο ἰσοδυναμεῖ μ' ὅλους τοὺς φαντάρους τοῦ Ἀκραίου καὶ βάλε ἀκόμα!...»

Πετάχθηκε τότε κάποιος ἀπ' τὸ λόχο βαθμοφόρων, παιδὶ τσέλιγκα ἀπὸ τοῦ Γράμμου τὰ χωριά, μὲ τρεῖς χιλιάδες γιδοπρόβατα καὶ μὲ χίλιους ἀργκελέδες* καὶ τοῦπε τ' ἀξιωματικοῦ:

— Νὰ φέρω ἀπὸ τὸ Γράμμο ἕναν ἀργκελέ, μ' ἀφήνετε νὰ πάω σπίτι μου;

Γέλασαν οἱ γιάννηδες μὲ τὴν καρδιά τους.

— Λοχίας! Γράψτον δυὸ ὄρες ἱπποκομία!

— Μάλιστα κ. ἀνθυπολοχαγέ. . .

— Τὸ ξυστρι εἶναι τὸ μεράκι μου, κ. ἀνθυπολοχαγέ!

Γέλασαν ὀλόκαρδα οἱ γιάννηδες.

— Τότε, γράψτον δυὸ μέρες στὴν Καλιόπη!

— Νὰ σὲ φιλήσω ἐκεῖ πού δὲ σὲ φίλησε ἡ μάνα σου. Θὰ στὸ ξεντιμέψω πού μὲ στέλνεις στὴν ἀρραβωνιάρα τὴν Καλλιόπη. Ἐνα τουμάρι γαλοτύχι θὰ σοῦ φέρω, κ. ἀνθυπολοχαγέ, ἀπὸ τὸ βουνό, ἂν μοῦ τὶς ἔκανες τέσσερις. Μιὰ μέρα νὰ πάω, καὶ μιὰ νὰ γυρίσω, καὶ δυὸ νὰ τὴν καλοδῶ καὶ νὰ τὴν χορτάσω τὴν Καλλιόπη, τέσσερις.

Ξεσχίσθηκε στὰ γέλια ὅλος ὁ θάλαμος τῶν βαθμοφόρων.

— Γράψτον τέσσερις, λοχία, γιὰ νὰ χορτάσει τὴν Καλλιόπη! . . .

Ἔτσι ἄρχισαν οἱ πρώτες μέρες στὸν Ἀκραῖο στὰ πυροβολικά. Νὰ χάνει ἡ μάνα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τὴ μάνα μεσ' στὰ ξουρισμένα κεφάλια, στὶς πολύκροτες καραβάνες καὶ τὰ παγούρια, στὶς πολλὲς σάλπιγκες, στὰ μουλάρια καὶ στὶς Καλλιόπες....

25 Μάη 1921

Φεύγουμε αὔριο γιὰ τὴν Πρέβεζα. Μᾶς τὸ ἀνακοίνωσε σήμερα τὸ πρωτὶ ὁ ἴδιος ὁ συνταγματάρχης. «Τὸ σύνταγ-

*ἀδούλευτα ἄλογα

μά μας, παιδιά, ανήκει από αύριο στο πρώτο Σῶμα Στρατοῦ. Αύριο ἔχουμε ἀναχώρηση για τὴν Πρέβεζα. Σήμερα εἶστε ἐλευθεροὶ ὅλη τὴν ἡμέρα. Νὰ ἐτοιμασθῆτε καὶ νὰ ἐπικοινωνήσετε μὲ τοὺς δικούς σας. Θὰ πάρετε καὶ τὸ συσσίτιο σὲ χρῆμα γιὰ σήμερα».

Πήραμε ἐμεῖς στὸ λόχο βαθμοφόρων ἓνα δεκάρικο κι ἓνα τάλληρο στοὺς ἄλλους λόχους. Στὴν αὐριανὴ ἡμερησίᾳ διαταγή, μᾶς εἶπε ὁ ἐπιλοχίας, θὰ ὀνομαστοῦμε δεκανεῖς. Σκορπίσαμε στὴν πόλη. Ἐγὼ κι ὁ Βαγγέλης Ζέρβας τραβήξαμε κατ' εὐθείαν γιὰ τοῦ Κώτσιου Λάμπρου.

Φανταρία καὶ τὸ μέγα ἔλεος. Μέσα στὸ μαγέρικο χαλασμός ἀπὸ τοὺς φαντάρους καθισμένους νὰ τρῶνε τὸ συσσίτιο «σὲ χρῆμα», κι ἄλλους ὄρθιους νὰ συζητοῦν, νὰ πηγαίνο-
έρχονται, νὰ χασκογελοῦν, νὰ ψάχνουν κάτι ἀνυπόμονα. Ἀνάμε-
σά τους, ποῦ καὶ ποῦ, ἓνας μεσόκοπος χωριάτης ἢ καμμιὰ μεσόκοπη ἀπὸ τὰ γύρω χωριὰ πὺν εἶχαν φτάσει σβάρνα-σβάρνα, γιὰ νὰ προ-
λάβουν νὰ χαιρετίσουν τὰ παιδιά. Βγάζουν σακκοῦλες ἀπὸ τὸν τρουβά, σακκούλινοὺς πορτομανέδες ἀπὸ τὰ στήθια τ' ἀγκομαχάρι-
κα, γράμματα ἀπὸ τοὺς κόρφους τοῦ σεγκουνωτούς, σταλμένα ἀπὸ κόρφους φλογερούς μὲ χίλιες δυὸ παραγγελιές. Παραγγελιές πὺν εἶχαν δοθεῖ χίλιες φορές καὶ μὲ τὸ στόμα.

— Γυιέ μου, γυιόκα μου, φρόνιμα στὸ στρατό!.....

— Ψυχὴ, ψυχίτσα μου, νὰ γράφεις ταχτικὰ ἀπ' τὸ στρατό!...

— Πουλί μου, πουλάκι μου, τὸ νοῦ σου στὸ στρατό!.....

— Καρδιά, καρδούλα μου, σὲ καρτεροῦμε γλήγορις νὰ ρθεῖς ἀπ' τὸ στρατό!

Μὰ κι ἀπ' ἔξω ἀπὸ τοῦ Κώτσιου Λάμπρου τὸ χάνι καὶ σ' ὀ-
λόκληρο τὸ Κριθαροπάζαρο ὁ ἴδιος ὁ συνωστισμός ἀπ' τὰ παιδιά τοῦ Μετώπου, ἴδιες εὐχὲς τὰ ξεπροβοδίζουν γιὰ τὸ πρῶτο Σῶμα Στρα-
τοῦ.

Ὁ Βαγγέλης βρῆκε γράμμα ἀπὸ τὴ μάνα του, ἐγὼ ὄχι. Τί νὰ γράφει; Καὶ τί νὰ ρθεῖ; Γιὰ νὰ τὴν πικράνω, ὅπως τόσες φο-
ρὲς τώρα!.....

Ἄνταμώσαμε καμμιὰ δεκαριά ἀπ' τὰ πυροβολικὰ καὶ περά-
σαμε γιὰ τελευταία φορὰ ἀπ' τὸ «Γιαλὶ—Καφφενέ». Καὶ κεῖ κόσμος καὶ κοσμάκης. Οὔτε ἐκεῖ βρῆκα γράμμα ἀπὸ τὴ μάνα. Ἄιντε, μά-

να, εἶπα μέσα μου, σ' ἀφήνω, χωρὶς νὰ σὲ ἰδῶ, χωρὶς νὰ σὲ φιλήσω. Κι ἀκόμα, εἶπα μέσα μου, ἄς ὄψεται ἡ Μαρούσιω. . . .

Μὲ εἶδε ὁ Βαγγέλης σκεφτικό.

— Πᾶμε, παιδιά στὸ Κουρμανιό;

Μπῆκε μέσ' στὴν καρδιά μου ὁ Βαγγέλης. Ἦθελα ἐκείνη τὴ στιγμή κάπου νὰ ξεσπάσω.

— Ναί, στὸν Ὀβριό!... Εἶπα.

— Νὰ χαιρετίσωμε καὶ τ' ἀφεντικό!... Εἶπε ὁ Βαγγέλης.

Καμμιά δεκαριά μᾶς ἀκολούθησαν. Εἴμασταν ὅλοι κοντοχωριανοί. Περάσαμε πρῶτα ἀπὸ τὸ φουῖρνο.

— Βρέ, καλῶς τα παιδιά; Σᾶς περίμενα γιὰ νὰ σᾶς πῶ τὸν πόνο μου.

— Γιατὶ ἀφεντικό;

— Μὲ κάψατε! Ἐσεῖς πᾶτε στὴ φωτιά κι' ἐγὼ καίγομαι κάθε στιγμή ἀπὸ τὴ μέρα πὺν φύγατε. Μὲ κάψατε σᾶς λέω. Ἐνα μῆνα τώρα μὲ τοὺς νέους ἐργάτες, πίττα τὸ ψωμί. Μοῦ τὸ λιγότεψαν ἑκατὸ ὀκάδες.

— Λιγότεψε, γιατί πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πελάτες πῆγαν φαντάρου καὶ τρῶνε κουραμάνα.

Τ' ἀπάντησε ὁ Βαγγέλης.

— Σὲ γελάσανε. Ποῦ τὸ βροῆκες γραμμένο αὐτό; Μὲ τέτοια κοσμοσυρροή, μὲ στρατό, μ' ἀξιωματικούς, μ' ὄλο τὸν κόσμου στὸ πόδι, μὲ τέτοια καταραχούρα καὶ ἐγὼ νὰ βγάζω ἑκατὸ καρβέλια λιγότερα ἀπὸ πρῶτα. Γιὰ πάηνε σ' ἄλλους φούρνους. Τέτοιες καταραχούρες περιμένουν τὰ μαγαζιά, Βαγγέλη Ζέρβααα! Ἐ, Βαγγέλη Ζέρβα. Μὴν κάνεις ὄλο ζέρβα, κάνε καὶ λίγο δέξια.

Γελάσαμε μὲ τὸν τελευταῖο λόγο του. Κι ὁ Βαγγέλης, γιὰ νὰ τὸν πειράξει, τὸν ρώτησε:

— Ὡστε ἀπὸ τὸν ἄλλο πόλεμο τῶκανες τὸ σπίτι στὴν Ἀνεξαρτησίας;

— Ἄμ τί, σοῦ πέρασε ἡ ἰδέα πὺς ἡ εἰρήνη εἶναι τῶν φουρναρέων;. . .

— Εἶναι δική μας τότες;. . .

— Οὔτε δική σας. Ξέρω ἐγὼ τίνος εἶναι ἡ εἰρήνη! Τώρα νὰ πᾶτε στὸ καλὸ κι' ἡ Παναγιά μαζί σας. Θᾶρθω κι' ἐγὼ στὸν

Ὁβρέο νὰ σᾶς κεράσω, μιᾶς καὶ πᾶτε στὸ Μέτωπο. Τί διάολο, μιὰ ψυχὴ ἔχομε, τί θὰ παραδώκουμε; Προχωρᾶτε κι ἔρχομαι...

Πήγαμε. Σὲ λίγο νὰ καὶ τ' ἀφεντικό. Μπαίνοντας παράγγειλε στὸν Ὁβρέο γελαστός.

— Βάλε μας μιὰ μεγάλη λίμπα* τσίμες* καὶ κέρασέ μας ὄλους πέρα γιὰ πέρα.

— Νὰ τὸ πιστέψου; Νὰ τὸ πιστέψου; Ἔκανε ὁ Ναούμ.

— Νὰ τὸ πιστέψεις καὶ νὰ τὸ παραπιστέψεις, γιὰτὶ εἶναι ὅλα παιδιὰ τῆς Μουργκάνας!...

Αὐτὰ μ' ἐβγάλαν περδίκι ὡς τώρα στὸ Κουρμανιό.

Σὲ λίγο εἴμασταν στὰ κέφια. Τσουγκρίζοντας τὸ ποτήρι του τ' ἀφεντικό, μᾶς ἔλεγε.

— Ὅπου κι ἂν πᾶτε, νὰ μὲ θυμᾶστε. Νὰ θυμᾶστε τὸ πρῶτο ἀφεντικό σας, τὸ Γιάννη Γκογιάννο ἀπὸ τὸ Κουρμανιό. Ἀλήθεια πάντα θὰ θυμᾶμαι τὸ Γιάννη Γκογιάννο ἀπὸ τὸ Κουρμανιό. Σ' αὐτὸν πρωτόμαθα τὴν τέχνη κι αἰτία εἶταν ἡ Μαρουσιω....

28 Μάη 1921

Μουλάρια, κανόνια καὶ φαντάρια βρισκόμαστε ἄνω κάτω μέσα στὸ βαπόρι. Μὲ τὰ «Ψαρά» τὸ ἀντιτορπιλικὸ ἀφήσαμε τὴν Πρέβεζα δειλινό, καὶ νύχτα πιάσαμε τὴν Πάτρα. Πήραμε μιὰ μικρὴ μονάδα κι ἀπὸ τὸ Μωριά. Τὸ πρωῖ, ὅταν ξημέρωσε, εἶδαμε πὼς εἶταν τσολιάδες ἀπὸ τὸ Καρπενήσι. Εἶτανε ξαπλωμένοι ὅλοι τους στὸ κατάστρωμα. Εἶχαν φτάσει μὲ πορεία ἀπὸ τὸ Καρπενήσι μέχρι τὸ Μεσολόγγι. Κατάκοποι ὅπως ἀνέβηκαν στὸ κατάστρωμα, κοιμόνταν μακάρια ὁ ἕνας ἀπάνω στὸν ἄλλο. Φούντα καὶ παλάσκα, τσαρούχι καὶ παγούρι, ἀνακατεμένος ὁ ἐρχόμενος μὲ ρουχαλιτὰ Καρπενησιώτικα... Καὶ τὸ κυματάκι τοῦ Ρίου εἶχε φοβηθεῖ τὸ ροχαλητό τους καὶ μιὰ γαλήνη εἶχε ἀπλυωθεῖ

*πιάτο βαθύ

**λιμνίσια ψαράκια

σ' ὄλον τὸν Κορινθιακὸ καθὼς περνοῦσαν τὰ «Ψαρά». Ἡ σημαία τοῦ συντάγματός μας κυμάτιζε ἀνάλαφρα στὴν πλώρη κι ὅταν χαμοστρίβοντας τὰ μάτια του ἕνας τσολιάς ἀγουροξυπνημένος εἶδε τὴ σημαία, ἔβαλε τὶς φωνές, γιὰ νὰ ξυπνήσει ὄλο τὸ λόχο τῶν τσολιάδων.

— Ξυπνήστε, οὐρὲ παιδιά, καὶ φτάκαμε στὸν Κάβο - Μαλιά! Ξυπνήστε, οὐρέ, σᾶς λιέω!... Δὲ γλιέπετε, οὐρέ, πὺ μᾶς πᾶν μὲ ξένη μπαγιαντέρα!... Ἦθελε νὰ πεῖ μπαντιέρα. Καπετάνιου, σταμάτα τὸ βαπόρι! Ἐνα κι ἕνα κάνουν δυό. Ἦ τὸ σταματᾶς νὰ βάλουμε καὶ τὴ δική μας μπαγιαντέρα ἢ γύρνα το πίσω κατὰ τὸ Καρπενήσι!... Ποῦ βρισκόμαστε, ὄρε πυροβολαρέοι, ἀπὸ τὰ Γιάννενα; Ἀπὸ τὸν Κάβο - Μαλιά πᾶμε ἢ ἀπὸ τὸν Ἴσθμό;

— Ἀπὸ τὸν Κάβο - Μαλιά. Πετιέται ἕνας δικός μας ἀστερευόμενος.

— Καλύτερα. Ἦν τὰ κουνήσει ὁ Κάβο - Μαλιάς, τότε θὰ ξυπνήσουν τὰ βζωνάκια τὰ καημένα!...

Καὶ βλέποντας νὰ ξυπνᾶνε ἕνας - ἕνας σφύραγε τὸν «ἀρχιληστή Νταβέλη». Στὸ τέλος τοῦ σφουρηγματος φωναχτὰ τὴν ἐπωδὸ κάτω ἀπὸ τὰ γέλια τὰ δικά μας:

— Θαλαμοφύλακας! Ξύπνα τους, οὐρέ, γιὰ φτάκαμε στὸν Κάβο - Μαλιά!...

Ἦταν κοντὰ στὸν Ἴσθμό ξύπνησαν ὄλοι οἱ τσολιάδες κι ἀκούστηκαν φωνές «ὁ Ἴσθμός, ὁ Ἴσθμός!», ὁ λεγόμενος ἀνέβηκε στὰ μισὰ τῆς γέφυρας, σήκωσε προκλητικὰ τὸ ντουλαμά του κι ἔδειξε τὰ μπροστινά του μὲ δυὸ κινήσεις τῶν χεριῶν του.

— Πυροβολαρέοι ἀπὸ τὰ Γιάννενα! Ξέρετε ποῦ πᾶμε τώρα; Πάταξόν με, ἀλλ' ἄκουσόν με. Ξέρετε Γεωγραφία, μὰ δὲν ξέρετε Ἱστορία σὰν ἐμᾶς ἀπ' τὸ Καρπενήσι. Ποῦ πᾶτε, οὐρὲ διαόλοι πυροβολαρέοι, χωρὶς Ἱστορία;... Ἐδῶ θὰ τὸν κάνουμε τὸν πόλεμο, ἐκεῖ θὰ τὸν κάνουμε τὸν πόλεμο, φώναζαν ὁ Βρυβιάδης μὲ τὴ μαγκούρα, κι ὁ Μιστοκλῆς μὲ τὴν περικεφαλαία!... Ἐ;... Ἄμ' τί θαρρεῖτε, μὲ τὸν «μολὼν λαβὲ» πάαιναν κι οἱ δυὸ τους. Μ' αὐτοὺς πάω κι ἐγώ!... Ἐσεῖς, οὐρὲ ζωντόβολα;...

— Κι ἐμεῖς!...

— Μὰ τὴ σημερινὴ ἡμέρα τὴ μεγάλη πὺ πᾶμε στὸ μέτουπο εἴστε ψεῦτες καὶ νὰ μοῦ τὸ θυμᾶστε. Εἴστε μὲ τὸν Ἄητὸ τὸν Πύρ-

ρο ἔσεῖς καὶ μὲ τὸ Μέγα Ἀλέξαντρο. Ὅχι, δὲν εἶστε μὲ τὸ «μολὼν λαβέ»....

Ἀξιωματικοὶ καὶ φαντάρου λυθήκανε στὰ γέλια. Μὲ τ' ἀστεῖα τῶν τσολιάδων φτάσαμε πρῶτα στὸν Πειραιά. Μιὰ πυροβολαρχία δική μας θάμπαινε σ' ἄλλο βαπόρι, γιὰτὶ προοριζόταν γιὰ τὸ τρίτο Σῶμα καθὼς κι οἱ τσολιάδες. Διαταγὴ νὰ μὴ βγεί κανεὶς ἀπὸ τὶς ἄλλες πυροβολαρχίες. Ἀπὸ τὸ κατάστρωμα ἀγναντίσαμε τὸν Πειραιά καὶ στὸ βάθος τὴν Ἀθήνα μὲ τὸν Παρθενώνα. Στὴν προκυμαία μεγάλος συνωστισμὸς καὶ κίνηση ἀπὸ φαντάρους. Μόλις ἀκούσαμε τοὺς ἐφημεριδοπῶλες πὺ φώναζαν : «Μάχες στὸ Καραχισάρ! Μεγάλες μάχες στὸ Ἀφιὸν Καραχισάρ!»

Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα διαδόθηκε, ὅτι στὸ Ἀφιὸν Καραχισάρ εἶχε ὑποχωρήσει τὸ Τρίτο Σῶμα καὶ ζητοῦσε ἐφεδρεῖες. Ἐτσι καταλάβαμε, γιὰτὶ μ' ἓνα μῆνα γυμνάσια, ἐρχόμαστε στὸ Μέτωπο. Κι ὁ τσολιάς πὺ εἶχε ἀκούσει κι αὐτὸς τὸν ἐφημεριδοπῶλη, σὰν τὸν κατευοδώναμε στὸ ἄλλο βαπόρι, μᾶς φώναζε :

— Γιαννιῶτες πυροβολαρέοι! Πολεμᾶτε σὰν σκυλιὰ στὸ Ἀφιὸν Καραχισάρ μὲ τὸ «μολὼν λαβέ», γιὰτὶ μέχρι ἐκεῖ ἔφτακε ὁ Σόλωνας κι εἶπε μηδένα πρὸ τοῦ τέλους καὶ τὰ λοιπά. Ἄν πάρετε τ' ἀφιὸν τοῦ Πύρρου καὶ τοῦ Μέγα Ἀλέξαντρου, δὲ θὰ ματαδῆτε σκότι καὶ μαυρολάηνο ἀπὸ τὴν Καλούτσιανη, οὔτε χέλι ἀπὸ τὴν Παμβῶτι!...

Τὸν κατευοδώσαμε μὲ γέλια, μαζὶ κι ὅλους τοὺς τσολιάδες. Φεύγοντας φωνάζανε :

— Γεῖά σας, πυροβολαρέοι!... Γεῖά σας, πυροβολαρέοι!...

30 Μάη 1921

Βρισκόμαστε γιὰ λίγες μέρες στὴ Σμύρνη. Ἀμούστακα καὶ ξέγνοιστα παιδιὰ φτάσαμε μὲ τόσο ἐνθουσιασμὸ πὺ

*κρᾶσι

ὁ στρατηγὸς Παπούλας μᾶς κράτησε γιὰ λίγο νὰ καμαρώσουμε τὴ Σμύρνη μας. Τὴν εἶδαμε σεργιανίζοντας μὲ τὸ Βαγγέλη τὸ Ζέρβα κι ὅλο ρωτούσαμε νὰ μάθουμε γιὰ τὸ κάθε τί. Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἁγία Φωτεινὴ, μᾶς ἔλεγε, μὲ τὸ μεγάλο καμπαναριό. Αὐτὴ εἶναι ἡ Εὐαγγελικὴ Σχολή. Ἐκεῖνο τὸ βουνό εἶναι ὁ Πάγος. Στὰ πόδια του εἶναι ὅλο τζαμιά, γιὰτὶ εἶναι ὅλο Τούρκικα σπίτια. Ἐκεῖ εἶναι τὸ Κορδελιό, ἐκεῖ τὸ Μπαϊρακλί, ἐκεῖ τὸ Κοκαργιαλί. Νὰ καὶ τὰ τραῖνα. Ἐνα γιὰ τὸ Ἀϊδίφι καὶ τ' ἄλλο γιὰ τὸ Κασαμπά.

Σὲ κάποιον Σμυρνιὸ πού τὸν ρωτούσαμε καὶ μᾶς ἔλεγε ὅλο ὀνόματα μὲ κλί μὲ γλοῦ ὁ Βαγγέλης ἔκανε ἕνα ἀστεῖο. Περνοῦσε φοβισμένη μιὰ ὁμορφὴ μικρούλα μὲ ντουμάνια καὶ μὲ φερετζέ.

— Σᾶς βάλανε ντουμάνια καὶ φερετζέδες καὶ στὰ ὀνόματα.

— Τόσα χρόνια σκλαβιά!... Συμπλήρωσα ἐγὼ βλέποντας τὸ Σμυρνιὸ νὰ κοκκινίζει καὶ ρώτησα:

— Οἱ Τούρκοι, πῶς τὴ λένε τὴ Σμύρνη;

— Γκιαοῦρ Ἰσμίρ.

— Ἄμ' τότε, χίλια ντουμάνια καὶ χίλιους φερετζέδες νὰ θάλουν δικὰ μας θάναι τὰ μέρη τοῦτα.

Εἶπα μὲ ρωμέϊκη περηφάνεια, γιὰτὶ εἶχα θυμηθεῖ τὸν καημένο τὸ σχολάρχη μου πού μιλώντας γιὰ τὸν Ταμερλάνο ἔλεγε. «Χίλιοι Ταμερλάνοι νὰ περάσουν ἀπὸ τὴ Σμύρνη μας, αὐτὴ θάναι πάντα μιὰ ἀπὸ τὶς ἑπτὰ πατρίδες τ' Ὀμηροῦ».

Κι ὁ καημένος ὁ Σμυρνιὸς δακρῦζοντας εἶπε: «Τώρα πιά δὲν ἔχομε φόβο ἀπὸ καινούργιους Ταμερλάνους».

Τὸν ἀφήσαμε τὸ Σμυρνιὸ καὶ περνούσαμε σ' ἕνα ἀπόμερο δρόμο κοντὰ στὸ Σταθμό. Ἀκούσαμε μιὰ γυναικεῖα φωνὴ ἀπὸ ἕνα μπαλκόνι νὰ μᾶς φωνάζει.

— Δεκανέα; Δεκανέα;...

Στὸ δρόμο εἶχαμε βάλει καὶ τὰ γαλόνια. Ἐσένα φωνάζει, μοῦ λέει ὁ Βαγγέλης. Ἀποκρίσου. Σήκωσα τὸ κεφάλι καὶ τὶ νὰ δῶ. Ἐνα ὁμορφο πλάσμα, ἕνα σωστὸ ἀγγελούδι. Μὲ χαμόγελο μᾶς κάνει νεῦμα, νὰ πιάσουμε δυὸ τριαντάφυλλα πού πετοῦσε.

— Τὸ μεγάλο γιὰ σένα καὶ τὸ μικρὸ γιὰ τὸ φαντάρο....

— Εὐχαριστοῦμε πολὺ. Τῆς ἀπαντήσαμε μὲ χαμόγελο καὶ τὰ πιάσαμε στὸν ἀέρα.

— Δὲ μυρίζουν Δωρικά, Ἴωνικά μυρίζουν, ἔτσι δὲν εἶναι;
Μᾶς ρώτησε σὰν τὰ μυρίζαμε μὲ χαμόγελο. Ὁ Βαγγέλης, πού
δὲν κατάλαβε, «πρόσεχε, πονηρὰ μιλάει!», εἶπε.

— Ἐνα καὶ τὸ ἴδιο εἶναι, δεσποινὶς μου. Μυρίζουν Ἑλληνικά

— Γειά σας παιδιά, μὲ τὸ καλό!...

Μὲ τὰ δαχτυλάκια της μᾶς ἔστειλε φιλιὰ. Ἀπὸ κεῖ, χαζεύοντας
στὰ ἀρχοντόσπιτα τῆς Σμύρνης, βρεθήκαμε κοντὰ σ' ἓνα φούρνο.
Τὸ πρόσωπο τοῦ Βαγγέλη πῆρε χαρούμενη ὄψη καὶ μοῦκλεισε
τὸ μάτι.

— Κοίτα μιὰ μαρούσιω!... Μοῦδειξε τὸ φουγάρο τοῦ φούρνου
πού κάπνιζε. Ἔτσι λέγαμε τὸ φουγάρο στὸ φούρνο τοῦ Γιάννη
Γκογιάννου.

— Μπαίνουμε. Μὰ ὄχι πολλὰ λόγια, ἔτσι;

Μπήκαμε. Ὁ φούρναρης νησιώτης καὶ οἱ ἐργάτες Σμυρنيοὶ
ἀπὸ τὸ Κορδελιὸ. Μαζὶ κι' ἓνας Τουρκαλὰς. Μᾶς καλοδέχτηκαν καὶ
πιὸ πολὺ, σὰν τοὺς εἶπαμε πὼς εἴμαστε τῆς δουλιᾶς. Ρωτήσαμε
γιὰ τὸ ψωμί, γιὰ τὶς εὐκολίες τους, γιὰ τὰ μεροκάματα. Ὁ Βαγγέ-
λης πού τὰ ψιλοκοσκινίζει ὅλα, μὴ ξέροντας, ὅτι ὁ Τουρκαλὰς κατα-
λαβαίνει καὶ τὰ Ἑλληνικά, ρώτησε μὲ περιέργεια:

— Οἱ Τοῦρκοι ἐργάτες δὲν ἀκολουθοῦν τὸ Μουσταφᾶ - Κεμάλ;

— Δὲν ξέρω μπέ, ἐγὼ τ' ἀφεντικός μου ἀκολουθᾶει καὶ κα-
νένα ἄλλο.

Ὁ νησιώτης φούρναρης σὰ νὰ τὰ χρειάσθηκε κι ἔβαλε ἓνα γέ-
λιο τεχνητό, γιὰ νὰ κόψει τὴ συζήτηση. Μὰ ὁ Βαγγέλης, ἄχ, αὐτὸς
ὁ Βαγγέλης τί στόμα, τί σβέλτο στόμα!...

— Νὰ σοῦ πῶ, φιλαράκο μου, ἂν δὲν εἶχατε πατήσει τὸ πόδι σας
στὴν Ἑλλάδα, οἱ Ἕλληνες ἐργάτες θᾶταν οἱ καλύτεροι ἐργάτες
τοῦ κόσμου. Σκοῦπρα τοῦ κερατᾶ, ραγιάδες εἶστε καὶ ραγιάδες
φτιάχνετε!...

Μὲ κοίταξε ὁ Βαγγέλης μιὰ στιγμή κι ὕστερα πῆρε ὕφος
Ἑλληνα Ἀρμωστῆ.

Ἐρριξε ἄγρια ματιὰ στὸ νησιώτη φούρναρη.

— Δὲν ξέρω τί θὰ πεῖς, πατριώτη, μὰ τὸν Τουρκαλὰ θὰ τὸν
διώξεις αὐτὴ τὴ στιγμή ἀπ' ἐδῶ.

Οἱ ἄλλοι ἐργάτες ἔδειχναν καθαρά, ὅτι ἐπιδοκίμαζαν τὸ Βαγ-
γέλη, μὰ δὲ μιλοῦσαν. Ὁ φούρναρης κι αὐτὸς ἀμίλητος. Ὁ Βαγγέ-

λης με δυο κουβέντες καταφέρνει να βγάξει τ'άπλυτα τῶν ἀφεντικῶν. Τὸν θαύμασα γιὰ τὸ θάρρος του.

— Πατρίδα, κρῖμα πὺ εἶσαι καὶ νησιώτης κι ὅλοι οἱ νησιῶτες εἶναι ἄλλοι ἄνθρωποι. Ἄς εἶσαι ἐσὺ ἀσπρομάλλης κι ἐγὼ φαντάρης. Αὐτὸ τὸ φτιάρι μ' ἔμαθε πολλὰ. Μάθε ἀπὸ τὸ νιὸ φαντάρη, ὅτι στὴ σκλαβιά ὅσοι εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιο αἷμα δὲν ξεχωρίζουν σ' ἀφεντικά καὶ σὲ ὑποταχτικούς. Ὅχι. Ἐσύ, ὄχι μόνο δὲν κάνεις αὐτό, μὰ κρατᾶς τὸν Τουρκο γιὰ δίπορτο. Θὰ τὸν παραδώσω τώρα κιόλας στὸ Ἐπιτελεῖο. Ἐσύ, μὴ φοβᾶσαι. Φρόντισε μόνο νὰ βάλεις μυαλό. Εἶσαι σύμφωνος, δεκανέα;

— Καὶ τὸν βαστᾶς ἀκόμα τὸν παλιοκερατά;...

Τὸν ἀρπάζει λοιπὸν ὁ Βαγγέλης ἀπὸ τὸ μανίκι, τοῦ δένει τὰ χέρια πίσω καὶ μὲ μιὰ κλωτσιὰ τὸν βγάξει ἔξω ἀπὸ τὸ φοῦρνο. Οἱ ἐργάτες τὸν ἀγκαλιάζουν καὶ τὸν φιλοῦν. Τὸ ἴδιο καὶ μένα.

—Συνάδελφοι, νὰ τ' ἀγαπᾶτε τ' ἀφεντικό σας, γιὰτὶ σᾶς δίνει δουλειά. Μὰ τὴ λευτεριά τὴ θέλουμε χωρὶς σπιούνους... Καὶ τὴ δουλειὰ μας πάλι, χωρὶς σπιούνους . . .

Χαιρετήσαμε καὶ φύγαμε. Τὸν Τουρκαλὰ τὸν παραδώσαμε στὸ Φρουραρχεῖο μὲ τὴν κατηγορία, ὅτι εἶτανε ὑπόπτος. Βγαίνοντας ἀπ' τὸ Φρουραρχεῖο ὁ Βαγγέλης εἶταν ἀκόμα στὰ νεῦρα του.

— Σκέψου νᾶχαμε ἓνα δικό μας σπιῦνο στὸ Κουρμανιό, στὸ φοῦρνο τοῦ Γιάννη Γκογιάννου. Θὰ τὸν προγκάριζα τὴν ἴδια στιγμὴ. . . .

—Μὴ σοῦ φαίνεται παράξενο, φταίει τὸ κοράνιο. . .

—Ἄ, μάλιστα. Σφάξε με, ἀγά μ' ν' ἀγιάσω.

Γυρῖσαμε στὴ μονάδα μας μὲ περηφάνεια. Δώσαμε τὴν ἀληθινὴ λευτεριά στὸ Σμυρنيώτικο φοῦρνο. Οἱ συνάδελφοι θὰ μᾶς θυμοῦνται. . . .

Μετὰ τὸ συσσίτιο γράψαμε γράμματα στὸ χωριό. Ἐγραψα στὴ μάνα νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ, ἂν πῆρε καμμιά εἶδηση ἄλλη γιὰ τὸν πατέρα. Γιὰ τὴν Μαρούσιω οὔτε χαιρετίσματα. . .

Χτὲς φτάσαμε μὲ τὸ τραῖνο στὴν πρώτη γραμμὴ. Εἴμαστε στὸ Τουλοῦ — Μπουνάρ. Τὸ πρῶτο Σῶμα στρατοῦ ἔχει τὴν ἔδρα του στὸ Οὐσάκ. Τὸ σύνταγμα μας ἔδῳ χωρίζεται. Μιὰ πυροβολαρχία θὰ μείνει στὸ Τουλοῦ — Μπουνάρ, μιὰ θὰ πάει στὸ Οὐσάκ καὶ οἱ ἄλλες δυὸ θὰ βαδίσουν γιὰ τὸ Νότιο Συγκρότημα. Οἱ καλύτεροι δεκανεῖς γίναμε λοχίες. Πῆγα λοχίας ἀρχηγὸς στοιχείου στὸ κανόνι πὺν εἶταν ὁ Βαγγέλης σκοπευτής. Ἡ χαρὰ μας εἶταν ἀφάνταστη, γιὰτὶ ἡ μοῖρα μᾶς ἔνωσε τόσο πολὺ.

Προοριζόμαστε γιὰ τὸ Νότιο Συγκρότημα. Απόψε φεύγουμε κιάλας. Τὰ ὑψώματα τοῦ Τουλοῦ — Μπουνάρ μυρίζουν ἀπὸ φρέσκο μπαρούτι καὶ φρέσκο αἷμα.

Στὰ θάμνα βλέπεις κρεμασμένα κράνη καὶ πηλίκια. Σπασμένες λόγχες καὶ φευγάτα κοντάκια. Κάτω ἀπὸ τὰ γεφύρια κορμιά. Ἐδῳ ἓνα χέρι Τούρκικο, ἐκεῖ ἓνα πόδι Ἑλληνικό. Βαθειὰ στὶς χαράδρες εἶχαν κατακυλήσει ἀπανωτὰ σὲ κοινὸ τάφο ἀντίπαλα κορμιά πὺν εἶχαν μπεῖ μιὰ γιὰ πάντα ἐκτὸς μάχης. Ἐκεῖ θὰ συζητοῦν νὰ βροῦν τοὺς φταῖχτες τῶν πολέμων. Μὰ εἶναι ἀργά. Ἡ ζωὴ εἶναι μιὰ....

Δὲν εἶναι ἀργὰ μόνο γιὰ τοὺς ζωντανοὺς πὺν βαδίζουν γιὰ τὴν πρώτη γραμμὴ χωρὶς τὴ θέλησή τους. Γι' αὐτοὺς πὺν πολεμοῦν, μὰ, ξέρουν πὺς ὁ πόλεμος δὲν εἶναι οὔτε ἡ ἀρχὴ, οὔτε τὸ τέλος τῆς ζωῆς. Καὶ θὰ σταματήσουν κάποτε οἱ πόλεμοι, ὅταν οἱ ἴδιοι μουσταφάδες γίνουν σκοπευτὲς στὴν πρώτη γραμμὴ. Μὲ κανόνια πὺν νὰ φτάνουν ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη τῆς Γῆς ὡς τὴν ἄλλη. Ἀπὸ τὸ ἓνα στρατηγεῖο στὸ ἄλλο...

Τότε οἱ μουσταφάδες θ' ἀφήσουν τοὺς πολέμους μαζὶ καὶ τὸ κοράναιο. Τότε οἱ μουσταφάδες ὅλης τῆς γῆς θὰ ποῦν τὴν ἀλήθεια, πὺς τὸ πιλάφι δὲν εἶναι στοὺς οὐρανοὺς, γιὰτὶ ὅλοι τους κατὰ βάθος τὸ ἔχουν παραχορτάσει τὸ πιλάφι πάνω στὴ γῆ μας...

Αὐτὲς τὶς σκέψεις ἔκανα, ὅταν ἀντικρύσαμε στὸ Τουλού—Μπουνάο μὲ τὸ Βαγγέλη ἕνα σπαραχτικὸ θέαμα. Ἕνας Τοῦρκος βαρεῖα τραυματισμένος, πεινασμένος καὶ διψάσμενος πίσω ἀπὸ ἕνα ἔρημο χάνι φώναζε, ὄλ φώναζε. «'Αμὰν λίγο πιλάφι, ὄρὲ παιδιά! 'Αμὰν λίγο πιλάφι, ἀδέρφια!...» Ἐκείνη τῆ στιγμῆ τρώγαμε μὲ τὸ Βαγγέλη τὸ συσσίτιο.

Θὰ πάω νὰ τοῦ δώσω τοῦ κερατᾶ, γιὰ νὰ μάθει, ὅτι τὸ πιλάφι δὲν τὸ χαρίζει ὁ 'Αλάχ στοὺς πολεμιστάδες, ἀλλὰ στοὺς μουσταφάδες ποὺ κάθονται πίσω.

Τοῦ ἄδειασε τὴν καρβάνα καὶ ἐκεῖνος μούγκριζε εὐχαριστημένος. Ὁ συνοδὸς Μικρασιάτης μᾶς ἐξήγησε τὰ λόγια τοῦ τραυματία.

—«Μακάρι αὐτὸς ὁ πόλεμος νὰ δώσει τὴ λευτεριά σ' ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ τὸ πιλάφι στοὺς φτωχοὺς καὶ ἀπελπισμένους. Μακάρι!... Μακάρι!... 'Ις 'Αλάχ!... 'Ις 'Αλάχ!...»

Ὁ Βαγγέλης ἐνθουσιασμένος τ' ἀπάντησε:

— Μπράβο σου, καὶ ἂν πεθάνεις, τὸ κορμὶ σου δὲν θὰ πάει χαμένο. Θὰ ποτίσει τὸ Τουλού—Μπουνάο μὲ αἷμα ἀντιπολεμικό. Μὲ αἷμα λευτεριάς. . .

Γύρω μας τ' ἄλλα παιδιά, ποὺ ἔδωκαν τὴ σκηνή, τὰ βάλανε μὲ τὸ Βαγγέλη. Ὅσο προχωροῦσαμε γιὰ τὴν πρώτη γραμμὴ τόσο δυνάμωνε τὸ μῖσος μας γιὰ τοὺς Τούρκους. Βλέπαμε κάθε τόσο νὰ φέρνουν πρὸς τὰ πίσω τραυματίες δικoὺς μας πάνω στὰ κάρνα ἀπὸ παλιότερες μάχες. Δὲν μπορούσαμε τοὺς δικoὺς μας νὰ περιποιηθοῦμε, ὅχι καὶ τοὺς ξένους. . . Τὰ χειρουργεῖα τόνα δῶ καὶ τ' ἄλλο ὄρες μακριά, ἀφοῦ οἱ μονάδες κάθε τόσο μετακινουῦνταν πότε ἐμπρός, πότε πίσω, πότε πλάγια. Οἱ Τουρκικὲς γραμμὲς ὄλο καὶ δυνάμωναν. Ἐκεῖ μάθαμε, ὅτι γινόταν προετοιμασία σ' ὅλες τὶς Ἑλληνικὲς γραμμὲς γιὰ νέα ἐπίθεση.

Γι αὐτὸ δὲν ἀκούγαμε κανονιὲς. Κάπου—κάπου πολὺ βαθειὰ καὶ ἀνάγια. «Αὐτὰ εἶναι δικά μας», μᾶς ἔλεγαν οἱ συνοδοὶ Μικρασιάτες. «Αὐτὰ εἶναι τὰ κρούπ τὰ δικά τους. . .»

Ὁ σὺλαμάρχης δὲν μπορούσε νὰ πιστέψει πὼς οἱ Τοῦρκοι εἶχαν καὶ μεγάλα κρούπ. Κι ἔλεγε πὼς ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, γιὰ νὰ κατορθώσει νὰ τοὺς ἀνατρέπει μὲ μικρότερης βολῆς ὄπλα, τὸ χρωστάει στὴν ἐπίθεση. Γι' αὐτὸ κάθε καθυστέρηση θᾶταν βλαβερή.

Ὁ λοχαγὸς κουνούσε τὸ κεφάλι σκεπτικὸς. Εἶχαμε μαζωχτεῖ

γύρω του μετὰ τὸ συσσίτιο κι ὁ καθένας ἔλεγε τὰ δικά του. "Ὅλοι ἔτοιμαζόμαστε, γιὰ νὰ πάρουμε σὲ λίγες μέρες τὸ βάπτισμα τοῦ πυρός. Πᾶμε γύρω στοὺς ἀξιωματικούς, γιὰ νὰ πάρουμε κουράγιο καὶ κεῖνοι ἀπὸ μᾶς.

Πάνω στὴ συζήτηση ἦρθε ὁ ταγματάρχης μας. Αὐτὸς θὰ ὀδηγοῦσε τὶς δυὸ πυροβολαρχίες πὺ θὰ φεύγανε ἀπόψε γιὰ νοτιώτερα. Στὸν τομέα πὺ ἀπὸ καιρὸ πολεμοῦσε ἡ 9η Μεραρχία κάτω ἀπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ Τρικούπη.

— Παιδιά, εἶναι καιρὸς νὰ ξεκουρασθῆτε. Ἀπόψε ἔχουμε νυκτερινὴ πορεία. Τὰ πράματα εἶναι τόσο καλά, ὅσο δὲν περιγράφεται. Ἐφεδρεῖες περιμένουν ἐκεῖ κάτω, γιὰ νὰ κάνουμε τὸ τελευταῖο γιουρούσι. Λοιπὸν, διαλυθῆτε. Καὶ νὰ εἶστε γεμᾶτοι θάρρος.

»Νὰ φανοῦμε ἀντάξιοι καὶ καλύτεροι αὐτῶν πὺ προήλασαν μέχρι ἐδῶ νικηφόρα. Τὰ τμήματα, καθὼς θὰ προχωροῦν, πρέπει πάντα νὰ χουν πλαγιοφυλακές. Οἱ τσέτηδες μπαίνουν νύχτα ἀνάμεσα στὶς γραμμὲς μας καὶ πίσω ἀπ' αὐτές. Κύριοι ἀξιωματικοί, τὰ μάτια σας τέσσερα!...

Συγκεντρωθήκαμε σὲ παράταξη πορείας καὶ ξαπλώσαμε δίπλα στὰ κανόνια, στὰ κάρρα, τὶς ταλικές καὶ τὶς καμῆλες. Τὸ ἴδιο γινόταν καὶ στὶς ἄλλες πυροβολαρχίες πὺ ἔτοιμαζόταν γιὰ τὸ Οὐσάκ.

Δίπλα μου ὁ Βαγγέλης ἀχώριστος σύντροφος. Μόλις ξάπλωσε, ἀποκοιμήθηκε. Σὲ λίγες μέρες, αὔριο, μεθαύριο θὰ ἐκτελεῖ τὶς διαταγὲς μου. Τὸν ἀφήνω νὰ κοιμηθεῖ, μαζί κι ὅλους τοῦ στοιχείου μου. Εἶναι ὅλοι τους ἕνας κι' ἕνας. Λεβέντες, ἀνοιχτόκαρδοι καὶ ἀστακοί. Δίπλα τους οἱ παλάσκες γεμάτες, τὰ κιβώτια γεμάτα κι ὅλοι γεμᾶτοι Ἑλληνικὴ καρδιά. "Ἄς κοιμηθοῦν Ποιὸς ξέρει, ἂν βροῦν τέτοια εὐκαιρία καὶ πάρα κάτω. Ποιὸς ξέρει κι ἐγώ, ἂν θὰ μπορῶ νὰ γράφω στὴν πρώτη γραμμὴ. . . .

Δὲν μὲ φοβίζει ὁ πόλεμος. Οὔτε καὶ τὰ κρούπ τῶν Τουρκαλάδων. Τὰ κανόνια μας θὰ θριαμβέψουν. Τὸ πιστεύω κι εἶμαι γεμάτος αἰσιοδοξία. Μόνο ἡ σκέψη τῆς μάνας μὲ κάνει μελαγχολικό. Τὴν ἄφησα μόνη, κατάμονη. Ἀκόμα δὲν πῆρα γράμμα της. Μὰ πότε νάρθει; Εἶμαστε τόσο μακριὰ ἀπὸ τὰ Γιάννενα!

Ἀλήθεια μονάχα οἱ ὀβίδες συντομεύουν τὶς ἀποστάσεις στὸν πόλεμο. Τὰ γράμματα πρέπει ν' ἀργοῦν, πρέπει πολὺ ν' ἀργοῦν, γιὰ

νά δίνουν προτεραιότητα στις ὀβίδες καὶ στὰ πολεμικὰ ἀνακοινωθέντα. Ἐπ' αὐτὰ μαθαίνουν ὅλες οἱ μάνες κι ἐλπίζουν. Ναί, πρέπει νὰ ἐλπίζουν οἱ καημένες οἱ μάνες!... Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δίνουν προτεραιότητα στὰ ἀνακοινωθέντα! Καὶ μεῖς στὴν πρώτη γραμμὴ πρέπει νὰ νικᾶμε, ὅλο νὰ νικᾶμε. Γιὰ νὰ ἐλπίζουν οἱ μάνες οἱ καημένες!...

30 Ἰούνη 1921

Ἡ νέα ἐπίθεση πέτυχε σ' ὅλο τὸ Μετώπο. Σήμερα πήραμε καὶ τὸ Ἀφιὸν Καραχισάρ. Τὸ ὀρειβατικὸ μας χτυποῦσε ἀπὸ βόρεια. Σφυροκοποῦσε νύχτα μέρα ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα πὺν φτάσαμε. Οἱ Τοῦρκοι νόμισαν, ὅτι ἀπὸ μᾶς θὰ ἐκδηλωθεῖ ἡ ἐπίθεση κι ἔπεφταν κατεπάνω μας κύματα - κύματα. Κάνανε αὐτοὶ μικρογιουρούσια, γιὰ νὰ ματαιώσουν τὴ δική μας ἐπίθεση.

Τὸ κανόνι μου εἶχε ἐπισημάνει ἕνα χαράκωμα ἔξω κι ἀριστερὰ τοῦ Ἀφιὸν Καραχισάρ. Μόλις ξεμυτοῦσαν ἀπ' τὸ χαράκωμα ὁ Βαγγέλης τοὺς περιποιοῦνταν. Ἀπὸ τοὺς δέκα ἕνας ξαναγύριζε πάλι στὸ χαράκωμα. Μπροστά κανένας. Τόσο γρήγορα ἔβαζε τὸ κανόνι μας. Μὰ καὶ τὰ γύρω κανόνια τὸ ἴδιο. Ἔτσι τοὺς κατηλώσαμε.

Καὶ σήμερα πρωτὶ - πρωτὶ τὸ Νότιο Συγκρότημα μπῆκε μέσα στὸ Ἀφιόν. Ἐμεῖς τώρα θὰ προχωρήσουμε βόρεια. Πρὸς τὸ Ἐσκῆ - Σεχῆρ καὶ τὸ Σαγγάριο. Πᾶμε γιὰ τὴν Ἄγκυρα. Οἱ Τοῦρκοι ὑποχωροῦν σ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ Μετώπου. Ἡ πυροβολαρχία μας πανηγυρίζει. Ἐνα κομμάτι τῆς νίκης γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ Ἀφιὸν Καραχισάρ ἀνήκει σ' αὐτή. Ὁ ταγματάρχης εἶχε νὰ λέει πρὸ πάντων γιὰ ἕνα κανόνι.

—Αὐτὸ τὸ κανόνι εἶτανε πολὺ τυχερό. Οἱ Τοῦρκοι βγαίνανε ἀπὸ τὸ χαράκωμα τὴν ὥρα πὺν ἔσκαγαν οἱ ὀβίδες του....

— Έχω ὄλο ἄξια παιδιὰ στὸ στοιχεῖο αὐτό, κύριε ταγματάρχα!...

Ἀπάντησε ὁ οὐλαμάρχης μας μπροστὰ σ' ὄλους τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς ὑπαξιωματικούς δείχνοντας μὲ καμάρι ἐμένα. Ὁ ταγματάρχης μὲ λόγιαξε χαμογελαστός.

— Λοχία, νὰ μοῦ φέρεις, ἀμέσως τώρα, τὸ σκοπευτὴ τοῦ κανονιοῦ!...

Ἔτρεξα νὰ βρῶ τὸν Βαγγέλη. Μὰ κοιμόταν ἀπάνω στὸ κανόνι. Τὸν σκούνησα, μὰ ποῦ νὰ ξυπνήσει.

— Σὲ θέλει ὁ ταγματάρχης. Εἶναι ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴ βολή μας. Ποὺ σκοτώσαμε πολλοὺς ἐχτροὺς....

— Στὸ Θεὸ θὰ δώκω λόγο, ὄχι στὸν ταγματάρχη!....

Καὶ ξανάπεσε ἀπάνω στὸ κανόνι νυσταγμένος. Γυρίζω κι ἀναφέρω στὸν ταγματάρχη, πὼς κοιμᾶται βαριὰ ὁ σκοπευτής.

— Καλύτερα ποὺ δὲν τὸν ξύπνησες. Ἐλάτε ὄλοι ἐδῶ....

Περιστοιχισμένος ὁ ταγματάρχης ἀπ' ὄλους τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς ὑπαξιωματικούς τραβήξε κατὰ τὴ θέση ποὺ κοιμόταν ὁ Βαγγέλης. Σταθήκαμε μπροστὰ στὸ συγκινητικὸ θέαμα τοῦ κοιμισμένου πυροβολητῆ. Ὁ ταγματάρχης ἔβγαλε τὸ στανανέ του καὶ τοῦ ἀποθανάτισε τὸν ὕπνο του. Εἶτανε ἀλήθεια ἔξοχο τὸ θέαμα. Οἱ ἀξιωματικοὶ ὅσοι εἶχαν μηχανὲς τραβήξανε κι ἐκεῖνοι.

— Τὶ δουλειὰ κάνει σὰν πολίτης;

Ρώτησε ὁ ταγματάρχης σὰν τὸν εἶδε γεροδεμένο, ψηλὸ καὶ ὄμορφο.

— Ἀρτεργάτης. Ἀπάντησα.

— Δηλαδή εἶναι στὸ στοιχεῖο του. Ἀπὸ τὴ μιὰ φλόγα στὴν ἄλλη.

Ὁ Βαγγέλης εἶτανε ξυπνητός. Γύρισε τὸ πρόσωπο κατὰ τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τρίβοντας τὰ μάτια μουρμούρισε.

— Φλόγα μὲ φλόγα ἔχει διαφορὰ, κ. ταγματάρχα. Ἡ μιὰ ψήνει τὰ ψωμιὰ κι ἡ ἄλλη ζιουρίζει τὰ κορμιὰ, μαζὶ καὶ τὶς καρδοῦλες.

Σηκώθηκε σιγὰ - σιγὰ, γελαστός - γελαστός, μὰ καπνισμένος ἀπ' τὴ μάχη μπροστὰ στοὺς ἀξιωματικούς.

— Ἔχεις οἰκογένεια;

— Μάλιστα. Πατέρα, μάνα καὶ τρεῖς ἀδερφές.

— Τρεῖς ἀδερφές;

—Μάλιστα, ἡ μεγαλύτερη εἶναι δεκάξι χρονῶν. Ἡ μικρότερη δέκα.

—Ἄκου Ζέρβα. Νομίζω, πὼς εἶναι πάρα πολλές οἱ ὑπηρεσί-
ες σου στὴν Πατρίδα μέχρι ἐδῶ. Θὰ σέ στείλω στοὺς φούρνους τῆς
Σμύρνης. Θὰ κάνω ἔγγραφο ἀμέσως τώρα.

Ὁ Βαγγέλης χάρηκε μιὰ στιγμούλα, μόνο μιὰ στιγμή. Ξαφ-
νικά κοίταξε ἐμένα κι ἀπάντησε στὸν ταγματάρχη.

—Δὲν θ' ἀφήσω ποτὲ τὸ λοχία μου. Ὅχι θὰ μείνω στὴν πρῶ-
τη γραμμὴ!....

Διαλύθηκε ἡ συγκέντρωση μὲ συγκίνηση. Προσπάθησα νὰ
πείσω τὸ Βαγγέλη νὰ δεχτῆ, μὰ τοῦ κάκου.

Γι' αὐτὸ, αὐτὴ τὴ στιγμή πού γράφω, τὰ μάτια μου εἶναι βουρ-
κωμένα. Θυμᾶμαι τὸ Βαγγέλη τὸν ὑπέροχο φίλο καὶ κλαίω. Ναι,
κλαίω ἀπὸ περηφάνεια. Γιατὶ ἔχω στὴν πρώτη γραμμὴ ἕνα μεγά-
λο φίλο κι ἕνα γενναῖο συνάδελφο δίπλα μου. . .

10 Ἰούλη 1921

Σήμερα πῆρα γράμμα ἀπὸ τὴ μάνα μου. Γρά-
φει, πὼς πῆρε ἀπὸ τὴν Ἄντις - Ἀμπέμπα ἕνα γράμμα ἀπὸ κάποιον
γνωστὸν τοῦ μακαρίτη πατέρα, μαζί καὶ τ' ὠρολόγι τὸ χρυσό. Γρά-
φει πὼς τὸ ὠρολόγι αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ καλὸ ὠρολόγι μὲ τὴ χρυσὴ
καθένα. Εἶναι ἄλλο ὠρολόγι. Γράφει ἀκόμα ἡ μάνα, πὼς ἡ στενο-
χώρια της εἶναι πολὺ μεγάλη, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ πάει ἡ ἴδια στὴν
Ἄντις - Ἀμπέμπα. Πὼς αὐτὰ πού τῆς γράφουν ἀπὸ κεῖ εἶναι ὅλα
θλιβερά καὶ ἀπίστευτα. Ὅτι τὰ μαγαζιά τᾶχε χρεωμένα κι ὅ,τι εἶχε
σὲ πράμα κατασχέθηκαν ἀπὸ τοὺς δανειστὲς του. Πὼς ὅλα τὰ μα-
γαζία του καὶ τ' ἀτομικά του τὰ κράτησε ἡ Ἀραλίνα πού τὴν εἶχε
ἀφήσει στὸ Μπουῖνο, στὸ μαγαζί, ὅταν ἐκεῖνος πήγαινε στὸ Ἄρτζο,
στὸ ἄλλο μαγαζί, καὶ στὸ δρόμο πέθανε καβάλλα στὸ ἀράπικο ἄλο-
γο.

Καὶ γράφει ἡ μάνα. «Θὰ σκάσω ἀπὸ τὸ κακό μου. Δὲν ἔχω κα-

νένα νὰ μ' ὀδηγήσει, τὶ νὰ κάνω. Δὲν βάζω μάτι νύχτα μέρα. Κριμα νὰ τὰ χάσωμε ὅλα τοῦ πατέρα σου. Κριμα νὰ μᾶς τὰ φάει ὅλα ἡ Ἀραπίνα!...»

Σὰν τὸ διάβασα, ἔκλαψα ὥρα πολὺ. Κάθε λίγο τὸ ἀνοίγω καὶ κλαίω, κάθε στιγμή καταριέμαι τὴ μοῖρα μας. Νὰ πάρει ὁ διάολος καὶ τὸν πόλεμο πού μου δένει τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια. Δὲ μπορεῖ νᾶναι ἀλήθεια. Ὁχι. Δανειστὲς καὶ δυὸ μαγαζιά!... Δανείστηκε καπτάλια ὁ πατέρας κι ἄνοιξε δυὸ μαγαζιά; Δὲν ἄνοιγε μόνο ἓνα πρῶτα, νὰ τὸ ξεχρέωνε κι ὕστερα νὰ ἄνοιγε καὶ τ' ἄλλο; Περίεργο, πολὺ περίεργο!..... Ὅσο γιὰ τὴν Ἀραπίνα δὲν μπορῶ νὰ πῶ τίποτε....

Τί ρόλο ἄραγε ἔπαιζε ἡ Ἀραπίνα στὸ Μπουνο γιὰ τὸν πατέρα; Εἴταν ὑπάλληλος ἢ φιλενάδα του;... Δὲν μου γράφει γι' αὐτὸ ἢ μάνα. Τώρα;... Τὶ νὰ κάνω πού εἶμαι δεμένος στὸν πόλεμο;... Πῶς θὰ παρηγορήσω τὴ μάνα μου καὶ πῶς θὰ παρηγορηθῶ ἐγώ;...

Διάβασα τὸ γράμμα καὶ στὸ Βαγγέλη. Θέλω νὰ φύγω ἀπὸ τὸ Μέτωπο, τοῦ εἶπα. Πές μου, συμβούλευέ με, πὼς πρέπει νὰ ἐνεργήσω, γιὰ νὰ πάω πίσω; Ἡ μάνα μου εἶναι ἀπαρηγόρητη κι ἐγὼ ζητάω ἐκδίκηση ὄχι ἐδῶ, μὰ στὴν Ἀραπιά. Ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα δὲ θᾶχω ὄρεξη γιὰ πόλεμο. Βαγγέλη, πές μου, τί θὰ γίνει τώρα;

— Ἐμαθα, πὼς ζητοῦν ἀπὸ τὴ στρατιὰ εἰδικότητες γιὰ πίσω.

— Μὰ ἐγὼ εἶμαι λοχίας;

— Καὶ τί μ' αὐτό; Θὰ τὸ πῶ στὸν ταγματάρχη καὶ γιὰ σένα. Θυμάσαι ὁ ἴδιος μου τὸ πρότεινε πού ἔχω τρεῖς ἀδερφάδες. Θὰ τοῦ πῶ, πὼς καὶ σὺ ἔχεις μάνα ἀπροστάτευτη...

Ἄχ! Ἄν ὁ Βαγγέλης τὸ κατάφερνε, θᾶχα πολλὲς ἐλπίδες γιὰ ὕστερα. Θὰ πηγαίναμε στοὺς φούρνους τῆς Σμύρνης κι ἀπὸ κεῖ, ποιὸς ξέρει, κάποιος τρόπος θὰ βρισκόταν νὰ πηγαινα στὴν Ἀθήνα.

Ἄχ! Ἄν τὸ κατόρθωνε ὁ Βαγγέλης, θὰ πηγαινα στὴν Ἀθήνα, θᾶβαζα ἓνα δικηγόρο, γιὰ νὰ ἐρευνοῦσε τὴν ὑπόθεση τοῦ πατέρα καὶ πάλι θὰ γύριζα στὴν πρώτη γραμμὴ. Πάλι ἐδῶ στὸ Ἀφιὸν Καραχισὰρ γιὰ τὴ νέα ἐξόρμηση. Ποιὸς ξέρει, θὰ κάνει τίποτε ὁ Βαγγέλης;...

15 'Ιούλη 1921

Φεύγομε μαζί με τὸ Βαγγέλη για τὴ Σμύρνη. Τὸ Μέτωπο ὅλο πανηγυρίζει για τὶς νίκες κι ἐτοιμάζεται για τὸ Σαγγάριο. Ἡ χαρά τους εἶναι καὶ δική μας χαρά. Δὲ γυρίζομε νικημένοι. Φιλήσαμε τὸ κανόνι μας καὶ τοῦ εὐχηθήκαμε καλὴ τύχη. Χαιρετίσαμε με συγκίνηση τοὺς ἀξιωματικούς κι ὅλα τὰ γνωστά παιδιά. Ἄντιο, Ἄφιὸν Καραχισάρ!... Ἄντιο, πυροβολητὲς Γιαννιωτὲς!... Γειά σου, ἐννάτη Μεραρχία!... Γειά σου ἔνδοξο Νότιο Συγκρότημα!...

1 Αὐγούστου 1921

Βρίσκομαι στὴν Ἀθήνα μπροστὰ ἀπὸ δυὸ μέρες. Ἦρθα συνοδὸς ὑλικοῦ καὶ φεύγω πάλι αὔριο για τὴ Σμύρνη. Πῆγα σὲ δικηγόρο για τὴν ὑπόθεση τοῦ πατέρα. Ἐπόγραψα μιὰ αἴτηση για τὸ Ἐπιτελεῖο Ἐξωτερικῶν. Ζητοῦμε ἀπ' τὸ Προξενεῖο τῆς Ἀντὶς - Ἀμπέμπα νὰ μᾶς πληροφορήσει τὰ καθέκαστα. Καὶ ζητοῦμε ἀκόμα τὸ λόγο, γιατί δὲν πληροφορήσε τοὺς κληρονόμους του για τὸ θάνατό του καὶ για τὴν περιουσία του..

Τὸν πλήρωσα κιόλας τὸ δικηγόρο με τὶς οικονομίες μου. Στὴ Σμύρνη μᾶς περισσεύει κάθε μέρα μιὰ κουραμάνα, γιατί δουλεύουμε στοὺς φούρνους μαζί με τὸ Βαγγέλη. Ταχυδρομήσα καὶ τὰ λεφτὰ τοῦ Βαγγέλη πὺ μοῦδωσε για τὸ σπίτι του στὸ χωριό. Τὸ ἴδιο κι ἐγὼ ἔκανα μιὰ μικρὴ ἐπιταγὴ στὴ μάνα κι ἓνα γράμμα.

Φεύγω χαρούμενος στὴ Σμύρνη. Γράφω τῆς μάνας για ὅλες τὶς ἐνέργειές μου στὴν Ἀθήνα. Τῆς λέω νὰ μὴν στενοχωριέται,

γιατι ἔχει ἐμένα στὸ πόδι τοῦ πατέρα. Τῆς δίνω κουράγιο πὼς ὁ πόλεμος γρήγορα θὰ τελειώσει καὶ πὼς θὰ γυρίσω στὸ χωριὸ νὰ φροντίσω τὸ βιό μας καὶ τὰ χτήματα. Πὼς θ' ἀνοίξω τὸ παλιὸ μπακάλικο τοῦ πατέρα. Πὼς θὰ περνᾶμε καλὰ κι εὐτυχισμένα.

Τὰ ἔγραφα, γιὰ νὰ τὴν παρηγορήσω. Τὸ μυαλό μου κι ἡ καρδιά μου δὲν ἦταν στὸ χωριό. Ἀκόμα τὴ σπρώχνει μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ ἢ Μαρούσιω τὴν καρδιά μου. Καὶ ποιὸς ξέρει ἀκόμα ὡς πότε!...

10 Αὐγούστου 1921

Ἡ Σμύρνη εἶναι σημαιοστολισμένη. Πανηγυρίζει ὅλο τὸ μέτωπο τὴ διάβαση τοῦ Σαγγάριου. Τραγούδια, παιᾶνες κι ἀλλαλαγμοὶ χαρᾶς στοὺς δρόμους τῆς Σμύρνης. Περπατώντας μὲ τὸ Βαγγέλη ἀνάμεσα στὰ χαρούμενα πλήθη τῶν φαντάρων καὶ τῶν Σμυρنيωτῶν ἀκούσαμε μιὰ γνώριμη φωνή :

— Λοχία!...

Εἶτανε ἡ κοπέλλα ποὺ μᾶς εἶχε πετάξει τριαντάφυλλα ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τοῦ σπιτιοῦ της. Χαμογελώντας πήγαμε κοντά της.

— Ἀκαπνοι εἶστε ἐσεῖς; Δὲν πήγατε στὴν πρώτη γραμμὴ; — Πήγαμε καὶ θριαμβέψαμε. Ἄν εἴμασταν ἐδῶ θὰ ξαναπερνούσαμε κάτω ἀπὸ τὸ μπαλκόνι σας, γιὰ νὰ σᾶς δοῦμε. Μᾶς κάνατε τόση ἐντύπωση.

Χαμογέλασε τὸ κορίτσι στὰ λόγια τοῦ Βαγγέλη. Κι ἐγὼ πρόσθεσα :

— Ἀλήθεια, δεσποινίς μου, εἶστε ὁμορφότερη ἀπὸ τὴ Νίκη.

— Σοβαρά; Ρώτησε μὲ περισσότερη καλωσύνη. Καὶ μὲ λεπτὴ ἀποφασιστικότητα πρόσθεσε :

— Ξέρετε καὶ μεῖς ξένοι εἴμαστε. Μπροστὰ ἀπὸ δυὸ χρόνια ἦρθε ὁ μπαμπὰς ἐδῶ κι ἐγὼ δὲν ἔχω πέντε μῆνες. Σᾶς παρακαλῶ ἔρχεστε ἀπὸ τὸ σπίτι; Ὁ μπαμπὰς θὰ χαρεῖ πολὺ. Τοὺς λατρεύει ὁ μπαμπὰς τοὺς φαντάρους. Λοιπὸν ἔρχεστε;

Ἄλληλοκοιταχτήκαμε μὲ τὸ Βαγγέλη γιὰ μιὰ στιγμή.

— Πᾶμε, ρὲ Βαγγέλη. Εἶναι πολὺ φιλόξενη ἢ δεσποινίς. Δὲν πρέπει νὰ τῆς χαλάσουμε τὸ χατήρι!...

Χάρηκε πὺν δεχτήκαμε καὶ τὴ βάλουμε στὴ μέση. Ἐνα βῆμα ἐγώ, μιὰ ματιὰ πονηρὴ ὁ Βαγγέλης στὸ κορίτσι. Ἐνα βῆμα ἐκεῖνος, ἄλλη μιὰ ματιὰ ἐγὼ στὸ κορίτσι. Ἔχουν κι οἱ καημένοι οἱ φαντάροι τὰ μεγαλεῖα τους τὴν ὥρα τῶν θριάμβων. Ὅχι μόνο μὲ τριαντάφυλλα καὶ δάφνες, μὰ ἴδια ὀλοζώντανα μπουμπούκια θέλουν νὰ στολίζουν τὸ θρίαμβό τους. Κι εἶταν τόσο φυσικὸ γιὰ τοὺς περαστικούς, καθὼς βλέπανε, στὸ δρόμο πὺν πηγαίναμε γιὰ τὸ σπίτι της, αὐτὸ τὸ ἀγγελούδι ἀνάμεσα ἀπὸ δυὸ φαντάρους. Τὸ θρίαμβο τῆς ὀμορφιάς ἀνάμεσα σὲ δυὸ θριάμβους!...

Φτάσαμε στὸ σπίτι κι ὁ πατέρας της δὲν εἶταν ἐκεῖ. Μᾶς κέρασε γλυκό, καφφὲ καὶ φροῦτα.

— Ὅπου νᾶναι θᾶρθει κι ὁ πατέρας...

Ὁ Βαγγέλης μοῦ ψιθύρισε στ' αὐτί : «Καλύτερα ν' ἀργήσει, νὰ δοῦμε τί θὰ γίνει...».

Μὰ δὲν εἶταν ἔτσι. Ὁ πατέρας της ἀργοῦσε κι ἐκείνη μὲ γλυκόλογα καὶ μὲ προσεχτικὲς κουβέντες μᾶς κρατοῦσε σὲ ἀπόσταση. Ἐνα καστανομάλλινο μελαχροινό, ψηλὸ καὶ λυγερὸ πὺν ἔμοιαζε περισσότερο Τουρκάλα στὴν ἔκφραση. Μάτια μεγάλα καὶ μυγδαλωτά, χεῖλη ἠδονικά, καὶ χίλια τόσα ἄλλα, καὶ πάνω στ' ἄλλα καὶ τὸ παντοτινὸ χαμόγελο. Μὰ ἀπὸ μακριά. Ὅλο ἀπὸ μακριὰ μᾶς χαμογελοῦσε κι ὁ Βαγγέλης δὲ θάσταξε σὲ μιὰ στιγμή πὺν εἶχε περάσει ἐκείνη σ' ἄλλο δωμάτιο.

— Αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸ σκόντα!... Τί λέω κροῦπ ἀληθινὸ πὺν μᾶς καίει ἀπὸ μακριά.

Ἀκούστηκε νᾶρχεται ὁ πατέρας της. Μπαίνοντας στὴ σάλα μαζί του μᾶς παρουσιάζει εὐγενικὰ στὸν κοντόχοντρο μεσήλικα πατέρα της πὺν βλέποντάς την χαμογέλασε.

— Γύρισαν ἀπὸ τὸ Ἀφιόν. Εἶναι γενναῖοι πυροβολητές.

— Παιδιά μου! Παιδιά μου! Δοξασμένα παιδιά τῆς πατρίδας μας!...

Ρίχτηκε ἀπάνω μας καὶ μᾶς φίλησε. Μᾶς χαιδεψε, μᾶς ξαναφίλησε, μᾶς κάθισε στὸν καναπέ.

— Καθῆστε. Θὰ μείνετε ἐδῶ σήμερα. Θὰ γιορτάσουμε μαζί

τὸ θρίαμβο τοῦ Σαγγάριου. Τὶ κάθεσαι, Σόνια, φέρε μας γρήγορα, στῶσε τὸ τραπέζι!... Χὰ χὰ χὰ!... Τὸ Μουσταφὰ τὸν κακομοίρη, τί ἔπαθε!... Μὲ τέτοιους λεβέντες πῆγε νὰ τὰ βάλει πὺν περπατοῦν καὶ τρέμει ἡ γῆ!... Χὰ χὰ χὰ!... Καλὰ νὰ τὰ πάθει. Δὲν ἄκουσε τὸν Ἐτέμπεη. Δὲν τὰ βγάζομε μὲ τοὺς γκιαούρηδες, τοῦπε. Τοὺς λείπουν τὰ κανόνια. Μ' αὐτὰ πὺν ἔχουν ὅμως μᾶς πετσοκόβουν, πρὶν ἔρθουν τὰ δικά μας. Πονηρὰ σκέφτηκε ὁ Ἐτέμπεης. Γιὰ νὰ μείνει ἡ μισὴ Τουρκιά. Μὰ τώρα!... Χὰ χὰ χὰ! Πάει κατὰ διαόλου ὅλη ἡ Τουρκιά. Πάει στὸ διάολο καὶ πάει. Φέρε μας, Σόνια, φέρε μας πολλὰ πράματα! Λοιπὸν, λεβέντες μου, θὰ τὸ τσουγκρίσουμε μαζὶ σήμερα. Ἐγὼ ὁ Χαράλαμπος ἀπὸ τὴν Ἀλεξάντρεια κι ἐσεῖς ἀπὸ ποῦ νάχω καλὸ ἐρώτημα;

— Ἀπὸ τὰ Γιάννενα.

— Χὰ χὰ χὰ! Ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ Γιάννενα;

— Ἐξω, ἀπὸ τὴ Μουργκάνα.

— Βρὲ πὺν ἀνταμώσαμε!... Σόνια μου, φέρε κι ἄλλα, Γιαννιώτες εἶναι. Μόνο πὺν δὲν εἶναι σκοταράδες σὰν ἐμένα...

— Ἀλήθεια, εἶστε ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ Γιάννενα;

— Ἐγὼ, μόνο ἐγὼ. Ἡ Σόνια γεννήθηκε στὴν Ἀλεξάντρεια. Δὲν τὴ βλέπετε πὺν μοιάζει φερτάτη ἀπὸ τὶς πυραμίδες; Δέστε τί καλλονὴ ἔχω, βρὲ παιδιά;

— Νὰ σᾶς ζήσει εἶναι βεργολυγερὴ καὶ καμαροφρύδα, πὺν λένε καὶ στὰ Γιάννενα. Εἶπε γελώντας ὁ Βαγγέλης σὰν βρῆκε εὐκαιρία νὰ παινέσει τὴν κοπέλλα.

— Ἀνάερη, σωστὴ φρεγάδα!

Πρόσθεσα ἐγὼ.

Ἡ Σόνια ἄκουε καὶ χαμογελοῦσε πάντα. Κι ὅλο ἔφερνε, κι ὅλο κάτι ἔφερνε.

— Αὐτὴ εἶναι ἡ Σόνια μου. Τὴν ἄφησα φτωχούλα στὶς πυραμίδες κι ἦρθε ἐδῶ μπροστὰ ἀπὸ λίγους μῆνες. Κι αὐτὴ δὲν ξέρει, τί ἔχει τώρα. Αὐτὸ τὸ σπίτι, αὐτὸ τὸ παλατάκι, τώρα τῆς τὸ ἀγόρασα. Δούλεψα σκληρὰ, γιὰ νὰ τὴν κάνω σὲ τρία χρόνια πλούσια τὴ Σόνια μου.

Ἐφυγα μπροστὰ ἀπὸ τρία χρόνια ἀπὸ τὴν Ἀλεξάντρεια πὺν τὴν εἶχα ἀφήσει μοναχούλα. Εἶχα πέσει ἔξω ἐκεῖ μετοὺς Ἀραπάδες. Ἄς τὸ καλὸ τους γιὰ Ἀραπάδες! Κά-

νεις ν' ανοίξεις ένα μαγαζι σε μιὰ γωνιά, τὴν ἄλλη μέρα νάτος ἕνας ἀραπὰς ἀνοίγει κι αὐτὸς δίπλα σου. "Ὅ,τι κάνεις ἐσύ κάνει κι αὐτός. Δὲν ὑποφερόταν αὐτό, βρὲ παιδιά...

Πήγαινα καλὰ στὶς ἀρχές.

Στὰ 1890 ταξίδεψα ἀπὸ τὰ Γιάννενα μὲ πεντακόσια ναπολιόνια στὴ σακκούλα. Χίλια ναπολιόνια πῆρα ἀπὸ τὴ σχωρεμένη τὴ μάνα τῆς τὴν 'Αλεξαντρινιά. Καλὰ τὰ πήγαινα στὶς ἀρχές. "Αμα ντέσεις ὅμως μὲ τοὺς 'Αραπάδες πέρνεις τὸν κατήφορο. Πέθανε κι ἡ μάνα τῆς καὶ τάχασα ὅλα ἐκεῖ κάτω.

Πολλὰ μαγαζιά στὴν 'Αλεξάντρεια. "Α, νὰ βγῶ κάπου ἄλλου, ἄ, νὰ βγῶ πάρα πέρα ἀπὸ τὴν 'Αλεξάντρεια, γὰ σου ὁ πόλεμος!... Καινούργιο γεφύρι γιὰ τοὺς ρωμοὺς ξενητεμένους τούτη ἡ Μικρασιάτικη γῆ. Εἶχαμε πάθει ἀσφυξία ἐκεῖ κάτω, βρὲ ἀδερφέ!... Πλοῦτο ἢ Σμύρνη! Πλοῦτο, πλοῦτο γεμάτα εἶναι τὰ σπίτια τὰ Σμυρονεῖκα. "Άλλος τόπος ἐδῶ βλέπετε. Τυχεροὶ οἱ Σμυρنيῶτες κι ὅλοι οἱ Μικρασιῶτες.

Βλέπετε ἄλλοι οἱ Τουρκαλάδες, ἄλλοι οἱ 'Αραπάδες. Ραχατιλῆδες αὐτοί, ἔξυπνοι οἱ 'Ελληνες τᾶχαν ὅλα στὰ χέρια τους. Τέτοια σκλαβιά βαστιέται χίλια καὶ δυὸ χιλιάδες χρόνια.

— Τότε, δὲν κάναμε καλὰ πὺν ἦρθαμε;

— Καλὰ καὶ χρυσά, πουλάκι μου. Θ' ἀνασάνουν κι οἱ ἄλλοι οἱ 'Ελληνες. Τούτο εἶταν γεφύρι γιὰ ὅλους τοὺς 'Ελληνες ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια. Καὶ τῶχαμε ἀφήσει. Τῶχαμε ξεχάσει καὶ γυρίζαμε στὴν 'Αραπιά, στὸ Κόγκο, σ' ὅλη τὴν 'Αφρική, τὴν 'Αμερική καὶ τὴν Εὐρώπη. Δυὸ δράσκελα ἀπὸ τὸν Περαιῖα ζοῦσε χιλιάδες χρόνια τώρα ὁ σκλαβωμένος θησαυρός μας κι ἐμεῖς παθαίναμε ἀπὸ ἀσφυξία σὲ ξένα μέρη...

— Μπράβο κύρ Χαράλαμπε, σὲ τρία χρόνια ξαναπῆρες ἀπάνω σου, ζήτω ἢ Σμύρνη!...

Σήκωσε τὸ πρῶτο ὁ Βαγγέλης καὶ τσουγκρίσαμε. Τσουγκρίζοντας ὁ Χαράλαμπος ἔλεγε :

— Ζήτω ὁ νικηφόρος πόλεμος! Ζήτω ὁ νικηφόρος πόλεμος!

— "Όλο «ζήτω ὁ πόλεμος» λές. «Ζήτω ὁ Βασιλιάς» δὲν λές, γιατί;

— Γιατί; Δὲν εἶναι τόσο δύσκολο νὰ τὸ καταλάβετε. Οἱ ξε-

νητεμένοι ἔχουν ξεσυνηθίσει κι ἀπὸ βασιλιάδες κι ἀπὸ κυβερνη-
τες. Κι ἔπειτα ἐδῶ πού τὰ λέμε, ἄς εἶναι καλὰ οἱ φαντάρου. Χω-
ρὶς τοὺς φαντάρους δὲν βγαίνανε τόσο γλήγορα τὰ γρόσια. Νὰ
πῶ «ζήτω οἱ φαντάρου», μάλιστα. Νὰ πῶ «ζήτω ὁ πόλεμος», μάλ-
ιστα. Ἔϊντε, ζήτω καὶ τοῦ Παπούλα. Ἔϊντε, δὲν πειράζει, ζήτω
καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Βενιζέλαρος εἶμουνα ἀνέκαθεν. Μιᾶς καὶ
καζάντησα τώρα στὰ γεράματα, χαλάλι του καὶ τοῦ βασιλιᾶ. Κι
αὐτὸς βασιλιάς δικός μας εἶναι. Κι ὁ στρατὸς πάλι τοῦ βασιλιᾶ
εἶναι. Ἔϊντε ἀρχίστε, τρῶτε, πολλὰ σᾶς εἶπα. Κάτσε καὶ σύ,
Σόνια.

Κάθησε κι ἡ Σόνια στὸ τραπέζι κι ἀρχίσαμε. Κοτόπουλο ψη-
μένο μὲ κάστανα, πολλὰ τυριὰ καὶ σαλατικὰ ἀνατολίτικα.

— Φέρε καὶ τὰ σκοτάκια, Σόνια μου, γιατί δὲν τᾶφες
αὐτά;

— Μά, μπαμπά, εἶπες πὼς δὲν τ' ἀγαποῦν τὰ σηκοτάκια. Πα-
ράκουσα;

Γελάσαμε. Ἐκείνη περίμενε ἐξήγηση.

— Εἶπα πὼς δὲν εἶναι σκοταράδες. Δὲν εἶπα πὼς δὲν ἀγαποῦν
τὰ σκοτάκια. Δὲν τῆς εἶχα πει τῆς Σόνιας πὼς μόνο ἐμᾶς τοὺς
Γαννιῶτες λένε Σκοταράδες.

Γελάσαμε ἄλλη μιὰ φορὰ μὲ Ἑπειρώτικο κέφι. Ἡ Σόνια ἔ-
φερε μιὰ πιατέλα γεμάτη μονάτο σηκότι μοσκαρίσιο τηγανισμένο
μὲ βούτυρο που μοσκοβόλαγε σὰν στὸ χωριό.

Ὁ Βαγγέλης θαρρετὰ ξανασήκωσε τὸ ποτήρι καὶ τσουγκρί-
ζοντας, εἶπε :

— Αὐτὰ ἔχουν τὰ ταξίδια, κύρ Χαράλαμπε. Πότε ἔτσι, πότε
ἄλλοιῶς...

— Αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ἔχει ἄλλοιῶς. Τὴν ἔκανα τὴ μπάζα μου.

— Καὶ πὼς ἔγινε αὐτὸ τόσο γλήγορα;

— Ἐδῶ εἶναι ὁ κόμπος. Ξεκίνησα μὲ χίλια πεντακόσια να-
πολιόνια στὴν Ἀλεξάντρεια καὶ μιὰ ζωὴ ὀλόκληρη πῆγαν ἄχρη-
στα. Ἐδῶ ἦρθα χωρὶς δεκάρα καὶ τώρα δὲν ἔχω ποῦ νὰ τὰ βαλω.

— Πῶς, κύρ Χαράλαμπε;

— Πρῶτη σκέψη μου, μόλις ἦρθα στὴ Σμύρνη, εἶτανε ν' ἄλ-
λάξω τὸ ὄνομα. Ἀντὶ Χαράλαμπος Μακρῆς, ἔλεγα Χαράλαμπος
Μακρίδης.

— Λοιπόν;

— Λοιπόν, σὰν Μακρίδης Μικρασιάτης πήγαινα στοὺς καταυλισμούς. Ἔχετε ἐσώρουχα γιὰ μπουγάδα; Ρωτοῦσα τοὺς φαντάρους.

— Σοβαρά, κὺρ Χαράλαμπε;

— Νὰ μὴ γυρίσω στὴν Ἀραπιά!...

Ἔκανε τὸ σταυρό του ὁ κὺρ Χαράλαμπος καὶ συνέχισε.

— Λοιπόν, δυὸ - τρεῖς ἄλλαξιές στὴν ἀρχή, τὶς φεγγάριασα μόνος μου. Τὶς μοσκόπλυνα δηλαδή. Γιὰ νὰ πάρω τὴ φίρμα δηλαδή. Τὴν ἄλλη μέρα πιὸ πολλὰ, ἄιντε πιὸ πολλὰ, ἄιντε πιὸ πολλὰ κι ὄλοι οἱ καταυλισμοὶ πέρασαν ἀπὸ τὰ χέρια μου.

— Τὰ φεγγάριαζες μόνος σου;

— Ἀπὸ τὴ δεύτερη μέρα κιόλας ἔκανα πλυντήριο στὸ Κορδελιό. Δυὸ γυναικοῦλες στὴν ἀρχή, ὕστερα τρεῖς, ὕστερα τέσσερις, ἄιντε, ἄιντε καὶ τῶκανα σωστὸ ἐργοστάσιο. Δὲν πέρασε φαντάρους πὺν νὰ μὴ ξέρει τὸ πλυσταριό μου στὸ Κορδελιό. Δὲν εἶναι τσολιάς πὺν νὰ μὴ θιάμαξε τὶς πλύστρες μου. — Ποῦ τὰ πᾶς τὰ βρώμικα ὄρὲ σοῦ λέω; — Στοῦ κὺρ Χαράλαμπου τὸ πλυσταριό. — Γιατί ὄρὲ; — Γιατί ἔχει τὶς πλύστρες ἀράδα - ἀράδα καὶ διαλέγεις. Χὰ χὰ χὰ! Ἐκεῖ ξεχνοῦσαν ὄλες τὶς φαγοῦρες τους οἱ καημένοι οἱ τσολιάδες....

Ὁ Βαγγέλης τὸν διέκοψε, γιὰ νὰ ρωτήσῃ.

— Ἀπὸ τὴν Ἀφρική ἦρθες πανὶ μὲ πανί; Ἀδέκαρος;

— Μὲ τὰ εἰσιτήρια πὺν λέει.....

— Δὲν μοῦ λὲς, κὺρ Χαράλαμπε, μὲ τὶς πενταροδεκάρες τῶν φαντάρων καζάντησες ἐδῶ;.....

— Φχιάσε μας καφφέδες, Σόνια. Θὰ σᾶς ἀπαντήσω ἀμέσως. Σόνια, ἄκουσες;

— Ναί, μπαμπά.

Ἐφυγε ἡ Σόνια νὰ ψῆσει τοὺς καφφέδες κι ἐκεῖνος συνέχισε.

— Ἄν εἶταν νὰ πλουτίσω μὲ τὶς πενταροδεκάρες, θὰ πλούτιζαν ὄλες οἱ γυναῖκες στὸ Κορδελιό...

— Γιατί προτίμησες τὸ Κορδελιό τ' ἀρχοντικό;

— Πῆγα μὲ τὴ Γιαννιώτικη παροιμία. «Μεγάλα ἀφεντικά, περίσσια δουλικά». Χὰ χὰ χὰ! Θέλεις νὰ βρεῖς καλὴ πλύστρα, θὰ τὴ βρεῖς στὰ μεγάλα σπίτια, στὶς ἔπαυλες καὶ στὴν ἀριστοκρατία.

Διάλεξα τὶς καλύτερες καὶ τὶς ἔφαγα λάχανο ὅλες τὶς ἄλλες. Ἄνάμεσα καὶ καμμιά Τουρκάλα, νὰ τὴν πιεῖς στὸ ποτήρι. Σὰν τὴν ἔβλεπε ὁ τσολιάς, κούκου ἢ μαρούσιω. Ἐσεῖς, δὲν σὰς ρώτησα, τὴ φέρατε τὴ μαρούσιω ζωντανὴ ἀπ' τὴν πρώτη γραμμὴ ἢ σὰς τὴν ἔφαγε ὁ γάτος τσ' Ἀγκυρας; Ἄ, ὅλα κι ὅλα, στὴν πρώτη γραμμὴ δὲν ἔχει μαρούσιω. Ὅλα κι ὅλα, ὁ πόλεμος δὲ θέλει μαρούσιω!.....

Ὁ Βαγγέλης μὲ τὸ Χαράλαμπο γελοῦσαν. Μοῦ ἐξήγησαν γιὰ ποιὰ μαρούσιω γελοῦσαν. Μὰ δὲ μ' ἔννοιαζε καθόλου οὔτε γιὰ τὴ Μαρούσιω στὸ χωριό, οὔτε γιὰ τὴ μαρούσιω τοῦ Γκογιάννου μὲ τὶς κάπνες, οὔτε γιὰ τὴ μαρούσιω πὺν ἀνάφερναν. Μιὰ ἔννοια ἔκλωθε πάντα στὸ μυαλό μου. Τ' ἀράπικο ἄλογο. Αἰτία εἶταν ἡ χρυσὴ καδένα πὺν φόραγε ὁ Χαράλαμπος. Μοῦ πῆγε τὸ μυαλό στὶς πρᾶματιες τοῦ πατέρα. Ὁ Βαγγέλης ἀνυπομονοῦσε νὰ μάθει γιὰ τὸ Κορδελιό καὶ ρώτησε :

— Λοιπὸν κ. Χαράλαμπε;

— Λοιπὸν... Ὁ φαντάρος στὸ λοχία, ὁ λοχίας στὸν ἐπιλοχία κι ὁ ἐπιλοχίας στὸ λοχαγό. Μὰ θὰ μοῦ πῆτε, μὲ τὶς πενταροδεκάρες;... Δίκιο... Μὰ ἐγὼ οὔτε πλύστρα εἶμουνα, οὔτε μπορτελιάρης. Ἐγὼ ἤθελα νὰ φτάσω ὡς τὸ λοχαγό, καταλαβαίνετε; Σὰν ἔφτακα στὸν λοχαγὸν τὸ κλείσα τὴν ἴδια χρονιά τὸ πλυσταριό. Φέρε μας κι ἀπὸ κείνο ὁ ἕνας λοχαγός, φέρε μας κι ἀπὸ τ' ἄλλο ὁ ἄλλος λοχαγός, ἔγινα πὺν λέτε τὸ δεύτερο χρόνο προμηθευτὴς τοῦ στρατοῦ στὸν πόλεμο...

»Ἐέρετε τί θὰ πεῖ προμηθευτὴς στὸν πόλεμο; Χρῆμα, παιδιά μου, ἔχει ὁ πόλεμος. Φτάνει νὰ γνωριστεῖς στὰ πλυστικά τοῦ λόχου μὲ τὸν ἐπιλοχία. Ὅστερα πᾶς καὶ παραπάνω. Φέρε ὁ λοχαγός κρέατα, πάρτε λεφτὰ ὁ κύρ Χαράλαμπος. Φέρε ὁ λοχαγός πατάτες, φασόλια, κρομμύδια καὶ πάρτε ὁ Χαράλαμπος καὶ πάρτε ὁ Χαράλαμπος κι ἔγινε πλούσιος ὁ κύρ Χαράλαμπος ὁ Μακρίδης ἀπ' τὰ Γιάννενα!... Ἄϊντε, ζήτω στὰ κανόνια μας!...

Σήκωσε τὸ τελευταῖο ποτηράκι, νὰ τσουγκρίσει, βλέποντας τὴ Σόνια νὰ μπαίνει μὲ τοὺς καφφέδες. Ὁ Βαγγέλης ξαναγιόμισε τὰ ποτήρια. Ἡ Σόνια κάθισε δίπλα του.

— Ζήτω τὰ σκόντα μας! Κάτω οἱ καφφέδες ὅλης τῆς Ἀραπιᾶς! Ζήτω οἱ φαντάροι, ζήτω κι οἱ λοχαγοί! Ζήτω ἡ σκόντα τοῦ

κὺρ Χαράλαμπου!... Κάτω οἱ πλύστρες κι οἱ Τουρκάλες!...

Ὁ Βαγγέλης εἶχε ἀγριέψει. Γιὰ μιὰ στιγμή τὸν βλέπω νὰ πέρνει τὴ Σόνια ἀπὸ τὸ χέρι καὶ νὰ τραγουδάει χορεύοντας μαζί της τσάμικο.

Δὲν εἶμαι ἐγὼ μαργιόλικο, οὔτε καὶ μεθυσμένο
ἢ σκόντα μὲ βαλάντωσε, μ' ἔχει βαλαντωμένο.
Σαράντα κίτρινα φλωριά δεμένα σ' ἓνα ράμα
πάρτα, Μαρούσιω, μιὰ βραδιά νὰ κοιμηθοῦμ' ἀντάμα!..

Ὁ Χαράλαμπος ἐνθουσιάστηκε. Ἄνοιξε ἓνα μπουκάλι σαμπάνια καὶ τσουγκρίσαμε ἄλλη μιὰ φορά. Μπήκαμε ὅλοι στὸ χορὸ.
Ἡ Σόνια ξαναπῆρε τὸ τραγούδι. Εἶχε ὠραία φωνή.

— Γειά σου Σόνια μου! Φώναζε ὁ Χαράλαμπος.

— Γειά σου, σκόντα μου! Ἀπαντοῦσε ὁ Βαγγέλης τρικλίζοντας.

Χορέψαμε ὦρα πολύ. Θυμηθήκαμε ὅλα τὰ Γιαννιώτικα τραγούδια κι ἡ Σόνια σωστὸ ἀηδόνι τὰ ἐπαναλάβαινε γιὰ νὰ τὰ μάθει. Ἀπὸ μικρὴ ἔζησε στὴν Ἄδραπιά, καθὼς ἔλεγε ὁ Χαράλαμπος. Κάποτε θυμηθήκαμε καὶ τοὺς καφέδες. Καθήσαμε. Ὁ Βαγγέλης ὁμως, μεθυσμένος πιά, ἔμεινε ὄρθιος καὶ τραγουδοῦσε χειρονομώντας.

— Κὺρ Χαράλαμπε, νὰ σοῦ πῶ ἓνα Γιαννιώτικο ἀκόμα; Τὸ ξέρεις ἐκεῖνο τὸ Γιαννιώτικο, κὺρ Χαράλαμπε, πὺ λέει:

Ἡ Τουρκία μὲ καμπάνες
κι ἡ Φραγκιά χωρὶς πουτάνες.
Πρόβατα χωρὶς μαλλὶ
κι ἔμμορφη χωρὶς φιλί;...

Καὶ δὲ χάνει καιρὸ ὁ Βαγγέλης, καθὼς εἶταν ὄρθιος πίσω ἀπὸ τὴ Σόνια, τῆς σκάει ἓνα λυσσαγμένο φιλί. Ἡ Σόνια ἔκανε ν' ἀντισταθεῖ κι ὁ Χαράλαμπος γελοῦσε.

— Μπέσα γιὰ μπέσα, κὺρ Χαράλαμπε. Θὰ τῆς δώσω ἀκόμα ἓνα φιλί γιὰ καπάρο. Μόνο τὸ κορίτσι θέλω!... Τὸ χρῆμα δὲν τὸ θέλω!... Ἀκοῦς, κὺρ Χαράλαμπε; Ἐμένα νὰ προτιμήσεις γιὰ

γαμπρό, ὄχι τὸ λοχία!... Αὐτὸς ἔχει τὴ Μαρούσιω. Ναί, ἔχει μιὰ Μαρούσιω στὸ χωριὸ πὺν ἀλλάζει τὸ μυαλὸ σὰν τὰ χιόνια τῆς Μουργκάνας. Κι ἄλλη μιὰ στὸ Κουρμανιὸ πὺν βεργολυγáει στὸν ἄνεμο καὶ στὴν κρυάδα!... Τέτοια μαρούσιω τί νὰ τὴν κάμεις νὰ βεργολυγáει, κὺρ Χαράλαμπε; Σ' ἐμένα, κὺρ Χαράλαμπε, ἀμὰν σὲ μένα, κὺρ Χαράλαμπε!...

Ἡ Σόνια τοῦ ξέφευγε, ὄλο τοῦ ξέφευγε γελώντας. Ὑστερα ὁ Βαγγέλης ἔπεσε στὰ γόνατα τοῦ Χαράλαμπου πὺν χασκογελοῦσε.

— Δὲ θέλω χρῆμα ἐγὼ, κὺρ Χαράλαμπε!... Ὁ φαντάρος Ζέρβας πὺν σοῦ μιλάει, δὲν πάει γιὰ τὸ χρῆμα, ὄχι!... Νά, αὐτὸς ὁ λοχίας ὁ Μπέλος θὰ σοῦ τὸ φάει ὄλο τὸ χρῆμα ἀπὸ τὸ Κορδελιό! Μάλιστα αὐτὸς ἐκεῖ ὁ Μπέλος θὰ σοῦ φάει ὄλο τὸ χρῆμα!...

Ὁ Χαράλαμπος σταμάτησε τὰ γέλια κι ἡ Σόνια ἀγρίεψε. Κι οἱ δυὸ τους ἀλλάξαν ἀπότομα.

— Φτάνει πιά!...

Εἶπε ἡ Σόνια.

— Ναί, φτάνει!.....

Εἶπε κι ὁ Χαράλαμπος ἀγοιεμένος.

Μᾶς παρεξήγησαν, εἶπα μέσα μου, κι ἀποφάσισα νὰ φύγουμε. Μὲ κοιτοῦσαν μὲ βλέμμα πὺν μαρτυροῦσε, ὅτι ἤθελαν νὰ τελειώσει τὸ γλέντι.

— Σᾶς ζητῶ συγγνώμη. Εὐχαριστοῦμε πολὺ γιὰ τὴ φιλοξενία. Πιστεύω νὰ μὴ παρεξήσετε τὸ φαντάρο... Ἐντίο σας!

Τραβοῦσα τὸ Βαγγέλη ἀναίσθητο καὶ ζαλισμένο ἀπὸ τὸ κρασί γιὰ τὴν ἔξοδο τοῦ σπιτιοῦ πὺν ἤθελε νὰ μείνουμε ἀκόμα.

— Βάλε ἕνα ἀκόμα νὰ πιοῦμε, νὰ χαρεῖς, κὺρ Χαράλαμπε!

Μὰ ὁ Χαράλαμπος εἶχε ἀλλάξει μὲ μιᾶς. Εἶταν ἄγριος τώρα κι ἡ Σόνια ἀκόμα πιὸ πολὺ.

Εἶχαν δίκιο. Ὁ Βαγγέλης τ'όχε παρακάμει. Τρόμαξα νὰ τὸν βγάλω στὴ σκάλα τῆς ἐξώπορτας. Τοὺς χαιρέτησα.

— Ἐντίο, κὺρ Χαράλαμπε! Ἐντίο, δεσποινὶς Σόνια!.....

— Ἐντίο, λοχία Μπέλο!..... Εἶπαν μασημένα κι οἱ δυὸ τους.

Βγαίνοντας ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι ὁ Βαγγέλης τρικλίζοντας ἄρχισε :

— Ἐααα - νντίο, λοχία Μπέεεε - λο! Ἐαα - ντίο, λοχία Μπέε-

λο! . . . Μοῦ πήρες πάλι τὸ καπάαααρο, ἔ; . . . Νάαα σοῦ δώκω μιὰ καὶ νὰ σὲ στείλω στὸ Κορδελιό! . . .

— Προχώρα, πᾶμε γιὰ τοὺς φούρνους! . . .

— "Ὁχι θὰ μείνω ἔεεεδῶ! . . . Μάλιστα ἔεεεδῶ! Ἐσὺ στὸ Κορδελιό καὶ ἔεεεγὼ ἐδῶ! . . . Εἶναι δικιά μου ἡ σκόντα, μωρὲ σοῦ λέω!!! . . .

— Εἶναι τοῦ κὺρ Χαράλαμπου ἡ σκόντα.

Τ' ἀπαντοῦσα καὶ τὸν ἔσπρωχνα ἀπὸ γωνιὰ σὲ γωνιὰ, γιὰ νὰ φτάσουμε στοὺς φούρνους.

— Ἐσὺ νὰ πᾶς νὰ καθαρίσεις τὴ μαρούσιω τοῦ Γκογιάννου κι ὁ Χασαράλαμπος στὶς πλύστρες τοῦ Κορδελιοῦ! . . . Ἐγὼ θὰ μείνω ἔεεεδῶ! Μάλιστα ἔεεεδῶ! . . .

"Ἐπεφτε καὶ ξάπλωνε κατὰ γῆς καὶ θαρροῦσε πὼς ἦταν ξαπλωμένος δίπλα στὸ κανόνι του.

— Μάλιστα, τὴν ἔφερα ἀπὸ τὸ Ἄφιόν - Καραχισὰρ τὴ σκόντα μου!

Ἀγκάλιαζε τὶς πέτρες καὶ σφίγγονταν πάνω σ' αὐτὲς στὴ μέση στὸ δρόμο κάτω ἀπὸ ἓνα φανάρι.

— "Ἄσε με, ρέ, σοῦ λέω ν' ἀγκυλιάσω τὴ σκόντα μου! . . .

"Ἄσε με, ρέ, σοῦ λέω νὰ κοιμηθῶ πάνω στὴ σκόντα μου! . . .

Ὁ νοῦς του εἶταν καὶ στὶς δυὸ σκόντες. Τὸ μυαλό του θολό ἀπ' τὸ κρασί πότε ἀγκάλιαζε τὴ μιὰ καὶ πότε τὴν ἄλλη. Πότε τὴ Σόνια τοῦ Χαράλαμπου καὶ πότε τὴ σκόντα μας ἀπ' τὸ Καραχισὰρ. Βλέπεις, μιὰ μάχη στὸ Ἄφιόν Καραχισὰρ κι ἓνα φιλιὸ στὴ Σμύρνη εἶταν λίγα, πολὺ λίγα, γιὰ νὰ χορτάσουν τὸ Βαγγέλη Ζέου, τὸ λεβέντη τῆς Μουργκάνας καὶ τὸν ἄξιο πυροβολητὴ μου! Τὸ πρωτὶ, σὰν εἶχε ξεμεθύσει καὶ τοῦ διηγήθηκα ὅσα δὲν θυμόταν, μοῦ εἶπε :

— Γιὰ ὅσα ἔλεγε ὁ Μακρῆς, εἶχα γίνεи μπαρούτι. Ἐσὺ δὲν τὸ κατάλαβες. "Ἡ ἔπρεπε νὰ τὸν βροῖσω καὶ νὰ φύγωμε κακὴν κακῶς ἢ νὰ μεθύσω καὶ νὰ τὸν προσβάλω ἀλλοιῶς. Νὰ τοῦ φιλήσω τὴν κοπέλλα. Εἶδες; Τοῦ φίλησα καὶ τὴν κοπέλλα καὶ πάλι γέλαγε. Πρῶτη φορὰ συναντάω Γιαννιώτη ξετσιπίωτο. Λεφτά, λέει, πολλὰ λεφτά. . . Ποῦ εἶναι ὅμως βουτηγμένα στὸ αἷμα τοῦ πολέμου καὶ στὶς ἀτιμίες. Καὶ θάρθει μιὰ μέρα στὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ σοῦ κάνει τὴν ἐξοχότη. Τὸν ἄγιο καὶ τίμιο παραλή! . . .

- Δὲν θὰ ξαναπᾶμε;
— Ποτέ!...

20 Σεπτέμβρη 1921

Ἄποσπασθηκα στὴ διανομὴ τοῦ ἀλευριοῦ στοὺς φούρνους. Ἄπο τίς ἀποθῆκες τοῦ λιμανιοῦ παραλαβαίνομε μ' ἓνα ἀξιωματικὸ τ' ἀλεύρια καὶ τὰ φέρνομε μ' αὐτοκίνητα στοὺς φούρνους. Ὁ Βαγγέλης δουλεύει στὸν ἴδιο φούρνο. Ἐκεῖ πηγαίνω καὶ τὸν βρίσκω, ὅταν γυρίζω ἀπὸ τίς διανομές. Ἐκεῖ πέρνω συσσίτιο. Γι' αὐτὸ φροντίζει ὁ Βαγγέλης. Γυρίζοντας βρίσκω τὴν καρβάνα γεμάτη. Καμμιά φορὰ ἀπὸ τὴ βιάση μου τὴν ἀφήνω ἄπλυτη. Τὴν πλένει ἐκεῖνος κι ὅταν γυρίζω, μοῦ λέει. «Ἐνα λοχία ἀπὸ τὸ χωριό μου ἔχω, μπορῶ νὰ μὴν τὸν περιποιηθῶ!...»

Σήμερα γυρίζοντας τὸν βρήκα κατσουφιασμένο.

— Τὶ ἔχεις, Βαγγελάκο, κάτι στενοχωρημένο σὲ βλέπω;

— Ἄστα, μουτζωτα. Γυρίσαμε πάλι πίσω ἀπ' τὸ Σαγγάριο.

Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐδῶ εἶχαν συζητήση κι οἱ πιὸ πολλοὶ ἔλεγαν, πὼς ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα ἔχομε ὅλο ἄμυνα.

— Ἄστους αὐτοὺς τοὺς κουραμπιέδες, καημένε Βαγγέλη. Τὶ ξέρουν αὐτοὶ ἀπὸ δῶ. Κι ἔπειτα, μέτωπο εἶναι αὐτό. Πότε μπρός, πότε πίσω. Ποιὸς θὰ φθειρεῖ τὸν ἄλλο. Τὶ στενοχωριέσαι;

— Δὲ στενοχωριέμαι μόνο γι' αὐτό... Δὲ σοῦ φαίνεται, πὼς πάει μακριὰ ἢ ὑπόθεση;... Κι ἔπειτα, ὅταν ἔχεις γράμμα ἐσὺ καὶ γὼ δὲν ἔχω, εἶναι νὰ μὴ στενοχωριέμαι;...

— Ἔχω γράμμα;

— Πάρτο, μέσα στὸ σακκίδιό μου.

Τὸ πέρνω, κοιτάω ἀπ' ἔξω, τὰ γράμματα τῆς Μαρούσιως. Ρίχνω μιὰ ματιὰ στὸ Βαγγέλη πού μὲ παρακολουθεῖ.

— Δὲν καταλαβαίνεις, γιατί στενοχωριέμαι; Ἔλεγες σε ξέχασε ἡ Μαρούσιω. Νὰ πού δὲ σὲ ξέχασε. Ἐμένα μὲ ξέχασαν καὶ μάνα καὶ ἀδερφές. Φεύγεις νὰ τὸ διαβάσεις κρυφά, ἔ;....

Ἔτρεξα στὸ διπλανὸ φουῖρνο καὶ τόριξα στὴ φλόγα, χωρὶς νὰ τὸ ἀνοίξω. Γύρισα στὸ Βαγγέλη ἀμέσως. Εἶμωνα κατακόκκινος. Εἶχα κάψει τὸ γράμμα κι ἡ καρδιά μου χτύπαε. Σὰν νὰ μοῦ ἔλεγε κάτι, πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ κάνω.

— Τὸ διάβασες κιόλας; Τί λέει;

— Δὲν τὸ διάβασα.

— Γιατί;

— Τῶκαψα.

— Σοβαρά; Γράμμα ἀπ' τὸ χωριὸ καὶ τῶκαψες; Κι ἀπ' τὴ Μαρούσιω κιόλας τὴν ὀμορφότερη τοῦ χωριοῦ μας. Γιὰ φαντάσου μπέσα;. . . Βρὲ σύ, τὰ χαιρετίσματα ἀπὸ τὴ μάνα σου ποὺ θᾶγραφε μέσα δὲν τὰ σκέφτηκες; Ποῦ τόριξες;

— Στὴ φλόγα.

Ἔτρεξε ὁ Βαγγέλης, μήπως τὸ προκάνει. Μὰ δὲν τὸ προκάμε.

— Αὐτὸ ποῦκάνες εἶναι ἀσυγχώρητο. Θὰ σὲ τιμωρήσω καὶ νὰ μὲ θυμηθεῖς.

— Πῶς Βαγγέλη;

— Θὰ σοῦ πλύνω μιὰ μέρα μὲ πετρέλαιο τὴν καραβανα.

— Ἔχεις τὸ λόγο μου, ἂν ἔρθει ἄλλο ἀπὸ τὴ Μαρούσιω, θὰ τὸ διαβάσω χωρὶς ἄλλο. Μετάνοιωσα τὴν ἴδια στιγμή ποὺ δὲν τὸ διάβασα.

10 Ὀκτώβρη 1921

Γυρίζοντας ἀπὸ τὴ διανομὴ ἔρριχνα πάντα μιὰ ματιὰ στὸ σακκίδιο τοῦ Βαγγέλη. Ἔτσι καὶ σήμερα. Εἶταν τὸ πòστ - ρεστὰν γιὰ μένα τὸ σακκίδιο τοῦ Βαγγέλη. Κι ὅταν ἔστελνα πάλι στὸ σακκίδιό του τ' ἄφηνα. Μόλις ἀνοιγα τὸ σακκίδιο ξεχώριζαν τὰ δικά μου ἀπὸ τὴν πένθιμη μπουρντούρα. Δυὸ μῆνες εἶχα νὰ λάβω γράμμα ἀπὸ τὴ μάνα καὶ τὸ περίμενα μὲ τόση λαχτάρα.

Τὸ τράβηξα μὲ τόση χαρὰ ἀπὸ τὸ σακκίδιο. Μὰ δὲν εἶταν ἀπὸ τὴ μάνα, οὔτε ἀπὸ τὴ Μαρούσιω. Κοιτάζω τὸν ἀποστολέα «Δημήτριος Μπέλος».

— Ἀπὸ τὸ Μπάρμπα - Μῆτρο! Φώναξα, ν' ἀκούσει κι ὁ Βαγγέλης. Μὰ ὁ Βαγγέλης ἔκανε πὼς δὲν ἄκουσε. Γιατί; Πάλι στενοχωρημένος φαινόταν. Μὰ γιατί, ἀφοῦ μέσα στὸ σακκίδιό του εἶταν καὶ δικό του γράμμα φρεσκοανοιγμένο;

— Βαγγέλη, ἀπὸ τὸ Μῆτρο Μπέλο! Πάλι ἔκαμε πὼς δὲν ἄκουσε.

Ἄνοιγω τὸ γράμμα. «Πρῶτον ἐρωτῶ γιὰ τὴν καλή σου ὑγεία καὶ δεύτερον μοῦλαχε ἢ μοῖρα νὰ σοῦ γράψω.....»

Ἐνοιωσα δίπλα μου τὸ Βαγγέλη νὰ μ' ἀγκαλιάζει μὲ μάτια δακρυσμένα.

— Βαγγέλη, πέθανε ἡ μάνα μου!

— Τῶξερα, ζωὴ σὲ λόγου σου!

— ὦχ! Ὁ μαῦρος μου!... Μανούλα μου, μάνα μου γλυκιά καὶ πονεμένη. Τί ἔπαθες μανούλα μου, πὼς τόπαθες χρυσή μου! Ἐσὺ ἦσουν αἰ γερὴ καὶ καλά, τί ἔπαθες; Τί ἔπαθες μανούλα;

Χτυπήθηκα, σπαρτάρισα ὥρα πολὺ στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Βαγγέλη. Εἶχα μείνει ὀρφανός, ὀλόρφανος. Ἐκλαιγα ἀπαρηγόρητα.

— Ἐχεις δίκιο! Κλάψε, κλάψε, νὰ ξεσπάσεις. Τὴν καημένη εἶταν ἄρρωστη, γι' αὐτὸ δὲν σοῦγραφε.

Μὰ μὲ τὰ δικά μου ἔνοιωσα καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Βαγγέλη. Στάλες - στάλες ἔπεφταν στὸ πρόσωπό μου.

— Τὴν καημένη τὴ μανούλα!... Εἶχε βάλει τὴ Μαρούσιω νὰ σοῦ γράψει, μὰ ἐσὺ τῶκαψες τὸ γράμμα! Εἶδες; Τῶκαψες τὸ γράμμα! Μὰ ἐγὼ ξέχασα νὰ σοῦ πλύνω τὴν καρβάνα μὲ πετρέλαιο. Μὰ δὲν σὲ ξέχασε τὸ γραφτό σου!... Σ' ἔκαψε ἡ Μοῖρα σου! Σὲ φλόγισε!... Σὲ ζιούρισε!... Κλάψε, κλάψε πολὺ, γιὰ νὰ ξεσπάσεις!...

Μ' ἀγκάλιαζε καὶ μὲ χᾶιδευε καὶ μὲ συνόδευε στὶς φωνές μου καὶ τὰ χτυπήματά μου.

— Ἐχεις δίκιο, χρυσέ μου!... Μιὰ μάνα εἶχες καὶ σὺ στὸν κόσμο αὐτό!... Ναί, Γληγόρη μου, τὴν καλύτερη μάνα σ' ὄλο τὸν κόσμο εἶχες ἐσύ!... Ναί, χρυσέ μου, ἔφυγε μὲ τὸ παραπονο

στά χείλη!... Ναί, Γληγόρη μου, χαροκαμένη ἀπὸ τὴ ξενητεία
κι ἀπὸ τὸν πόλεμο!...

Μ' ἄφησε νὰ κλάψω πολὺ ὥρα καὶ νὰ ποτίσω τὴ Μικρασιά-
τικὴ γῆς μὲ δάκρυα πόνου ἀβάσταγου. Μοῦ τὸν ἀλάφρυνε σὰν
ἔκλαιγε μαζί μου.

— Βαγγέλη, διάβασέ μου παρακάτω τὸ γράμμα!...

— Ναί, στάσου πρώτα, νὰ σοῦ σκουπίσω τὰ δάκρυα ποὺ σοῦ
μαύρισαν τὸ πρόσωπο.

— Καὶ τὰ δικά σου Βαγγέλη!...

Πῆρε τὸ γράμμα κι ἄρχισε :

«... Πρέπει νὰ τὰ μάθεις ὅλα, γιὰ νὰ τὰ ξέρεις. Τὴ μάνα σου
τὴν ἔφαγε τὸ γράμμα ποὺ πῆρε ἀπὸ τὴν 'Αντὶς-'Αμπέμπα. Τὴ χτύπη-
σε κατάκαρδα. Τριάντα χρόνια ζωὴ μὲ τὸν μακαρίτη, καὶ τὰ μισὰ στὸ
ταξίδι, δὲν εἶχε ἀκουστῆ ποτὲ ὁ μακαρίτης. Καὶ τώρα, σὰν τῆς γρά-
ψανε γιὰ 'Αραπίνες, τὴν ἔκαψε. Καὶ δὲν φτάνει αὐτό. Νὰ τῆς γράφουνε
πὼς εἶχε παιδιὰ μὲ δαῦτες. Πὼς αὐτὰ μοιρασθήκανε τὴν περιουσία τοῦ
πατέρα σου!...»

— Πρώτη φορὰ τ' ἀκούω αὐτό, δὲν μοῦ τ'ᾶχε γράψει.

— Γράφονται αὐτὰ, Γληγόρη, στὸ μέτωπο!...

— Διάβασε παρακάτω. "Αχ! Μανούλα μου!....

«... Ἀπὸ τὸ γράμμα ἐκεῖνο, Γληγόρη ἀνιψιέ μου, βουβάθηκε
ἡ μάνα σου. Πὼς νὰ σοῦ τὸ πῶ. Φωνὴ εἶχε καὶ μιλιὰ δὲν ἔπερνες ἀπὸ
δαύτη. Ἔσκυβε τὸ κεφάλι κι ὅλο ἔκλαιγε, ὅλο ἔκλαιγε. Τὶ κλαῖς καὶ
κλαῖς μωρ' ἄραχλη; Ἔχεις τὸ παιδί σου, τὸ λεβέντη σου! ... Τότε
εἶταν ποὺ δὲν τὴ σταματοῦσες ἀπὸ τὰ κλάματα. Κᾶπου τὴν πίκρανες
καὶ σὺ Γληγόρη! Κάτι ἀκούσθηκε στὸ χωριό. Κρίμα νὰ μὴ τὸ μάθω
στὴν ὥρα. Νά... Κάτι γιὰ τὴ Μαρούσιω. Εἶταν μεγάλος ὁ καημός
της, μάτια μου! Καὶ μὲ τὴ Μαρούσιω ὡς τὴν τελευταία της πνοὴ εἶχε
νὰ κάνει. Αὐτὴ τῆς ἔκλεισε τὰ μάτια. Αὐτὴ τὴν περιποιήθηκε σ' ὅλη
τὴν ἀρρώστια. Μπήκε στὸν πότο ἀσυνήθιστη καὶ καλοσυνηθισμένη ἀπὸ
τὴν προτινὴ ἀρχοντιά της, γιὰ νὰ ποτίσει τὸ καλαμπόκι στὸ σελιό σας
ποῦναι προσκέφαλο στὴν πλατανόβρυση. Κρύο τὸ ρημάδι τὸ νερὸ τῆς
πλατανόβρυσης καὶ θανατικὸ γιὰ τοὺς ἀσυνήθιστους. Τὴ χτύπησε ἀπό-

ξω. Τὴν πλευρίτωσε. Ἐνα μῆνα στὸ κρεβάτι τὴ ζιούρισε καὶ τὴν πλάνταξε ὁ πυρετός. Ἡ Μαρούσιω στὸ πόδι. Αὐτὴ τὶς βεντούζες, αὐτὴ τὶς κομπρέσες, αὐτὴ ὅλα ὅσα διάταζαν οἱ γιατροί. Αὐτὴ τῆς πήρε καὶ τὸν ὕστερνο τὸ λόγο. «Μαρούσιω, τὸ νοῦ σου στὸ Βαγγέλη. Νὰ τὸν ἀγαπᾶς πολὺ. Γιατὶ ἔμεινε ὀρφανὸς ἀπὸ μάνα καὶ πατέρα. Πές του νὰ μὴ σκέφτεται τὴν Ἀραπιά. Οὔτε τὸ ἀράπικο ἄλογο, οὔτε τὰ μπαούλα του, οὔτε τὸ ὠρολόγι του μὲ τὴ χρυσὴ καδένα. Ἡ Ἀραπιά εἶναι γιὰ τοὺς Ἀράπηδες. Κι ἡ προκοπὴ του ὅλη ἄς μείνει στ' ἀραπάκια. Ναί, Μαρούσιω, στὰ Ἀραπάκια. Ἡ Ἀραπιά εἶναι γιὰ τ' Ἀραπάκια κι ἡ Τουρκιὰ γιὰ τὰ Τουρκάκια. Ἔχουν κι αὐτὰ στόμα ποὺ πεινάει καὶ ψυχὴ ποὺ κλαίει! Ἀκούς, Μαρούσιω μου!... Ἔτσι νὰ πῆς τοῦ Γληγόρη τοῦ λοχία. Ἔτσι νὰ τοῦ γράψεις ἐκεῖ στὸ Μέτωπο!... Ὅλα τοῦ κόσμου τὰ παιδιὰ ἔχουν στόμα καὶ ψυχὴ. Ὅλα πονοῦν στὸν πόλεμο, στὴ φτώχεια καὶ στὴν ὀρφάνεια!... Κι ὁ Γληγόρης μου δὲν εἶναι ὀρφανὸς ὄχι δὲν εἶναι ὀρφανός, Μαρούσιω! Ἔχει ἐσένα, Μαρούσιω, ὁ Γληγόρης μου!...»

Μ' αὐτὰ τὰ ὕστερνὰ τὰ λόγια ξεψύχισε ἡ μανούλα σου, παιδί μου. Ζωὴ σὲ λόγου σου λοιπὸν καὶ ἡ ὥρα ἡ καλὴ.

Σὲ φιλῶ ὁ θεῖος σου
Μῆτρο Μπέλος

Σὰν σκόλασε τὸ γράμμα ὁ Βαγγέλης, μοῦ τῶδωσε. Τὸν πήρε τέτοιο παράπονο ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ σταθεῖ δίπλα μου. Ἐφυγε μὲ ἀναφυλλητὰ καὶ μὲ τὸ μαντήλι στὰ μάτια λέγοντας:

— Αὐτὸ εἶναι μυθιστόρημα! Ἐνα τραγικὸ μυθιστόρημα!

Ἀλήθεια εἶταν ἓνα μυθιστόρημα. Μὲ τελευταῖα περιπέτεια τὸ θάνατο τῆς μάνας μου. Μὲ ἐπίλογο τὰ λόγια τῆς τὰ ὕστερνὰ, τὸ γράμμα τοῦ Μπάρμπα - Μήτρο, τοῦ πρωτοξάδερφου τοῦ μακαρίτη τοῦ πατέρα, ποὺ χάθηκε στὴν Ἀραπιά ἀφήνοντας τὰ κόπια του καὶ τὴν προκοπὴ του ὅλη στ' Ἀραπάκια. Κλαίω κι ἀκόμα κλαίω. Καὶ θὰ κλαίω πάντα τὸ χαμὸ τῆς μάνας καὶ τὰ χαμένα κόπια τοῦ πατέρα στὴν ξενητεία!...

— Πάρτε τὰ χαρτιά, βάλτε μιὰ ὑπογραφή. Ἀκούεται ἀπὸ μέσα ὁ λογιστὴς ἀξιωματικὸς τῆς ἀποθήκης.

Τὴν ὥρα πὺν ὑπόγραφε, πῆρε τὸ μάτι μου τὸ ὄνομα τοῦ συνοδοῦ πὺν εἶταν γραμμένο ἀπάνω - ἀπάνω στὸ πρωτόκολλο. «Λοχαγὸς συνοδείας ἀχρήστου ὑλικοῦ, Χαράλαμπος Μακρόπουλος».

Δαγκώθηκα. Τὸν ἀναγνώρισα. Τὸ «Χαράλαμπος» μοῦφερε στὴ μνήμη μου τὸ Χαράλαμπο Μακρῆ τὸ Γιαννιώτη, τὸ Χαράλαμπο Μακρίδη τὸ Μικρασιάτη μὲ τὶς πλύστρες καὶ καὶ..... Ποῦσαι Βαγγέλη, εἶπα, νὰ σπάσεις ἀπὸ τὰ γέλια..... Αὐτὸς εἶταν.... Ὑπόγραψε, ἔβαλε στὴν τσέπη τοῦ χιτωνίου του τὰ χαρτιά κι ἀνέβηκε στὸ αὐτοκίνητο παρασωφὲρ.

Παρακολουθῶ τὸ αὐτοκίνητο γιὰ λίγο καὶ τὶ νὰ δῶ. Γραμμὴ κατὰ τὴν προκυμαία. Γυρίζω στὴ θυρίδα πὺν περιμένει ὁ δικός μου ἀξιωματικὸς νὰ παραλάβει τὸ πρωτόκολλο. Τολμῶ μιὰ ἐρώτηση στὸν λοχία πὺν εἶταν μέσα στὸ λογιστήριον.

— Ποῦ τὰ πᾶνε τ' ἀχρηστα ἀλεύρια;

— Αὐτὰ πᾶνε στὴν πρώτη γραμμὴ. Πᾶνε γιὰ τ' ἄλλα ζωντανὰ τοῦ Μετώπου. Ἄλογα, μουλάρια, καμῆλες. Ξέρεις, πῶς τὸ τρῶνε οἱ ἄθλιες;.... Ξαναδαγκώθηκα. Εἶταν ἢ δὲν εἶταν διακόσα μέτρα μακριὰ ἀπὸ τὴν προκυμαία οἱ ἀποθηκῆς. Φεύγοντας πῆρε τὸ μάτι μου τὸν κοντόχοντρο ἀξιωματικὸ στὸ βαπόρι καὶ τοὺς φαντάρους του ν' ἀνεβάζονε τὰ σακκιὰ ἀπὸ τὶς βάρκες μὲ τὸ γερανό.

Μὲ τρεῖς γερανοὺς εἶταν τὰ σακκιὰ φορτωμένα καὶ τὸ βαπόρι ξεκίναγε κίολας γιὰ τὸν Πειραία. Ἡ σφυρίχτρα του τὸ φανέρωνε. Μαζὶ καὶ οἱ χαιρετοῦρες τοῦ κοντόχοντρο ἀξιωματικοῦ γιὰ τοὺς φαντάρους συνοδοῦς πὺν ἀνταπόδιδαν τὸ χαιρετισμὸ ἀπὸ τὶς βάρκες. Μὲ τρεῖς βάρκες, μὲ τρεῖς γερανοὺς τ' ἀλεύρια εἶχαν φτάσει στὴν πρώτη γραμμὴ!... Μὲ τρεῖς χαιρετοῦρες ὁ κύριος Χαράλαμπος εἶχε ἐξαφανιστεῖ ἀπὸ τὸ κατάστρωμα. Τὸ βαπόρι σαλπάρισε. Ὁ κύριος Χαράλαμπος στὴν καμπίνα του χαίρονταν τὰ κόπια του καὶ τὴ φροντίδα του γιὰ τὴν πρώτη γραμμὴ!... Ὅταν τὸ βαπόρι θὰ ἔφτανε στὸν Πειραία ἡ χαρὰ του θάταν πιὸ μεγάλη. Τ' ἀχρηστα ἀλεύρια γιὰ τὶς καμῆλες θὰ γίνονταν φλωρὶ καὶ μάλαμα. Πὺν δὲν τ' ὄχε ἀποχτήσει τόσα χρόνια στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τοῦ χάριζαν οἱ Ἀφρικάνικες καμῆλες στὴ Σμύρνη, τώρα μὲ τὸν πόλεμο!...

Τὰ διηγόμενα στὸν Βαγγέλη κι ἐκεῖνος :

— Ὁ Χαράλαμπος;.... Μωρέ, μπράβο Μακρῆ!.... Ὁ Μακρῆς;
.... Μωρέ, μπράβο Μακρίδη!.. Ὁ Μακρίδης;.... Μωρέ, μπράβο
Μακρόπουλε!.... Ὁ Μακρόπουλος;... Μωρέ, μπράβο λοχαγέ, μὲ τὰ
παρδαλὰ παράσημα!... Εἶχε καὶ παράσημα;... Μπράβο, Γιαννιώτη
μου Χαράλαμπε, μὲ τὰ παρδαλὰ σου!....

— Τέτοια λουλούδια σπάνια φυτρώνουν στὸν τόπο μας...

— Τόπε κι ἡ κοπέλα ἀπ' τὸ μπαλκόνι, θυμᾶσαι;...«Ἰωνικὰ
εἶναι τὰ λουλούδια, δὲν εἶναι Δωρικὰ!...» Χάχάχά!... Κοτόπουλο
καὶ σαμπάνια ἢ Σόνια κι ὁ φαντάρης πολεμᾷ νηστικὸς στὸ χαρά-
κωμα!.... Κι οἱ στίβες τ' ἄλευριου πέφτουνε, γιὰ νὰ τρέφουνε τὶς
καμῆλες!... Τὶς καημένες τὶς καμῆλες! Πόσο τὶς λυπᾶμαι πὺν μέ-
νουνε νηστικὲς!....

10 Δεκέμβρη 1921

Σήμερα κυκλοφόρησε μιὰ δυσάρεστη εἶδηση ἀπ' τὸ
στρατηγεῖο. Οἱ εἰδικότητες τῶν μικρῶν κλάσεων θὰ πᾶνε πάλι
μπροστά. Γιατὶ ὁ Κεμάλης ἔκλεισε συμφωνία μὲ τοὺς Γαλλοῖτα-
λοὺς κι ἀρχίζει ἐτοιμασίες γιὰ μεγάλη ἀντεπίθεση. Ποιὸς ξέρει,
ἂν εἶναι ἀλήθεια. Μὰ δὲν θ' ἀργήσει νὰ ἀληθεύει. Ὅσα νέα ἔ-
φερνε ἡ ἀρβύλα ἴσα με τώρα, πάντα ἀλήθευαν.

Σκέφτηκα, ἂν ξαναπᾶμε στὴν πρώτη γραμμὴ, ἢ φωτιὰ πὺν μᾶς
περιμένει θᾶναι πιὸ μεγάλη. Θυμοῦμαι τὸν οὐλαμάρχη στὸ Τουλοῦ
— Μπουνάρ καὶ τὸ σκεφτικὸ λοχαγό. Ὁ ἕνας ἔλεγε πὺς ἢ ἄμυνα
θὰ μᾶς ζήμιωνε καὶ πὺς ἢ ἀδιάκοπη ἐπίθεση εἶταν μὲ τὸ μέρος μας.
Ὁ ἄλλος, ὁ λοχαγός, σκεφτικός, σὰ νὰ μὴ συμφωνοῦσε οὔτε μὲ τὴν

ἄμυνα, οὔτε μὲ τὴν ἐπίθεση. Σὰ ν᾿άλεγε στὸ χορὸ πού μπήκαμε, θὰ τὸν χορεύουμε ἔτσι καὶ ἄλλοιῶς.

Πολέμησαν κι οἱ δύο τους μὲ λύσσα. Μὲ τὰ δάχτυλα σημάδευαν τοὺς στόχους καὶ μᾶς τοὺς δίνανε ἀπὸ τὸ παρατηρητήριο μὲ τόση γληγοράδα. Ποιὸς ξέρει, ἂν τοὺς ξαναβροῦμε ζωντανούς!....

— Γιὰ καλό, γιὰ κακὸ γράψε κάνα γράμμα. Μοῦ εἶπε ὁ Βαγγέλης.

Ἄναστεναξα κουνώντας τὸ κεφάλι μου.

— Ποῦ νὰ γράψω;

— Στὸ Μπάρμπα - Μῆτρο.

— Τοῦ᾿γραψα μπροστὰ ἀπὸ ἕνα μῆνα γιὰ τὰ σαράντα τῆς μάνας. Δὲν μοῦ ἀπάντησε κανεὶς ἀκόμα...

— Στὴ Μαρούσιω ἔγραψες καθόλου;

— Ὁχι...

— Ἄσε πιά τὰ πείσματα. Εἶναι δική σου ἡ Μαρούσιω. Ἄν γυρίσουμε μὲ τὸ καλό, τὴ Μαρούσιω θὰ βάλω νὰ μοῦ διαλέξει μιὰ ἀπὸ τὸ χωριό. Μὰ τί λέω! Πολὺ βιάστηκα. Πρέπει νὰ παντρέψω τὶς ἀδερφές... Ἄς γυρίσουμε μὲ τὸ καλό πρῶτα!... Λοιπὸν γράψε. Σοῦ δίνω τὸ λόγο μου ἀπὸ τώρα γιὰ κουμπάρος.

Μὲ κατάφερε ὁ Βαγγέλης καὶ πῆρα τὸ μολύβι. Πρώτη φορὰ θ᾿ἄγραφα τῆς Μαρούσιω ἀπὸ τὸ Μέτωπο. Σκέφτηκα λίγο καὶ πῆρα τὴν ἀπόφαση. Ἄρκετὰ τὴν παίδεψα, εἶπα μέσα μου. Ἄναλογίστηκα καὶ τὶς φροντίδες τῆς γιὰ τὴν χωρεμένη. Ὅλα ἔλεγαν πὼς μ' ἀγαποῦσε ἀληθινά. Φτάνει, εἶπα. Καὶ ἄρχισα νὰ γράφω.

Χρυσή μου Μαρούσια,

μέσα στὶς μπόρες μου καὶ τὶς παγωνιές, μέσα στὶς καταχνιές καὶ στὸν κουρνιαχτὸ τοῦ πόλεμου, ἀποφάσισα σήμερα νὰ σοῦ γράψω. Διαλύθηκαν πιά τὰ σύννεφα πού μπόδιζαν ὡς τώρα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου νὰ σὲ κοιτάζουν μὲ τὴ λάμψη τοῦ ἔρωτα καὶ τῆς ἀγάπης μου τῆς πρώτης.

Ἐσύ, Μαρούσιω μου, τὰ διάλυσε τὰ σύννεφα. Ἡ φλόγα τῆς καρδιάς σου εἶναι δυνατὴ ὅλες τὶς μπόρες καὶ τὶς παγωνιές νὰ λυώσει. Τῶξερα καλὰ αὐτό, γι' αὐτὸ σοῦ εἶχα πεισμώσει.

Θυμᾶσαι, Μαρούσιω, μπροστὰ ἀπὸ δυὸ χρόνια πού κρύωνες ἀπ'τὰ χιόνια τῆς Μουργκάνας; Ψέμματα εἶταν τὰ λόγια σου κι ἐγὼ πού σ'ἀγαποῦσα, ἂν ἔσπαγα καὶ τὰ δυὸ ποδάρια μου στὰ σκέμπια* τῆς Μουργκάνας, πάλι δική μου θ᾿ἄσουν, Μαρούσιω μου γλυκειά!...

* βράχια

Τώρα πιά σκόλασαν τὰ ψέμματα. Ἡ ἀγάπη σου ἢ τόση ἔλυωσε στ' ἀλήθεια τὶς παγωνιές, μαζί καὶ τὰ δικά μου πείσματα. Καὶ τώρα ἦρθε καιρὸς νὰ σοῦ τὸ πῶ ξανά. Νὰ σοῦ τὸ γράψω μὲ τὸν ἴδιο πόνο καὶ καημό. Μαρούσια, σ' ἀγαπῶ! Μαρούσια, σ' ἀγαπῶ! Μαρούσια, σὲ λατρεύω! . .

Τώρα ξανάρθες, Μαρούσιω, στὴν καρδιά μου, ὅπως πρῶτα. Μέσα στὴν τόση ὀρφάνια μου ξανάρθες, γιὰ νὰ μοῦ γιάνεις τὶς πληγές, γιὰ νὰ μοῦ δώκεις καινούργια δύναμη.

Τώρα ἓνα παιχνίδι θάνατι ὁ πόλεμος γιὰ μένα. Ἡ ἀγάπη σου τραγούδι φλογερὸ θὰ μοῦ γλυκαίνει τὴν καρδιά ἐδῶ στὴν ἀγριότη τοῦ πολέμου. Ἡ ἀγάπη σου λουλούδι δροσερὸ θὰ μοῦ θυμίζει τὴν εὐωδιά τῆς νίκης.

Τώρα τὸ κανόνι μου θ' ἀποζητάει πιὸ γλήγορη τὴ νίκη καὶ μέσα ἀπὸ τὶς φλόγες του κι ἀνάμεσα στὰ μουγκρητά του ἓνας σκοπὸς γλυκόλαλος θ' ἀντιλαλάει σιγώντας ὅλες τοῦ πολέμου τὶς φωνές! «Μαρούσια σ' ἀγαπῶ, Μαρούσιω, θάρθω πάλι!»

Σὲ φιλῶ
Γληγόρης

20 Γενάρη 1922

Γυρίσαμε πάλι στὴν πρώτη γραμμὴ. Βρισκόμαστε ἔξω ἀπὸ τὸ Ἀφιὸν Καραχισὰρ στὴν ἴδια πυροβολαρχία μὲ τὸ Βαγγέλη καὶ στὸν ἴδιο οὐλαμό. Μόνο πού δὲν τὸν ἔχω στὸ στοιχειό μου. Κάνομε ἀλλαγὴ πυρῶν γιὰ τὰ μετόπισθεν. Ὅλες οἱ δυνάμεις τοῦ πεζικοῦ ἀδρανοῦν. Βρισκόμαστε σ' ἀναμονή. Κανεὶς δὲν ξέρει τί θὰ γίνεῖ.

Πῆρα γράμμα ἀπὸ τὴ Μαρούσιω. Τῆς ἔγραψα ξανά. Μοῦ γράφει ἓνα μεγάλο γράμμα γεμάτο ἀγάπη καὶ χαρά. Τὸ σπίτι, τὶς κατσίκες, τ' ἀνάλαβε ἐκείνη. Πότε - πότε τὴ βοηθάει κι ἡ θειὰ ἢ Μῆτραινα. Ὁ μπάριμπα Μῆτρος φροντίζει γιὰ τὰ χωράφια. Γράφει κι ὁ ἴδιος δυὸ λόγια μὰ ζουμερά.

Πρόσεχε τὴν ὑγεία σου, μοῦ γράφει ὁ Μπάριμπα Μῆτρος. Τὸ

κορίτσι τὰ παίζει ὅλα γιὰ ὅλα γιὰ χατήρι σου. Στὸ χωριὸ τὴ λένε πιά Μαρούσιω Μπέλαινα. Κι ἐμεῖς οἱ Μπελέοι τόχομε κρυφὸ καμάρι. Χαίρεται ἡ καρδούλα μου ὄντας τὴν βλέπω ν' ἀνοίγει τὴν ἐξώπορτα τ' ἀρχοντικοῦ σας. Κόκκινη σὰν παπαρούνα ξεφύτρωσε στὰ χαλάσματα τοῦ σπιτιοῦ σας, γιὰ νὰ τ' ὁμορφῆνει ἀπὸ τὴν ἀσκήμια τοῦ Χάρου καὶ τῆς ξενητιᾶς.

Μοῦ γράφει ἀκόμα, πὼς πολλὰ σπίτια στὸ χωριὸ καὶ στὰ γύρω χωριὰ εἶναι χαροκαμένα καὶ μαυροφορεμένα ἀπὸ τὸν πόλεμο. Καὶ μοῦ ἀνάφερε ὀνόματα πὺ πολέμοῦσαν στὸ βόρειο συγκρότημα. Στὸ Ἐσκή Σεχήρ, στὸ Σαγγάριο, στὸ Καλὲ - Γκρότο.

Καὶ στὸ τέλος - τέλος ὁ μπάριμπα Μῆτρος μοῦ γράφει: Νὰ δώσει ὁ Θεὸς νὰ σκολάσει τὸ παραμῦθι μὲ τὴν κόκκινη μηλιά. Τὰ παιδιά μας δὲ θὰ γίνουν αὐτοῦ δράκοι νὰ τὴ φυλᾶνε. Πρέπει νὰ γυρῖσουν στὸν τόπο τους πὺ ἔγιναν ρουμάνια τὰ χωράφια κι ὅπου περνᾶς φίδια καὶ ὄχιές μπροστά σου!...»

10 Μάρτη 1922

Χθὲς τὴ νύχτα χάσαμε τὸν οὐλαμάρχη καὶ τὸ λοχαγό. Εἶχαν φύγει ἀπὸ τὸ παρατηρητήριο μεσάνυχτα γιὰ ἀναγνώριση. Δὲ ξαναγύρισαν. Μερικοὶ φαντᾶροι παρατηρητὲς πὺ γύρισαν διηγήθηκαν, ὅτι ἔπεσαν πάνω σ' ἐνέδρα ἀπὸ τσέτες. Ἄκουσαν φεύγοντας φωνὲς σπαραχτικές. Τοὺς εἶχαν σφάξει. Βρῆκαν τὸ πρωτὶ τὰ πτώματά τους μέσα σὲ μιὰ χαράδρα. Ὁ ταγματάρχης ἔκανε ἀντίποινα. Δίπλα μας εἶναι ἓνα ἔρημο χωριό. Ἐρειπωμένα σπίτια ἀπὸ τὶς μπόμπες καὶ κάπου - κάπου κανένα ὄρθιο. Μέσα στὰ ὄρθια σπίτια κατοικοῦσαν λίγες οἰκογένειες Τούρκικες πὺ δὲν εἶχαν προκάνει ν' ἀκολουθήσουν. Γέροι, γριές, παιδάκια. Εἶχε τὴν

ιδέα πώς οί τσέτες βρίσκανε κατάλυμα στὰ σπίτια αὐτὰ κι ἀπὸ κεῖ παραμονεύανε. Τοὺς γκρέμισε τὰ σπίτια καὶ ὄρες ὀλόκληρες τοὺς τυρράναγε, γιὰ νὰ μαρτυρήσουν. Ἐνας γέρος Τουρκαλὰς ξεψύχισε ἀπὸ τὸ ξύλο.

Μέχρι τότε τοὺς δίναμε κουραμάνα καὶ συσσίτιο. Ὁ ταγματάρχης διάταξε νὰ πεθάνουν νηστικοί. Αὐτὸ δὲν ἔγινε. Γιατὶ τὴν ἴδια ὥρα κρυφὰ καὶ φανερὰ οἱ πουροβολητὲς τοὺς πετούσανε λίγη κουραμάνα. Γι' αὐτὸ διάταξε καὶ τοὺς πήγανε πίσω.

Τὴν ὥρα πὺ φεύγανε πολλοὶ φαντάροι εἶχαν μαζωχτεῖ γύρω ἀπὸ ἓνα παιδάκι καὶ τὸ χαιρετοῦσαν. Εἶταν ἓνα ὄμορφο Τουρκαλάκι ἕξι μὲ ἑπτὰ χρονῶν. Ξυπόλυτο, κακομοιριασμένο ἀπὸ τὰ βάσανα καὶ τὶς ταλαιπωρίες τοῦ πολέμου. Τὸ χειμῶνα σ' ἓνα ἀπ' αὐτὰ τὰ σπίτια οἱ φαντάροι εἶχαν γνωρίσει τὸ Τουρκαλάκι. Τὸ λέγανε Ναζίμ.

Σπιρτόζικο καὶ συμπαθητικὸ μᾶς διασκέδαζε, σὰν πηγαίναμε τὰ βράδια στὸ σπίτι πὺ καθόταν μὲ τὸν παποῦ καὶ τὴ γιαγιά του. Οἱ γονεῖς του, ἔλεγε, πὺς εἶχαν σκοτωθεῖ. Μπορεῖ νὰ εἶταν ἀντικρὺ μας, στὶς γραμμὲς τοῦ Κεμάλ. Μπορεῖ ν' ἄταν ἓνας ἀπὸ τοὺς τσέτες ὁ πατέρας του πὺ ἐπισκέφτηκαν τὸ περασμένο βράδυ τὸν καταυλισμὸ μας.

Ὡστόσο ὁ Ναζίμ εἶταν διασκεδαστικός. Κι ἡ πιὸ μεγάλη διασκέδαση γιὰ ὅλους τοὺς φαντάρους εἶταν νὰ τὸν βλέπουν νὰ χορεύει τραγουδώντας ἓνα πικάντικο τραγούδι τῆς τελευταίας ὥρας. Βγαλμένο πάνω στὸν πόλεμο, μιλοῦσε γιὰ τὰ βάσανα τῶν Τούρκων σὰν πισθοχωροῦσαν.

Κάποιος δικηγόρος πυροβολητῆς τ' ἔχε μεταφράσει καὶ ὁ πιτσιρικός τὸ τραγουδοῦσε καὶ στὶς δυὸ γλῶσσες. Τὸ βάλαμε νὰ μᾶς τὸ τραγουδήσει μὲ χορὸ γιὰ τελευταία φορὰ.

Μέσ' στὸ Τουλού - Μπουνὰρ μέσ' στὸ χωριὸ
χανούμισσα κοιμᾶται .
Γκιαούρηδες τὴ φτάσανε ἀπ' τὸ βουνό,
μὰ κείνη δὲ φοβᾶται.

Ἄπ' τὸ Ἴσμιρ ξεκίνησε καλά,
κουράσθηκε στὸ δρόμο.

Τὰ κάλλη δὲν ἀντέχουνε πολλά,
μ' ἀντέχουνε στὸν τρόμο!...

Εὐπνα, Γιαβρούμ, κοιμήθηκες πολύ,
θὰ χάσεις τὸν Κεμάλη.
Ὁ δρόμος μας δὲν εἶναι ἀπὸ χαλί
καὶ ἡ Τουρκιὰ μεγάλη!...

15 Ἰούνη 1922

Πῆρα μιὰ ἀπάντηση ἀπὸ τὸ δικηγόρο μου ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Μοῦ γράφει, ὅτι τὸ Προξενεῖο τῆς Ἀντὶς - Ἀμπέμπα ἀπάντησε στὴν αἴτησή μας καὶ λέει. Ὅτι ὁ μακαρίτης δὲν ἐξακριβώθηκε, πῶς πέθανε, καὶ ποῦ πέθανε. Γιατὶ δὲν ἔγινε καμμιά ἐπίσημη ἰατρικὴ ἐξέταση, παρὰ ὁ συνέταιρός του τὸν ἔφερε πεθαμένο ἀπὸ τὸ Ἄρτζο στὸ Μπούνο. Ὁ συνέταιρός του παράδωκε τὸ νεκρὸ στὴν Ἀραπίνα πὺ κρατοῦσε τὸ μαγαζὶ στὸ Μπούνο καὶ ἡ Ἀραπίνα φρόντισε γιὰ τὴν κηδεῖα του. Φεύγοντας ὁ συνέταιρος ἀπὸ τὸ Μπούνο δήλωσε στὴν Ἀραπίνα πὺ τοῦ ζήτησε ἐξηγήσεις, ὅτι τὸ μαγαζὶ στὸ Ἄρτζο ἀνήκει πιά σ' αὐτόν. Γιατὶ ἔφερε τὸ μακαρίτη χρεωμένο καὶ τὰ χρέη τ' ἀνάλαβε αὐτός. Τέλος ἡ Ἀραπίνα μετὰ τὸ θάνατο ἔκλεισε καὶ τὸ μαγαζὶ στὸ Μπούνο.

Αὐτὰ μοῦ γράφει ὁ δικηγόρος. Τὸ ἴδιο τὸ ἔγγραφο δὲν μοῦ τῶστειλε, γιὰ νὰ μὴ τὸ χάσω. Καὶ μὲ ρωτάει. «Γιατὶ δὲν μοῦ ἀναφες τίποτε γιὰ συνέταιρο; Ποιὸς εἶταν ὁ συνέταιρος τοῦ μακαρίτη τοῦ πατέρα σου; Τὸ Προξενεῖο νομίζει, ὅτι τὸν ξέρομε γιὰ αὐτὸ δὲν ἀναφέρει τ' ὄνομά του. Γράψε μου γρήγορα, ἂν πρέπει νὰ ἐπανέλθουμε μὲ νέα αἴτηση».

“Όσο ἤξερε ἐκεῖνος ἄλλο τόσο καὶ ἐγώ. “Ὡστε εἶχε συνέταιρο λοιπόν; Ποιὸς εἶταν; . . . Γιατὶ δυὸ χρόνια τώρα δὲν ἔγραψε ἓνα γράμμα; “Αν ἔγραψε στὸ χωριὸ θὰ τὸ μάθαινα. Τότε;

Συζητήσαμε τὸ γράμμα μὲ τὸ Βαγέλη. Κάναμε πολλές ὑποθέσεις, μὰ δὲν μᾶς ἔβγαζαν σίγουρο συμπέρασμα.

— “Ὅλα εἶναι πιθανὰ στὸν κόσμον αὐτὸ τὸν ψεύτη. Μοῦ λέει ὁ Βαγγέλης.

— Μὰ τὸ Προξενεῖο; Εἶναι ἀπάντηση ἀπὸ Προξενεῖο αὐτὴ; Γιατὶ δὲν στέλνει πληροφορίες γιὰ τὰ χρέη του στὸ “Αρτζο καὶ γιὰ τὸ μαγαζὶ στὸ Μπουῖνο; Γιατὶ τὸκλειςε ἡ “Αραπίνα τὸ μαγαζὶ;

— Φαίνεται, πὼς τὶς πληροφορίες τὶς πῆρε μόνο ἀπὸ τὸ συνέταιρο.

— Γιατὶ ἄραγε δὲν ρώτησε τὸ Προξενεῖο καὶ τὴν “Αραπίνα;

— “Υπάρχει πρῶτα - πρῶτα “Αραπίνα;

— Λές;

— “Ὁ θάνατός σου ζωὴ μου, Γληγόρη. “Ακόμα δὲν κατάλαβες τοὺς ἀνθρώπους. “Ὁ νόμος τῆς ζούγκλας ἔφαγε τὸν πατέρα σου ἐκεῖ κάτω καὶ νὰ μὲ θυμηθεῖς, ἂν γυρίσουμε μὲ τὸ καλό. “Ὁ ἴδιος ὁ νόμος ποὺ ὀδηγáει στοὺς πολέμους καὶ στὸ αἷμα. Στὸ ἄδικο αἷμα ποὺ βάφει τὴ γῆ μας ἀπὸ αἰῶνες. . . .

Εἶχε δίκιο;

Τὰ μακρινὰ ταξίδια καὶ οἱ πόλεμοι ἔχουν τὸν ἴδιο νόμον;

“Απάντησα στὸ δικηγόρον, νὰ κάνει νέα αἴτηση καὶ νὰ ζητάει τ’ ὄνομα τοῦ συνέταιρου καὶ πληροφορίες ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν “Αραπίνα.

25 Ἰούλη 1922

“Ἠσυχία στὸ Μέτωπον. Πληροφορίες ὅμως δυσάρεστες. “Ὁ Κεμαλ ἐτοιμάζεται γιὰ ἐξόρμηση μεγάλη. Δὲν μᾶς φοβίζει ὁ-

μως καὶ πολὺ αὐτὸ τὸ πράμα. Ὁ στρατὸς μας θὰ θριαμβέψει ἄλλη μιὰ φορά. Μ' ὅλες τὶς στερήσεις θ' ἀντέξει γιὰ πείσμα τῶν ἄλλων ποὺ μᾶς χτυποῦν πισώπλατα. Καὶ γιὰ πείσμα ὅλων τῶν δικῶν μας τῶν Χαραλάμπηδων ποὺ γλεντοκοπᾶνε μὲ τὶς Σόνιες στὴ Σμύρνη, στὸν Πειραιᾶ καὶ στὴν Ἀθήνα. Καθὼς βρισκόμουνα στὸ χαράκωμα ἄκουσα μιὰ γνώριμη φωνή.

—Μπέλος.

—Παρών! Φώναξα.

—Ζέρβας.

—Παρών! Φώναξε κι ὁ Βαγγέλης.

Εἶταν ὁ δικηγόρος ὁ Γιώργος ὁ Μπαλάνος ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ Γιάννενα. Παλιᾶς κλάσης, γιατί εἶχε πάρει τὸ πτυχίον καὶ μετὰ παρουσιάστηκε νὰ ὑπηρετήσῃ. Εἶταν γραφιάς στὴν Πυροβολορχία κι ὅταν σκόλαγε τὴ γραφικὴ, γύρναγε στὰ χαράκωματα, γιὰ νὰ γνωρίσει, ὅπως ἔλεγε, τὴν αὐριανὴν πελατεία του. Πολὺ μορφωμένος καὶ ἀστεῖος. Ὁ ἴδιος μετᾴφρασε τὸ τραγούδι τοῦ μικροῦ Ναζίμ. Κάθε τόσο περνώντας μᾶς ἔλεγε καὶ κάτι καινούργιο.

Μᾶς μιλοῦσε πότε γιὰ κάποιο βασιλιά μυθικό, πότε γιὰ μιὰ χώρα μὲ περίεργες συνήθειες, πότε γιὰ τὸ εἰκοσιένα, πότε γιὰ τοὺς Βαλκανικοὺς, πάντα κάτι θᾶβρισκε νὰ μᾶς μιλήσει. Τὸν περιμέναμε μὲ λαχτᾶρα, γιὰ νὰ μᾶς διώχνει τὴν πλήξη ποὺ μᾶς ἔδερνε στὸ χαράκωμα περιμένοντας τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Κεμάλ.

Ἔτσι καὶ σήμερα. Σὰν φώναξε κάμποσα ὀνόματα ἤρθε κοντὰ μᾶς. Μαζωχτήκαμε πολλοί. Κρατοῦσε αὐτὴ τὴ φορά ἓνα κέρατο ἀπὸ γίδα. Χαμογελώντας ἄρχισε.

—Καταλαβαίνετε, ὅτι ἔρχομαι νὰ σᾶς μιλήσω γιὰ τὸ κέρατο.

Γελάσαμε. Περιμένοντας νὰ σταματήσῃ τὸ γέλιο τὸ περιεργαζόταν, λὲς καὶ δὲν εἶχε δεῖ ποτέ του κέρατο.

—Ποὺ λέτε, αὐτὸ τὸ κέρατο ἔχει πολλὰς ἱστορίες. Καὶ πρώτη ἱστορία εἶναι, ὅτι εἶταν θαμένο μέσα στὸ χῶμα ἔξω ἀπὸ τὸ ἀντίσκηνο τοῦ ταγματάρχη. Φαίνονταν λίγο ἢ ἀκρούλα του καὶ βγαίνοντας ὁ ταγματάρχης σκούνησε καὶ παραπάτησε.

—Τί τὰ κέρατά του τὰ τράγια εἶναι τοῦτο δῶ; Μοῦ λέει.

Κι ἐγὼ ξέρετε, τί τοῦπα;

—Κύριε ταγματάρχα, εἶναι κέρατο ἀπὸ Ἀγκυριανὴ κατσίκια.

Ξεφυτρώνουν ἀπὸ τὸ χῶμα, γιὰ νὰ μᾶς ἐκδικηθοῦν... Γιατί, ὅταν φεύγαμε ἀπὸ τὸν Πειραία, λέγαμε θὰ πᾶμε στὴν Ἄγκυρα νὰ φέρουμε γάτες. Γιὰ τὶς κασίκες μὲ τὸ μακριὸ καὶ μεταξωτὸ μαλλὶ δὲ λέγαμε τίποτε... Λὲς καὶ κάναμε τὸν πόλεμο μόνο γιὰ τὶς λουσατές γάτες!...

— Ἄν εἶταν μόνο γιὰ τὶς γάτες, τὸν χάνομε τὸν πόλεμο!....

— Γιατί κ. ταγματάρχα; Τὸν ρωτῶ.

— Γιατί βράχηκαν οἱ γάτες στὸ Σαγγάριο.

— Καταλαβαίνετε, παιδιά, τὶ ἐννοοῦσε ὁ ταγματάρχης... Ἄς ἐλπίσουμε ὅμως, πὼς γλήγορα θὰ ξαναβροῦμε τὶς γάτες καὶ τὶς κασίκες τὶς δικές μας. Ἄν δώσει ὁ Θεὸς καὶ πᾶμε καὶ στὴν Ἄγκυρα τὸν Αὐγουστο, τότε νὰ σᾶς πῶ τὴν ἀλήθεια, ξέρετε τί ἤθελα. Οὔτε γάτες, οὔτε κασίκες. Ν' ἀγκαλιάσω τὴν καλύτερη Ἀγκυριανὴ Τουρκάλα κάτω ἀπὸ τὸ Αὐγουσταῖο.

Γελάσαμε καὶ μᾶς ἐξήγησε γιὰ τὸ Αὐγουσταῖο, τὸ μεγάλο Ρωμαϊκὸ μνημεῖο. Ὅστερα συνέχισε, κρατώντας πάντα στὸ χέρι του τὸ κέρατο.

— Ξέρετε, τί μαντεύω, παιδιά; Τὸ κέρατο εἶναι καλὸς οἰωνός. Ἡ εἰρήνη βαστάει σὰ χέρια τῆς πάντα τὸ κέρατο. Σίγουρα θὰ χουμε εἰρήνη. Δὲν ξέρομε μόνο, ἂν ἡ εἰρήνη μᾶς χαρίσει καὶ τὸν πλοῦτο τῆς Ἄγκυρας, γιὰ τὴν πρέπει νὰ ξέρετε, ὅτι ἡ θεὰ εἰρήνη, λένε, κρατᾶει στὴν ἀγκαλιά τῆς τὸν πλοῦτο, ἓνα ἀγόρι παχουλὸ - παχουλὸ, μαζί καὶ τὸ κέρατο τῆς Ἀμάλθειας.

— Τί εἶταν ἡ Ἀμάλθεια; Τὸν ρωτήσαμε ὅλοι μαζί.

Ἐκεῖνο πού ξέρομε εἶναι, ὅτι ἡ Ἀμάλθεια μὲ τὸ κέρατό τῆς μεγάλωσε κι ἀνάθρεψε τὸ βασιλιὰ τῶν Θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων.

— Καὶ τὸ κέρατο εἶταν Ἀγκυριανό, μεγάλο δηλαδή; Ρώτησε κάποιος.

— Κάθε ἄλλο. Ἑλληνικὸ καὶ μάλιστα... «Βενιζέλαρε πατέρα τῆς φυλῆς, πού σὲ στεί..., καὶ μᾶς ἔστειλες, γιὰ κέρατο τιμῆς....».

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ τὸ πῆρε τραγουδιστά, καὶ κάτω ἀπὸ τὰ ὀλόκαρδα γέλια μας συνέχισε.

— Ἀπὸ τὴν Κρήτη εἶταν τὸ κέρατο, λεβέντες μου Γιαννιώτες. Ἑλληνικὸ εἶταν τὸ κέρατο. Καὶ γεννιέται τὸ ἐρώτημα καὶ ἀπευθύνω τὸ ἐρώτημα στὴν εἰρήνη, σὰ δικηγόρος σκολασμένος. Γιατί

τὸ βαστᾶς, θεά, τὸ κέρατο τὸ Ἑλληνικό; Ἔχεις νὰ θρέψεις ἢ δὲν ἔχεις μὲ τὸ ἴδιο κέρατο καὶ τοὺς ἀνθρώπους πὺν κατοικοῦν τὴν ἔνδοξη χώρα τοῦ Δία;

Γιὰ μιὰ στιγμή φαινόταν νὰ περιμένει ἀπάντηση. Κι ἐπειδὴ δὲν ἀπαντοῦσε κανεὶς, πέταξε τὸ κέρατο μακριὰ καὶ συνέχισε.

— Δὲν ἀπαντάει... Δὲν ἀπαντάει... Θ' ἀπαντήσῃ, ποῦ θὰ πάει!... Ἄν ἔγινε ἀφαντὴ σὲ τούτῃ τῇ γωνιᾷ τῆς γῆς μας, μαζί μας εἶναι συντροφιά ἢ θυγατέρα της. Ἀκοῦτε;

» Πάντα ἢ κόρη τῆς θεᾶς εἶναι συντροφιά μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ζητεῖστε τὴν καὶ θάρθει.

— Ποιὰ εἶναι;

— Ἄ! Ἔχει μιὰ σκύλα κόρη πὺν δικάζει κι αὐτὴ τὴ μάνα. Εἶναι ἢ Θέμιδα. Εἶναι ἢ μόνη Θεὰ πὺν δέχεται διαταγὲς ἀπὸ ἀνθρώπους...

Εἶταν τὸ καλύτερο μάθημα πὺν πήραμε ἀπὸ τὸ νεαρὸ δικηγόρο. Στὸ τέλος κάποιος συμπλήρωσε.

— Τὸ κέρατο ὅμως δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ πετάξεις. Ἐπρεπε νὰ μοῦ τὸ δώσεις νὰ τὸ βάλω στὸ κανόνι μου νὰ μὴ πάρει ἀπὸ μάτι...

— Λὲς νὰ πάθουν τὰ κανόνια μας ἀπὸ μάτι; Ἀλλοίμονό μας, ἂν πάθουν βάσκανο τὰ κανόνια μας...

Ἀπάντησε γελώντας καὶ τὸ γύρισε στὸ τραγούδι τοῦ μικροῦ Ναζιμ πὺν ὁ ἴδιος τὴν ὥρην φέρει στὰ Ἑλληνικά.

Ὁ δρόμος μας δὲν εἶναι ἀπὸ χαλὶ
καὶ ἢ Τουρκιὰ μεγάλη...

10 Αὐγούστου 1922

Μιὰ περίεργη ἐπίσκεψη ἀναστάτωσε σήμερα τὴν πυροβολαρχία. Μόλις εἶχε φέξει κι εἶταν ἡσυχία στὰ χαρακώματα. Περιμέναμε ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή μεγάλη ἐπίθεση μὲ κρατημένη ἀνάσα. Οἱ διαδόσεις εἶταν ἀπελπιστικές. Μέσα σὲ τέτοια παγωμάρα μᾶς βρῆκε ὁ πρωῖνὸς ἐπισκέπτης. Εἶταν ἕνας λαγὸς πὺν ἀνηφόραγε μὲ πήδους στὸ λόφο ποῦχαμε τὰ κανόνια. Ποῦ νὰ πήγαινε; Ἀπὸ ποῦ

ἐρχόταν; Ἐμπρὸς στρατός, δεξιὰ κι ἀριστερὰ στρατός, πίσω στρατός. Εἶχαν ρημάξει ὅλες οἱ φωλιές κι αὐτὸς δρασκεύαγε τὶς αὐγουστιάτικες νύχτες, γιὰ νάβρει μιὰ λεύτερη διάβα. Νάβρει ἓνα μονοπάτι πὺν νὰ τὸν φέρει μακριὰ ἀπ' τὴν ταραχὴ κι ἀπ' τὸν πόλεμο. Μὰ ἔπεσε πάνω στὰ κανόνια μας. Ξύπνησε ὅλη ἡ πυροβολορχία.

— Λαγός! Λαγός! Λαγός!....

Τὸν κυνηγήσαμε ἀνάμεσα στὰ ἐρείπια τῶν σπιτιῶν καὶ στὰ ἀντίσκηνα. Σώνει καὶ καλὰ ἤθελε νὰ περάσει πίσω ἀπ' τὶς γραμμὲς μας. Πέσανε δυὸ - τρεῖς πιστολιές ἀπάνω του, μὰ πέρασε. Ἀλαφιασμένος βγῆκε στὴν πίσω πλαγιά κι ὕστερα πῆρε τρέχοντας τὸν κάμπο. Ἐμεῖς τὸν ἀγναντεύαμε, ὥσπου τὸν χάσαμε. Δίπλα μου στέκονταν ὁ γυιὸς τοῦ τσέλιγκα ἀπ' τὸ Γράμμο μὲ τοὺς ἀρχικελέδες.

— Πλάκωσαν τὰ ζουλάπια, κακό σημάδι....

— Τὶ θές νὰ πεῖς ;

— Νά, μᾶς πῆραν σβάρνα οἱ λαγοί!....

— Ποιοὶ λαγοί, ἓνας λαγὸς εἶταν.

— Ὅταν περνάει τὸν Αὐγουστο μῆνα μέσα ἀπ' τὰ κονάκια μας λαγός, φορτώνομε ἀμέσως γιὰ ξεχειμαδιό. Καὶ πᾶμε κατὰ κεῖ πὺν μᾶς δείχνει ὁ λαγός.

— Γιατί;

— Δὲν ξέρω, ἔτσι τὸχομε ἔμεῖς στὰ κονάκια ἀπάνω στὸ Γράμμο.

— Λοιπὸν...

Κοίτησε τὸ κεφάλι, ρίχνοντας τὰ βλέμματά του στὶς ἀπέναντι ἐχθρικές γραμμὲς.

— Κάλλιο νὰ βγῶ ψεύτης. Ὁ λαγὸς εἶναι σημαδιακός. Θὰ ξεχυθοῦν σὲ λίγο ὅλα τὰ ζουλάπια τσ' Ἀνατολῆς ἀπάνω μας. Θὰ μᾶς τσακίσουν.... Αὔριο, μεθαύριο θὰ πάρουμε τὸ δρόμο τοῦ λαγοῦ. Ἐνα πὲς μου. Ὁ λαγὸς καλὰ τὴν γλύτωσε, ἔμεῖς;.....

Σὲ λίγο ἡ προφητεία του διαδόθηκε σ' ὅλη τὴν πυροβολορχία. Ἄλλες φορὲς θὰ ἀδειάζαμε τὰ πιστόλια μας πάνω στὸ βλάχο. Τώρα εἶχαν πάθει ἀφλογιστία. Ἐνας Τουρκαλὰς λαγὸς πέρασε ἀνάμεσά μας καὶ τὴν γλύτωσε. Τώρα τραβάει κατὰ τὴ Σμύρνη. Τώρα σὲ λίγο θὰ πλακώσουν ὅλα τὰ ζουλάπια.... Τῶπε ὁ βλάχος!.... Τῶπε ὁ βλάχος!.... Ἐτσι διαδόθηκε σ' ὅλη τὴν πυροβολορχία.

10 Σεπτέμβρη 1922

Βρίσκομαι στὸ Οὐσάκ αἰχμάλωτος καὶ δοῦλος σ' ἓνα σπίτι. Ἦρθαμε αἰχμάλωτοι ἀπὸ τὸ καταραμένο τὸ Ἀληβεράν. Στὸ Σαλίκιοϊ ἔχασα γιὰ πάντα τὸ Βαγγέλη. Ἐκεῖ κάναμε ἀντίσταση κι ἔπεσε μιὰ ὀβίδα πάνω στὸ κανόνι του καὶ τοὺς ἔκανε ὅλους χίλια κομμάτια γύρω ἀπὸ τὸ κανόνι. Τὸν εἶδα νεκρὸ γιὰ τελευταία φορά. Ὅλοι φεύγανε κι ἐγὼ ἔσκαβα, γιὰ νὰ τὸν σκεπάσω μὲ λίγο χῶμα. Οἱ ὀβίδες ἔσκαγαν βροχὴ γύρω μου κι ἐγὼ χαιρετοῦσα γιὰ τελευταία φορά τὸν καλὸ συνάδελφο, τὸ φίλο μου τὸν πιστικό καὶ γνωστικό, πὺ δὲν θὰ ξεχάσω ποτέ. Ἀλλοίμονο στὸ σπίτι του. Ἀλλοίμονο στὶς ἀδερφές του.

Δὲν μοῦκανε ἡ καρδιά νὰ τὸν ἀφήσω. Εἶπα νὰ τραβήξω τὸ πιστόλι μου, γιὰ ν' αὐτοκτονήσω καὶ νὰ κοιμηθῶ γιὰ πάντα δίπλα του. Μὲ παράσυραν τὰ κύματα τῶν δικῶν μας φαντάρων πὺ φεύγανε, ὅλο φεύγανε πρὸς τὰ πίσω. «Βαγγέλη μου, γειά σου», ψιθύρισα μὲ πόνο καὶ τὸν ἄφησα γιὰ πάντα στὴ Μικρασιάτικη γῆ. Πόσες φορές μέχρι τώρα δὲν μετάνοιωσα πὺ τὸν ἄφησα μόνο του... Ἄν φανταζόμουν τὰ μαρτύριά μου, θὰ προτιμοῦσα νὰ μείνω στὸ Σαλίκιοϊ δοξασμένος μαζί μὲ τὸ Βαγγέλη. Ἀπὸ τὶς 13 Αὐγούστου ἄρχισαν νὰ μᾶς σφυροκοποῦν καὶ τὸ βάλαμε στὰ πόδια στὶς 15 Αὐγούστου. Ἀφήσαμε τὸ Ἀφιὸν Καραχισὰρ κι ἀπ' τὸ Σαλίκιοϊ, πὺ ἄφησα τὸν Βαγγέλη, πέσαμε στὴν κοιλάδα Ἀληβεράν. Σωστὴ κόλαση.

Πετούσαμε γυλιούς, κουβέρτες, ὄπλα, παλάσκες, κανόνια, τραυματίες. Οἱ καημένοι φωνάζανε.

— Πάρτε μας, συνάδελφοι! Γιατὶ μᾶς ἀφήνετε, παιδιά! Ἔχομε

καὶ μεῖς μάνες, γυναῖκες, παιδιά... Καὶ μεῖς πολεμήσαμε γιὰ τὴν Πατρίδα, συνάδελφοι!...

Τοὺς ἀφήσαμε. Καὶ σὲ λίγο μὲς' στὸ σκοτάδι πιασθήκαμε ὅλοι. Εἶταν τὸ βράδυ τῆς 20 Αὐγούστου. Βουνὰ ψηλὰ μᾶς κλείνουν καὶ τὸν οὐρανὸ μέσα στὴν κοιλάδα. Μᾶς βάλανε σὲ τετράδες καὶ μᾶς προχωροῦσαν ἀργά-ἀργά μὲς' στὸ σκοτάδι. Εἶπαμε θὰ μᾶς σφάξουν. Γύρω μας καβαλαρέοι Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ μᾶς κοιτάζουν μὲ εἰρωνικὸ χαμόγελο ποὺ φαίνεται ἀπαίσιο μέσα στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ. Μᾶς ἀναγκάζουν νὰ φωνάζουμε:

—Γιασασίν, Κεμάλ!....

“Ὅποιος δὲ φωνάζει, μένει στὸν τόπο ἀπὸ τὸ ξύλο καὶ τὶς βορροδουλιές ἀπὸ τοὺς ἵππεῖς ποῦναι δεξιὰ κι ἀριστερά μας. Οἱ τρέτες δέρνουν ἀλύπητα. Μᾶς γδύνουν, μᾶς φτύνουν, μᾶς κλωτσᾶνε.

Σὰν ξημέρωσε, εἶδα ὅλο τὸ καραβάνι τῶν σκλάβων ποὺ ὀδηγοῦσαν. Κουρασμένους, νηστικούς, καὶ διψασμένους μᾶς ὀδηγοῦσαν γιὰ τὸ Οὐσάκ. Στὸ δρόμο φωνάζανε στὸν καθένα μας.

—Τσικάρ! Τσικάρ! Γκιαούρ! Βγάλτα, βγάλτα, γκιαούρ....

Ξεγυμνωμένοι ὅλοι μας βαδίζαμε γιὰ τὸ Οὐσάκ. Ὁ ἕνας χωρὶς χιτώνιο, ἄλλος χωρὶς κυλότα, χωρὶς ποκαμισο, χωρὶς φανέλα, χωρὶς παπούτσια. Λασπωμένοι κι αἱματωμένοι φτάσαμε μὲ χίλια δυὸ βασανιστήρια στὸ Οὐσάκ, στὰ συρματοπλέγματα.

Κρατοῦσα ἀκόμη τὸ χιτώνιο. Τὴν κυλότα μοῦ τὴν εἶχαν πάρει. Μᾶς στιβάξανε χιλιάδες μέσα στὰ σύρματα. Ὁ ἕνας ἀπάνω στὸν ἄλλο χωρὶς φωμί, χωρὶς νερό.

Εἶταν ἡ τρίτη μέρα ποὺ βρισκόμαστε στὸ στρατόπεδο τοῦ Οὐσάκ. Κάθε στιγμή μπαίνανε στὰ σύρματα καὶ μᾶς ξεγυμνώνανε. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶταν πολῖτες Τοῦρκοι ποὺ διάλεξαν ἀπὸ τὸ τσοῦρμο γι' ἀγγαρεῖες στὰ σπίτια τους.

Ἐκείνη τὴ μέρα ἔφυγα γιὰ πάντα ἀπὸ τὸ στρατόπεδο. Μὲ τράβηξε ἀπὸ τὸ αὐτὸ ἕνας κοιλαράς μὲ φέσι καὶ μ' ἔφερε σπίτι του. Εἶταν ἀπόστρατος ταγματάρχης. Εἶμωνα τυχερός. Οἱ ἄλλοι βασανίζονται σὲ μεγάλες ἀγγαρεῖες καὶ πεθαίνουν ἀπανωτοὶ μέσα στὸ στρατόπεδο ἀπὸ τὴν πεῖνα, τὴ δίψα κι ἀπ' τὸν τύφο. Τὰ γλύτωσα ὅλα αὐτὰ μαζί καὶ τὸ ἀγαπημένο μου ἡμερολόγιο. Ποιὸς ξέρει, ἂν θᾶναι τόσο τυχερὸ ὡς τὸ τέλος.

“Ἀρχισε νὰ μοῦ δείχνει λίγη συμπάθεια ὁ ἀφέντης μου, γιὰτι

τοῦ κάνω μέ προθυμία τὶς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ του. Τὶς πρώτες μέρες μ' ἔθρεφε μέ τὸ σταγονόμετρο. Τώρα μοῦ δίνει ἀπ' ὅλα. Μούδωσε καὶ ροῦχα πολιτικά. Ἔβαλα καὶ φέσι, γιὰ νὰ μὴ μὲ γνωρίζουν καὶ μέ δέρνουν, ὅπου πάω γιὰ δουλειές. Πόσες φορές ὅμως δὲν μέ μαύρισαν στό ξύλο κι ἄς εἶχα καὶ τὸ φέσι. Καταλάβαιναν ἀπὸ τὴ μιλιὰ. Καταλάβαιναν πὺ εἶμουν σκελετὸς ἀπὸ τὶς ταλαιπωρίες.

Ἄλλοίμονο στοὺς ἄλλους πὺ βρίσκονται στὰ στρατόπεδα... Τοὺς βλέπω ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ ραγίζεται ἡ καρδιά μου. Περνοῦν κάθε μέρα καὶ πολίτες ὄμηροι. Ποῦ τοὺς πᾶνε;.. Τοὺς δέρνουν καὶ τοὺς χτυποῦν στό δρόμο. Λιποθυμοῦν, πεθαίνουν καὶ τοὺς πετᾶνε σάν τὰ σκυλιὰ. Ἄλλοίμονο στὸν κοσμάκη!...

10 Δεκέμβρη 1922

Βρίσκομαι στὴν Ἄγκυρα. Ὁ Σαχλίμπεης ὁ ἀφεντικός μου ἀνοιξε μᾶρ στὴν Ἄγκυρα. Φεύγοντας ἀπὸ τὸ Οὐσάκ ἤθελε νὰ μέ παραδώσει στό στρατόπεδο, μὰ ἡ γυναίκα του ἡ Γιασμίν, πὺ εἶναι νέα καὶ ὄμορφη πολὺ, ἔκανε ἀγώνα, γιὰ νὰ μέ κρατήσει. Τὴ βοηθοῦσα πολὺ στὰ ζυμώματα καὶ στὰ ψηστικά της. Εἶναι ἢ δὲν εἶναι σαράντα χρονῶν κι αὐτὸς ἑξηντάρης. Κάνω τὸ σταυρό μου νύχτα καὶ μέρα πὺ εἶχα τέτοια τύχη.

Ἐδῶ στὴν Ἄγκυρα περνῶ πιὸ καλά. Κάνω μπουγάδα τῆς Γιασμίν, τῆς ζυμώνω ψωμί, τῆς μαγειρεύω, τῆς κάνω γλυκίσματα πὺ μοῦ παραγγέλλει. Ἔγινα ἄνθρωπος τοῦ σπιτιοῦ τους πολύτιμος καὶ δὲν θέλουν νὰ μέ ἀποχωριστοῦν. Πάω καὶ στό μᾶρ. Εἶναι ἓνα ὑπόγειο σ' ἓνα κεντρικὸ δρόμο τῆς Ἄγκυρας. Κάθε βράδυ γλέντια κι ἀμανέδες. Τραγουδοῦν καὶ Τουρκάλες. Γιορτάζουν

τὰ ἐπινίκια. Κουβαλάω νερό στο μπάρο μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα. Μὲ μιὰ φορτοτούρα στὴν πλάτη φέρνω δυὸ τενεκέδες νερὸ ἀπὸ ἓνα μακρινὸ πηγάδι.

Εἶμαι ἓνας χαμένος μέσα στὴν Τουρκιά. Δὲν μπόρεσα ἀκόμα νὰ γνωρίσω κανέναν πού νὰ ξέρει Ἑλληνικά, γιὰ νὰ μάθω τὶ γίνεται. Ρωτῶ κάπου - κάπου τὴ Γιασμίν:

—Εἰρήνη, ἀκόμα εἰρήνη;...

—”Οχι! ”Οχι! Γκλεγκόρ....

Μιὰ μέρα ὁ Σαχλίμπεης μοῦ ἔπιασε τὸ τετράδιο μὲ τὶς σημειώσεις. Τὸ πρόσεξε ὑποπτα.

—Τί εἶναι αὐτό;... Μ' ἐρώτησε Τούρκικα.

—Συνταγὲς γιὰ τὰ γλυκὰ τῆς Γιασμίν....

Δὲν καταλάβαινε καὶ σημείωσε στὸ δεφτέρι του τὴ φράση.

Τὴν ἄλλη μέρα, ἀφοῦ θὰ ρώτησε κάποιον, γύρισε στὸ σπίτι γελαστός. Μὲ χτύπησε στὴν πλάτη χαϊδευτικά κι ἐπανάλαβε τὴν φράση χαχανίζοντας.

—Συνταγὲς γιὰ τὰ γλυκὰ τῆς Γιασμίν!.. Χά! χά! χά!... ”Οχι, Γιασμίν μπρέ, τὰ γλυκὰ!... Σαχλίμπεη μπρέ!...

”Ακουσε ἡ Γιασμίν ἀπ' τὸ δωμάτιο καὶ βγῆκε γελώντας.

—Γιασμίν, Γκλεγκόρ, ὄχι, Σαχλίμπεη!...

Εἶχα φιάξει καλοτραγοντάς στὴν κουζίνα τῆς Γιασμίν καὶ ἀπ' τὰ ἀποφάγια πού κουβαλοῦσα ἀπ' τὸ μπάρο.

Ἡ Γιασμίν πᾶει καιρὸς τώρα πού μὲ γλυκοκοιτάει. Γιὰ τὴν ὥρα μ' ἔχει σὰν μανάρι στὸ σπίτι της. «Ἐλα, ἔλα, Γκλεγκόρ, ἐδῶ κοντὰ νὰ τοῦ πῶ! . . .»

Φρόντιζε ἐκείνη νὰ μάθει Ἑλληνικά, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ συνεννοεῖται μαζί μου. Μιὰ μέρα μοῦ εἶπε. «Εἶσαι ὁμορφος, Γιαβρούμ». Ἐγὼ ἔσκυψα τὸ κεφάλι μου. ”Ωρες, εἶπα, νὰ μοῦ ριχτεῖ ἡ χανούμισσα καὶ νὰ τὸ μάθει ὁ Σαχλίμπεης. Καὶ νὰ μὲ σφάξει... Πολλὲς φορὲς μοῦλεγε κάτι τέτοια, μὰ ἐγὼ πάντα ἔσκυβα τὸ κεφάλι.

Ἐνα μεσημέρι, εἶχα φέρει ἓνα σεφερτάσι γεμάτο διάφορα φαγητὰ ἀπὸ τὸ μπάρο. Τῆς τὰ προσφέρω καὶ μοῦ κάνει μιὰ ἀηδιαστικὴ κίνηση. «Σαχλίμπεη φαί!...» Ἦστερα μοῦ χαϊδεύει μὲ τὰ δυὸ της χέρια τὰ μάγουλά μου καὶ μοῦ λέει. «Γκλεγκόρη καλὸ φαί!...»

Τὰ λόγια της εἶταν γεμάτα λαγνεῖα μὰ καὶ διαφορούμενα. Εἶ-

ταν δίκοπο μαχαίρι. Ἔσκυψα, ὅπως πάντα, τὸ κεφάλι. Μ' αὐτὸ τὸ σκύψιμο ἱκανοποιούνταν, γιατί τὴν ἔνοιωθα νὰ μὲ κοιτάει πολλές στιγμὲς σ' αὐτὴ τὴ στάση. Σ' αὐτὴ τὴ στάση μου μιὰ μέρα τόλμησε νὰ μοῦ πῆ. «Σαχλίμπεη, γέρο! Γκλεγκόρη παληκάρι!...»

Μὰ τίποτε ἐγώ. Οὔτε χαμόγελο, οὔτε μιὰ ἔκφραση πονηριᾶς. Χαμήλωνα τὰ μάτια, ἔκανα μεταβολὴ γιὰ τὴν κουζίνα. Τὴν ἄκουα ἀπὸ κεῖ νὰ τραγουδάει παθητικὰ ἀμανέδικα τραγούδια. Ἔτσι περνῶ στ' ἀρχοντικὸ τῆς Γιασμίν. Κάνοντας γλυκὰ στὴ Γιασμίν καὶ νεροκουβαλητῆς στὸ μπὰρ τοῦ Σαχλίμπεη.

Μοῦ φαίνεται, πὼς θὰ μείνω ἐδῶ γιὰ πάντα. Θυμᾶμαι τὰ περασμένα καὶ κλαίω. Θυμᾶμαι τὸ Ἄληβεράν καὶ τὸ δρόμο μας ὡς τὸ Οὐσάκ. Τὸ Σιλίκιοῖ πὺν ἄφησα τὸ Βαγγέλη. Θυμᾶμαι τὶς περασμένες δόξες μας, θυμᾶμαι τὴ Σμύρνη καὶ τὸ Ἄφιὸν Καραχισάρ!... Θυμᾶμαι πολὺ μακριὰ καὶ θαμπὰ τὸ χωριό μου δίπλα στὴ Μουργκάνα. Τὴ μάνα καὶ τὴ Μαρούσιω.... Ἄχ! Μαρούσιω, ποῦ νὰ ξέρεις ποῦ βρίσκομαι! Ἄχ! Μαρούσιω μου, ποιὸς ξέρει, ἂν σὲ ξαναδῶ!...

20 Μάρτη 1923

Στὸ μπὰρ τοῦ Σαχλίμπεη τώρα τραγουδάει μιὰ κοπέλα Ἑλληνικὰ τραγούδια. Καθὼς πηγαίνω τὸ βράδυ νὰ φορτωθῶ τοὺς ντενεκέδες ἀκούω.

Βάρκα θέ, βρὲ θέλω ν' ἀρματώσω,
βάρκα θέ, βρὲ θέλω ν' ἀρματώσω,
μὲ σαρά, ρία ρία ρὸ
μὲ σαράντα δυὸ κουπιά!...

Χειροκροτήματα και φωνές ἀκούονται μέσα στο μπάρο, όταν στο τέλος κάθε τραγουδιού φωνάζει ἢ κοπέλα δυνατὰ και στριγλιάρικα. «Γιασασίν Κεμάλ!... Γιασασίν Κεμάλ!...»

Ποιὰ εἶναι ἄραγε; Εἶναι σκλάβα ἢ εἶναι Τουρκάλα τραγουδίστρια;... Ἔνα ἕνα βράδυ ἄκουσα νὰ τραγουδάει.

Νάχα ἕναν ταχυδρόμο, νὰ τὸν εἶχα βοηθό, βοηθό,
νὰ μαθαίνα τὸ πουλί μου πῶς περνάει μοναχό.

Πάλι στο τέλος τοῦ τραγουδιού «Γιασασίν Κεμάλ» και χειροκροτήματα. Μ' ἀνάμεσα στὰ χειροκροτήματα και τὸ θόρυβο ἄκουσα μιὰ φωνή. «Ἄφεριμ Σόνια!... Ἄφεριμ Σόνια!...»

Ἄμέσως μου πῆγε τὸ μυαλό στη Σόνια τοῦ Χαραλάμπε τοῦ Γιαννιώτη. «Λές νάσαι αὐτή;...» Εἶπα μέσα μου. Μὰ πάλι δὲν μου χωροῦσε τὸ μυαλό, πῶς βρισκόταν ἢ Σόνια στην Ἄγκυρα. Ὅχι, εἶπα, κάποια ἄλλη Σόνια θάσαι. Δὲν μπορεί, θὰ πρόλαβε νὰ φύγει ἀπὸ τὴ Σμύρνη ὁ Χαραλάμπε. Σιγὰ - σιγὰ ὅμως ἄρχισα νὰ βρίσκω κάποια ὁμοιότητα στην φωνή της ἀπ' τὸ τραγούδι. Κι ἕνα ἄλλο βράδυ πὸ ἄκουσα τὰ παρακάτω Γιαννιώτικα στιχοπλάκια οἱ ὑποψίες μου μεγάλωσαν πιὸ πολὺ. Μὲ κατέλαβε φόβος και τρόμος. Ἔβαλα στο νοῦ μου χίλιες σκέψεις.

Ἄν ὁ Χαραλάμπες τούρκεψε, γιὰ νὰ χαρεῖ τὰ παλάτια του στη Σμύρνη κι αὐτὴ ἔγινε τραγουδίστρια καὶ μὲ βρεῖ κάπου και μαρτυρήσει πῶς εἶμουνά λοχίας;... Ἄπόψε τραγουδοῦσε μὲ περισσότερο κέφι. Ὅλο ζωηρὰ και πεταχτά. Κι οἱ Τουρκαλάδες χειροκροτοῦσαν. Φαινόταν μεθυσμένη, γιὰτι κάπου - κάπου ἔλεγε. «Νάχα γὼ τὰ μπαλκονάκια κι ὁ παπὰς τὰ κοριτσάκια!...» Καὶ συνέχιζε:

Στοῦ παπᾶ τὰ παραθύρια
κάθονταν δυὸ μαῦρα φρύδια.
Νάχα γὼ τὰ μαῦρα φρύδια
κι ὁ παπὰς τὰ παραθύρια!....

Προσπάθησα νὰ βρῶ καμμιά χαραμάδα νὰ κοιτάξω στη σάλα τοῦ μπάρο, μὰ δὲν βρῆκα. Ἡ σάλα τοῦ μπάρο εἶταν στο βάθος κι ἐγὼ δὲν εἶχα καμμιά δουλειὰ νὰ φτάσω μέχρι ἐκεῖ. Νὰ ρωτήσω τὸ Σαχλίμπεη πάλι δὲ συνέφερε. Καλύτερα, εἶπα μέσα μου, νὰ μὴ

τῆ δῶ. Μπορεῖ νὰ μοῦ βγεῖ σὲ κακό. Ὅστερα μπορεῖ κάποτε νὰ τῆ δῶ, χωρὶς νὰ μ' ἀντιληφθεῖ ἐκείνη.

Ὅστόσο κάθε βράδυ πήγαινα μὲ περισσότερη εὐχαρίστηση γιὰ τὸ νεροκουβάλημα. Ἄκουα κάτι ἀπ' τοὺς καημοὺς τῶν τραγουδιῶν μας. Μονάχα οἱ καημοὶ μας μένουν μόνιμοι, εἶπα, ἐδῶ στὰ σκλαβωμένα μέρη. Μόνο οἱ πολλοὶ καημοὶ μας καὶ τὸ πολὺ αἷμα!... Αἷμα πὺ δὲν ξεπληρώνεται μὲ τίποτε!...

15 Ἀπρίλη 1923

Εἶταν αὐτὴ. Ἡ Σόνια τοῦ Χαραλάμπη τοῦ Γιαννιώτη. Τρέμει τὸ χέρι μου πὺ τὰ γράφω. Πῆγα χτὲς γληγορότερα ἀπ' ἄλλες φορὲς γιὰ τὸ νεροκουβάλημα. Στὴν εἴσοδο τοῦ μπάρ καὶ στὸ διάδρομο μπροστὰ ἀπὸ τὴ σάλα εἶταν μιὰ κοπέλα μ' ἓναν ὄμορφο ψηλὸ μπέη. Χασκογέλαγαν κι εἶταν ἔτοιμοι νὰ μποῦν στὴ σάλα. Πιά μιὰ στιγμή, καθὼς κατέβαινα τὴ σκάλα τοῦ μπάρ, γιὰ νὰ φτάσω στὸ διάδρομο πὺ εἶταν τὸ ζευγάρι, βλέπω, καθὼς εἶχα τοὺς ντενεκέδες γεμάτους μὲ νερὸ ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸ πηγάδι, νὰ μὲ κοιτάει μ' ἀνοιχτὰ κι ἄγρια μάτια. Σιγὰ - σιγὰ ἀγρίευαν πιὸ πολὺ. Σὰν κατέβηκα καὶ τὸ τελευταῖο σκαλί, ἔπεσε μπροστὰ μου λιπόθυμη.

Τρομαγμένος προσπερνῶ γιὰ τὴν εἴσοδο πρὸς τὴν κουζίνα τοῦ μπάρ. Ὅλοι οἱ Τουρκαλάδες ἔβαλαν τίς φωνές. Ἐπесαν ἀπάνω της καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τὴ συνεφέρουν. Ὁ Σαχλίμπεης καὶ τὸ ὑπηρετικὸ προσωπικὸ βγῆκαν ταραγμένοι ἀπὸ τὴν κουζίνα στὸ διάδρομο. Ἐγὼ ἀπόμεινα ζαρωμένος μέσα σὲ μιὰ γωνιὰ τῆς κουζίνας περιμένοντας νὰ δῶ, τί θὰ γίνει.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγες στιγμὲς κι ἀνάμεσα στὸ συνεχιζόμενο θό-

ρυθο μπαίνει μέσα στην κουζίνα ό Σαχλίμπης και με τραβάει από τὸ γιακά.

— Γκέλ μπουρντάν, Γκλεγκόρ!...

Μὲ φέρνει στὴ σάλα. Ἀπάνω στὴν ἐξέδρα πὺ τραγούδαγε τὴν εἶχαν ξαπλωμένη μπρούμητα. Συνέχιζαν νὰ τῆς κάνουν ἐντρίβες καὶ σὲ λίγο ἄρχισε νὰ κουνιέται. Ὁ Σαχλίμπης γιὰ μιὰ στιγμή τῆς φωνάζει. «Σήκω ἄπάνω, Σόνια, εἶναι ὥρα νὰ τραγουδήσεις». Ἄρχισε νὰ σηκώνεται σιγά, χωρὶς νὰ μὲ προσέξει ἀκόμα. Οἱ Τουρκαλάδες παρακολουθοῦσαν.

Ἦθελαν νὰ ἐπιτύχουν τὴν προηγούμενη σκηνή, γιὰ νὰ ἐξακριβώσουν ὕστερα τὴν αἰτία.

Ὅμως ἔχει τὰ μάτια τῆς κλεισμένα. Δὲν κοιτάει δίπλα τῆς. Εἶναι ζαλισμένη καὶ ἀφοσιωμένη σὲ στοχασμοὺς δικούς τῆς. «Αὐτὴ εἶναι», εἶπα μέσα μου. «Ἀλλοίμονό μου, θὰ μὲ στείλουν πάλι στὸ Οὐσάκ!» Ἐτρεμα καὶ προσπαθοῦσα νὰ σκύβω, γιὰ νὰ μὴ μὲ γνωρίσει ξανά. Ἐριχνα καὶ λοξὲς ματιές, νὰ δῶ τι θὰ κάνει. Γιὰ μιὰ στιγμή ὁ Σαχλίμπης τῆς ξαναμιλάει.

— Τραγούδι, Σόνια!...

Γύρω στὰ τραπέζια οἱ Τουρκαλάδες τὴν προσκαλοῦσαν στὸ τραγούδι.

— Γκέλ, γκέλ, γκέλ, Σόνια!...

Ἡ Σόνια ἄνοιξε τὰ μάτια τῆς σιγά - σιγά, κι ἄρχισε νὰ τραγουδάει, χωρὶς νὰ μὲ δεῖ ἀκόμα. Εἶχε καρφωμένα τὰ μάτια τῆς ψηλά ψάχνοντας νὰ θυμηθεῖ τὸ τραγούδι πὺ εἶχε ἀρχίσει.

Γιὰ ἰδέτε τὸ μαριόλικο καὶ τὸ μαριολεμένο,
πῶς στρίβει τὸ μουστάκι του, σὰν νᾶταν μεθυσμένο...

.....

Ἐκανε, πῶς ἔστριβε τὸ μουστάκι τῆς καὶ πάσκιζε νὰ βρεῖ τὰ παρακάτω λόγια. Μὰ δὲ βρῆκε τὴ συνέχεια καὶ πήδησε δυὸ στίχους. Ξανάρχισε. Τὸ τραγούδι αὐτὸ τὸ εἶχε μάθει ἀπὸ μᾶς στὴ Σμύρνη, ὅταν μᾶς κάλεσε γιὰ πρώτη καὶ τελευταία φορὰ στὸ σπίτι τῆς. Τῶς παίρει ὁ Βαγγέλης ὁ καημένος τὸ τραγούδι αὐτὸ γιὰ μένα, γιὰ νὰ μοῦ θυμίσει στὸ Μέτωπο τὴ Μαρούσιω.

Σαράντα κίτρινα φλωριά δεμένα σ' ένα ράμα
πάρτα, Μαρούσιω, μιὰ βραδιά, νὰ κοιμηθοῦμ' ἀντάμα.

.....
Μὰ τὸ μάτι της ἔπεσε ἀπάνω μου τελειώνοντας τὸ στίχο αὐτό. Μὲ κάρφωσε πάλι μὲ τὰ μεγάλα μάτια της πὺν ἄρχισαν νὰ ἀγριεύουν. Οἱ Τουρκαλάδες παρακολουθοῦσαν μὲ ἀγωνία. Μονομιᾶς πέφτει πάλι, κάτω ἀπὸ τὴν ἐξέδρα αὐτὴ τὴ φορὰ, ἀφήνοντας τὴν ἴδια σπαραχτικὴ φωνή. «᾽Αααα!.....»

᾽Ἐτρεξε πάνω της ὁ Σαχλίμπτης καὶ δόστου πάλι ἐντριβές, γιὰ νὰ τὴ συνεφέρουν. Οἱ περισσότεροι παρακολουθοῦσαν ἐμένα καὶ κάτι ἔλεγαν. Τὰ πόδια μου ἔτρεμαν. Σηκώθηκε τρικλίζοντας καὶ ἔλεγε πότε Ἑλληνικὰ καὶ πότε Τούρκικα.

— Τὶ εἶναι αὐτός;... ᾽Ε;.... Τὶ εἶναι αὐτός;....

— Νεροκουβαλητής. Ἀπαντοῦσε ὁ Σαχλίμπτης.

— Νεροκουβαλητής;.... Νεροκουβαλητής;.... Πάρτε τον ἀπ' ἐδῶ γλήγορα. ᾽Ἐκανα λάθος, δὲν εἶναι ἀδελφός μου, ὄχι. Νεροκουβαλητής ὁ ἀδελφός μου!... ᾽Οχι σᾶς λέω. Δὲν εἶναι αὐτός. Πάρτε τον ἀπ' ἐδῶ γλήγορα... Πάρτε τον, ἀλλοιῶς δὲν ἔχει τραγούδι ἀπόψε....

Οἱ Τουρκαλάδες βγάλανε τὸ συμπέρασμα, ὅτι παραγνώρισε στὸ πρόσωπό μου τὸν ἀδελφό της. ᾽Ἐτσι ἱκανοποίησαν τὴν περιέργειά τους καὶ ὁ Σαχλίμπτης μὲ διάταξε νὰ φύγω στὸ σπίτι. Σκυφτὰ καὶ ταπεινωμένα ἔφυγα ἀφήνοντας τὴ Σόνια νὰ τραγουδάει:

Σαράντα κίτρινα φλωριά δεμένα σ' ένα ράμα

πάρτα, Μαρούσιω, μιὰ βραδιά νὰ κοιμηθοῦμε ἀντάμα....

Στὸ σπίτι πὺν ἦρθα, ὅλη τὴ νύχτα δὲν ἔκλεισα μάτι. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Σαχλίμπτης διηγήθηκε τὰ καθέκαστα στὴ Γιασμίν. Γι' αὐτὸ ἡ Γιασμίν δὲν μὲ ξανάστειλε στὸ μπάρο. Μὰ οὔτε ἡ Σόνια ξαναπῆγε στὸ μαγαζὶ τοῦ Σαχλίμπτη. Ἀντὶ γιὰ τὴ Σόνια πῆρε μιὰ Τουρκάλα τραγουδίστρια. ᾽Ἐτσι γλύτωσα ἀπὸ τὴν ἀναπάντεχη αὐτὴ συνάντησή μου μὲ τὴ Σόνια. Τώρα, ποιὸς ξέρει, ποῦ βρίσκεται. Σὲ ποιὸ βουρκο κυλιέται μέσα στὰ ὑπόγεια καφεαμὰν τῆς ᾽Αγκυρας.... Φουκαρὰ Χαραλάμπη, πᾶνε τὰ ὄνειρά σου... ᾽Ἐχασες τὴ Σόνια σου, γιὰ τρία χρόνια στὴ Σμύρνη. Κι ὄση προκοπὴ καὶ ἂν ἔκαμες ἀπὸ τὴν κουραμάνα τῆς καμήλας εἶναι ἀχρηστη, ἀ-

σες τὴ Σόνια σου γιὰ τρία χρόνια στὴ Σμύρνη. Κι ὅση προκοπὴ κι ἂν ἔκαμες ἀπὸ τὴν κουραμάνα τῆς καμήλας εἶναι ἄχρηστη, ἀφοῦ ἔχασες τὸ μόνο σου παιδί... Ἡ Σόνια σου τώρα εἶναι μιὰ ρημαγμένη κοπέλλα στὶς ἀγκαλιὲς τῶν Τούρκων καὶ σὺ ποιὸς ξέρει ποῦ γυρίζεις!...

30 Αὐγούστου 1923

Περνοῦσαν οἱ μέρες μονότονες καὶ θλιμμένες στὸ σπίτι τοῦ Σαχλίμπετη. Δὲν μποροῦσα νὰ μάθω τίποτε. Τώρα τελευταῖα ὁ Σαχλίμπετης μοῦ μιλοῦσε γιὰ εἰρήνη. Ἡ Γλασμὴν δὲν ἤθελε ν' ἀκούει γιὰ εἰρήνη. Τῆς ἄρεσε ἡ συντροφιά μου, οἱ ὑπηρεσίες μου. Εἶσαι παιδί μας, μοῦλεγε, δὲν θὰ πᾶς πουθενά. Πῶς θὰ μάθαινα ὅμως, τί γινόταν;

Μιὰ μέρα πῆγα νερὸ στὸ μπάρο. Γυρίζοντας ἀπὸ τὸ νερὸ βλέπω ἀπὸ μακριὰ τὴ Σόνια. Πλησιάζει κοντά μου. Φοβήθηκα στὴν ἀρχή. Μὰ σκέφτηκα, πὼς εἶταν εὐτύχημα πού τὴν ἔβλεπα. Θὰ τῆς ζητοῦσα νέα. Ἀληθινά, μόλις πλησίασε, μοῦ μιλάει.

— Δοχία Μπέλο, ἄσε τοὺς τενεκέδες κάτω. Σὲ ψάχνω ἀπὸ χιές.

Ἔφησα τοὺς τενεκέδες καὶ στάθηκα.

— Σὲ εὐχαριστῶ, Σόνια, πού μοῦ φέρθηκες τόσο καλὰ ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Σὲ παρακαλῶ, πές μου τί συμβαίνει, ποῦ βρισκόμαστε; Ἔγινε εἰρήνη ἢ ὄχι;

Ἡ Σόνια μὲ κοιτοῦσε κουνώντας τὸ κεφάλι. Θυμόταν τὰ παλιά. Ἐνα δάκρυ ξεχείλισε ἀπὸ τὰ μάτια της καὶ μὲ πῆρε ἀπὸ τὸ χέρι.

— Πᾶμε τώρα ἀμέσως στὸ Σταθμό. Φεύγει τραῖνο μὲ ὁμήρους. Ἐλπίζω νὰ τὸ προκάνεις.

—Σόνια, νὰ μὴ μὲ πάρεις στὸ λαιμό σου. Εἶμαι καλὰ στοῦ Σα-
χλίμπεη...

Μὲ τράβηξε ἀπὸ τὸ μανίκι, γιὰ νὰ κάνω γλήγορα.

—Πᾶμε, βρέ, πὺν εἶσαι καλὰ ἐδῶ μέσα στὴν Τουρκιά. Νὰ το
πῶ ἐγὼ μάλιστα, ὄχι ἐσὺ πὺν εἶσαι ἓνα τιμημένο παληκάρι...

Φύγαμε. Φτάσαμε στὸ Σταθμό. Μιλᾷει Τούρκικα μ' ἓνα ἀξιω-
ματικό, γνωστό της φαίνεται, καὶ μὲ ἀνεβάζει στὸ τραῖνο. Μπαι-
νει κι αὐτὴ καὶ μὲ ρωτᾷει βιαστικὰ ὄλο συγκίνηση.

—'Ο πατέρας σου;

—'Αν βρεῖς τὸν πατέρα μου κάπου, πὲς του, πὼς δὲν μὲ εἶ-
δες. Εἶμαι μιὰ ἐλεεινὴ Ἑλληνίδα πιά. 'Οχι, δὲν πρέπει νὰ γυρίσω
ἐγὼ. Καλὸ ταξίδι. Εἶταν γραφτό μου νὰ μείνω στὴν Τουρκιά.

—'Ο φίλος σου ὁ φαντάρος;

—Σκοτώθηκε...

Στενοχωρήθηκε.

'Ἐκλεισε τὰ μάτια της, σὰν νᾶθελε νὰ κρύψει ἓνα ἀργὸ δάκρυ
πὺν ἀνάβλυζε ἀπὸ μακρινὲς ἀναμνήσεις.

Δὲν μπόρεσα νὰ τὴν καταφέρω νᾶρθει μαζί μου.

— Σόνια, εἶσαι ἀκόμα ἓνα ὑπέροχο καρίτσι. 'Ἐχεις μιὰ μεγάλη
καρδιά. 'Οχι, δὲν ἔχασες τὴν καρδιά σου, ἔλα, Σόνια! . . .

Στάθηκε ἀδύνατο.

— 'Οχι, θὰ μείνω ἐδῶ. Δὲν ἔχω μοῦτρα γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Θὰ
μείνω ἐδῶ μὲ τοὺς νεκρούς. Ν' ἀκοῦνε τὰ τραγούδια μου καὶ νὰ
θαρροῦν πὼς εἶναι τραγούδια λευτεριάς. Γειά σου λοχία, Μπέλο.

Μοῦδάωσε τὸ χέρι της καὶ τῆς τῶσφιξα.

—Γειά σου, καημένη Σόνια! . . .

Τὸ τραῖνο σφύριξε. Ἡ Σόνια μὲ τὸ μαντήλι στὸ χέρι ἔμεινε ἀ-
κίνητη, μέχρις ὅτου τὴν ἔχασα. Τώρα γράφω πάνω στὸ βαπόρι
πὺν σαλπάρισε γιὰ τὸν Πειραιά. Μαζὶ γράφω καὶ γράμμα τῆς Μα-
ρούσιως. Μόλις βγῶ στὸν Πειραιά θὰ τὸ ταχυδρομήσω. Τῆς γρά-
φω πὼς τὰ θάσανα σκόλασαν. Κι ἀκόμα νὰ ἐτοιμασθεῖ, γιὰ νᾶρθει
στὴν Ἀθήνα, γιὰτὶ δὲν μποροῦσα νὰ πάω στὸ χωριό. Πρέπει
πρῶτα νὰ πιάσω δουλειὰ σὲ κανένα φοῦρνο στὴν Ἀθήνα ἢ τὸν
Πειραιά. Πὼς πρέπει νὰ κανονίσω καὶ τὸ ζήτημα τῆς Ἀβυσση-
νίας κι ἄλλα πολλά. Στὸ ἴδιο φάκελλο γράφω καὶ τοῦ μπάριμα -
Μήτρου καὶ τοῦ πατέρα τῆς Μαρούσιως. Τοὺς γράφω, νὰ μοῦ φέ-

ρουν τὴ Μαρούσιω στὴν Ἀθήνα καὶ νὰ κάνουμε ἐκεῖ τοὺς γάμους.

Δὲ βαστάει ἡ καρδιά μου νὰ πάω στὸ χωριό. Μοῦ θυμίζει τόσα θλιβερά. Ἐάν μποροῦσα νὰ ξεδιαλύνω τὸ μύθο τῆς Ἀραπίνας... Ἐάν, γυρίζοντας ποτὲ στὸ χωριό, μποροῦσα νὰ φωνάξω πάνω στὸν τάφο τῆς μάνας μου, «μάνα, δὲ σὲ ξέχασε ὁ πατέρας στὸ μακρινὸ ταξίδι», τότε... Ναι, τότε, θὰ μποροῦσα νὰ γυρίσω στὸ χωριό...

15 Σεπτέμβρη 1923

Ἐπιασα δουλειά σ' ἓνα φοῦρνο στὸν Πειραιά. Εἶμαι εὐχαριστημένος γι' αὐτὸ καὶ πῶς πολὺ γιὰτὶ ἡ Μαρούσιω ἐτοιμάζεται νὰρθεῖ. Ἀκόμα πέρασα ἀπὸ τὸν δικηγόρο καὶ διάβασα τὴν πρώτη ἀπάντηση τοῦ Προξενείου τῆς Ἀντίς-Ἀμπέμπα. Ἄλλη ἀπάντηση δὲν εἶχε πάρει ἀκόμα.

— Ἐνα χρόνονο τώρα κι ἀπάντηση ἀκόμα; Γιατὶ τόση καθυστέρηση;

— Εἶναι ἀδικαιολόγητη ἡ καθυστέρηση.

Μοῦ ἀπαντάει ὁ δικηγόρος κουνώντας μελαγχολικὰ τὸ κεφάλι.

— Δὲν μπορεῖ, θὰ ὑπάρχει κάποια δικαιολογία. Μήπως θέλετε νὰ πῆτε, ὅτι εἶναι ἀργὰ πιά;

— Δὲν εἶναι καθόλου ἀργά. Φοβοῦμαι μόνο, μήπως, ὅταν θὰ μάθουμε κάτι θετικό, θὰναι ἀργὰ γιὰ νὰ ἐνεργήσουμε, ὅτι πρέπει. Τὶ νὰ σᾶς πῶ. Ἐκεῖ κάτω στὴν Αἰθιοπία πολλὲς ὑποθέσεις κληρονομικὲς μείνανε στὰ χρονοντούλαπα τοῦ Ἰπουργείου Ἐξωτερικῶν. Μάλιστα, παρόμοιες ὑποθέσεις μὲ τὴ δική σας. Εἶναι, βλέπεις, σκορπισμένοι οἱ δικοί μας καὶ τὰ ἀτυχήματα μένουν ἄ-

γνωστα. Τὸ Προξενεῖο τῆς Ἀντὶς - Ἀμπέμπα κάνει ὅ,τι μπορεῖ, μὰ μερικὲς ὑποθέσεις τὶς χάνει ἀπὸ ἔλλειψη πληροφοριῶν.

Ὁ δικός σου ὁ μακαρίτης, βλέπεις, εἶταν ἀπομακρυσμένος. Μποροῦμε ὅμως νὰ ἐπανέλθωμε ἀκόμα μιὰ φορά, ἂν εἶχαμε μιὰ ἔνορκη κατάθεση τοῦ προσώπου πού ἔφερε ἀπὸ ἐκεῖ τὸ ὥρολόγι καὶ πού ἔδωκε τὶς πρώτες πληροφορίες στὴ μακαρίτισσα τῆ μητέρα σου. Βέβαια τὸ ὥρολόγι θὰ εἶναι σταλμένο ἀπὸ τὸ συνέταιρο. Ἔτσι θὰ διευκολύνωμε τὸ Προξενεῖο νὰ ἐρευνήσῃ καλύτερα. Λοιπὸν στεῖλτε στὸ χωριό, νὰ μοῦ φέρετε τὴν ἔνορκη βεβαίωση. Ἀκούτε;

—Μάλιστα, θὰ φροντίσω.

—Πρέπει νὰ ξέρετε ὅμως τοῦτο. Ἡ καλύτερη φροντίδα ἀπὸ μέρος σας θὰ εἶταν, ἂν κάνατε ἓνα ταξιδάκι στὴν Αἰθιοπία. Ἄν εἶμουνα στὴ θέσι σας αὐτὸ θ' ἄκανα.

—Μοῦ εἶναι ἀδύνατο γιὰ τὴν ὥρα. Τώρα γύρισα ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία. Ἐνα ταξίδι χρειάζεται πολλὰ λεφτά. Ποῦ νὰ τὰ βρῶ;...

—Δὲν ἄφησε κανένα ἀκίνητο ἐδῶ στὴν Ἀθήνα ὁ μακαρίτης;

— Ὁχι.

— Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο σφάλμα μερικῶν ταξιδεμένων μας. Μαζεύουν, μαζεύουν καὶ περιμένουν στὴν ἐπιστροφή νὰ κάνουν κάτι στὴν Ἑλλάδα. Στὸ τέλος τὰ βουτᾶνε οἱ Ἀμερικανίδες, οἱ Αὐστραλέζες, οἱ Καναδέζες, οἱ Αἰθιοπίνες!... Μάλιστα, δὲ σκέφτονται οἱ προκομμένοι, ὅτι ταξίδι εἶναι αὐτό. Σὲ βρίσκει κακὴ μοῖρα, δὲ γυρίζεις. Τοῦλάχιστο νὰ γυρίσουν τὰ κόπια σου στὴν πατρίδα, τ' ὄνομά σου!...

— Ἔχετε δίκιο! Ἔχετε δίκιο! Κι ὁ δικός μου τὸ ἴδιο ἔπαθε. Δὲν ἄφησε τίποτε πού νὰ δείχνει τ' ὄνομά του, τὴν προσπάθειά του στὸ μακρινὸ ταξίδι!....

Τὸν χαιρέτησα κι ἔφυγα ἀπογοητευμένος. Θὰ φροντίσω γιὰ τὴν ἔνορκη βεβαίωση. Ἄν δὲν γίνει τίποτε καὶ μ' αὐτὸ τὸ χαρτί, τὰ κόπια τοῦ πατέρα, ὅσα κι ἂν εἶταν, θὰ σβύσουν, πρὶν λυώσουν ἀκόμα τὰ κοκκαλάκια του στὴ μαύρη ξενητεία!....

10 Ὀκτώβρη 1923

Ἐνα μήνα στὴ δουλειὰ καὶ τὰ θάσανα τοῦ Μετώπου φανερωθήκανε κι ὅλας. Ἐκανα αἰμόπτυση πάνω στὸ ζυμωτήριο. Ἐβηχα πολὺ μὲ τὰ πρωτοβρόγια. Κάθε μέρα πήγαινα στὸ φούρνο μὲ δέκατα. Τὸ καταλάβαινα. Δὲν ἔλεγα ὅμως σὲ κανένα. Οἱ συνάδελφοι ὅμως κάτι εἶχαν καταλάβει. Ἄκουαν τὸ ξεροβηχίό μου, ἄκουαν τὰ πνεμόνια μου ποὺ χοροπηδοῦσαν σὰν πέφτανε τ' ἀλεύρια στὸ ζυμωτήριο, ἔβλεπαν τὶς λίγες δυνάμεις μου πάνω στὴ δουλειά. Τὴν αἰμόπτυση ὅμως δὲν τὴν εἶδανε.

Εἶτανε ἡ βάρδια μου σήμερα, γιὰ νὰ κάνω τὶς μαγιές γιὰ τὸ σαββατοκύριακο. Ἐβρεχε πολὺ κι ἤρθα στὸ φούρνο στὶς 4 τὴ νύχτα. Εἶμουνα μουσκεμένος καὶ τὰ παπούτσια μου μπάζανε νερό. Καθὼς ἔλυονα τὶς μαγιές μ' ἔπιασε παροξυσμός. Ἐβηχα μισὴ ὥρα.

Στὸ πατάρι κοιμόταν τ' ἀφεντικό. Ἐκεῖ ἀπάνω περνάει τὴν ἐργένικη ζωὴ του τ' ἀφεντικό μου χρόνια τώρα. Ἡ φαμλιά του στὸ χωριὸ κι αὐτὸς στὸ πατάρι. Ἐκεῖ μαγειρεύει, ἐκεῖ πλύνεται, ἐκεῖ κοιμᾶται. Πάνω ἀπὸ τὶς σκόνες καὶ τὶς καπνιές σ' ἓνα καγκελόφραχτο δωμάτιο μ' ἓναν τοῖχο κι αὐτὸ ἀράπικο. Πίσα καὶ μαυρίλα κι ὁ τοῖχος, καὶ τὸ κρεβάτι του τὸ μοναχικό, κι ὅλα τὰ σέα* του τὰ ἐργένικα.

Ἐκεῖ περνοῦσε τὴ μαύρη ξενητεία του ὁ ἀφεντικός μου. Κι ἐμεῖς ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ πατάρι λυώνουμε τὶς μαγιές τὰ μεσάνυχτα. Ἐξω νᾶναι ὅλα βουβά. Καὶ μόνο τὸ ροχαλητὸ τ' ἀφεντικοῦ μᾶς ἔκανε συντροφιά.

Τὸν ξύπνησα. Τὸ ρουχαλιτὸ εἶχε σταματήσει κι ὁ βήχας μου ἔδινε κι ἔπερνε. Τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας τ' ἀφεντικοῦ ἔτριζε ἀπ' τὸ στριφογύρισμα καὶ μέσα μου τρίζανε τὰ σωθικά μου.

— Κάνε κράτει, εὐλογημένε!....

— Σὲ ξύπνησα, ἔχεις δίκιο!....

— Στὴ σκαλοφρῦδα ἔχω ἓνα ντενεκούλι μὲ τὰ μαλαχτικά, ζέστανε νὰ πιεῖς!....

Δὲν ἀπαντοῦσα, γιατί ὁ βήχας δυνάμωνε.

— Κάνε κράτει, μωρὲ σοῦ λέω, γιὰ νὰ τὸν κλέψω λιγάκι ὡς τὸ πρωῖ!....

— Ναί, ἀφεντικό!....

Δὲν πρόκανα καλὰ νὰ τὸ πῶ καὶ μιὰ ρουκέτα αἱμάτινη πετάχτηκε ἀπ' τὸ λαιμό μου, καθὼς εἶχα τὰ χέρια ἀπὸ ζυμάρια μπροστὰ στ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα μου, περιμένοντας νὰ σπάσει τὸ ξεράδι....

— Σπολάτι πὺ τὸ βγαλες τὸ ξεράδι! Τὶ ὥρα εἶναι, μωρέ;...

Πνιγμένος στὰ αἵματα τ' ἀπάντησα.

— Γύρω στὶς τέσσερις!....

— Σπολάτι θὰ τὸν κλέψω κανὰ δυὸ ζευγάρια!....

Ἐκεῖνος τὸν πῆρε κι ἐγὼ γιὰ ὥρα πολὺ βρισκόμουνα βουβὸς καὶ παγωμένος μπροστὰ στὸ βράχο τῆς κοκκινίλας πὺ μὲ περιτριγύριζε. Σὲ λίγο θ' ἄρχονταν κι οἱ ἄλλοι συνάδελφοι γιὰ ζύωμα. Ἐπλυνα τὰ αἵματα καὶ πασπάλιζα μ' ἀλεύρι τὰ νερά, γιὰ νὰ μὴ μείνει ἶχνος ἀπὸ κοκκινίλα. Μὰ ὁ λαιμός μου ἔβγαζε ἀκόμα.

Ἐβάλα τὸ μαντήλι στὸ στόμα καὶ ἀποτελείωσα τὶς μαγιές. Ψάχνω τὸ ντενεκούλι στὴ σκαλοφρῦδα γιὰ μαλαχτικό. Ἀλατοπίπερο, στυφή καὶ μαϊντανό!... Εἶχε ξεχάσει τ' ἀφεντικὸ τὰ παλιὰ συνάχια του καὶ τὸ ντενεκούλι εἶτανε χωρὶς μαλαχτικά. Πῆγα στὴ μπούκα τοῦ φούρνου πὺ κρατοῦσε λίγη ζεστασιά. Ἐκεῖ, περιμένοντας καὶ τοὺς ἄλλους ξάπλωσα σ' ἓνα σακκί. Ἄνοιξα τὴν πυρουστιὰ κι ἀγνάντευα μὲ συλλοὴ δυὸ - τρία χωνεμένα κάρβουνα.

Ἐξω περνοῦσε, ἀργὰ καὶ ποῦ, κανένας διαβάτης στὰ σκοτεινά. Περνώντας ἀπὸ τὴ γωνιὰ τοῦ φούρνου μας εὐκόλα καταλάβαινε, ὅτι περνάει ἀπ' τὸ πεζούλι ἀρτοποιείου. Εἶταν τὸ ξεροβηχιὸ τὸ δικό μου πὺ μαρτυροῦσε τὸ ξάγρουπνο μαγαζί.

Πάλαιψα πολὺ ὡς τὸ μεσημέρι πὺ σκόλασε ἡ δουλειά. Χτύπησα κάμποσα ζεστὰ κι ἔφαγα καλὰ τὸ μεσημέρι. Παράγγειλα μπει-

τζόλες πὸν σαββατιάτικα δὲν χωροῦσε ἄλλη φορὰ τέτοιο ἄστεϊο. Θυμᾶμαι τὸ Βαγγέλη τὸ μακαρίτη στὸ Κουρμανιό! «Τὸ νοῦ σου τὰ σαββατόβραδα μὴ σοῦ φανεῖ μεγάλο τὸ βδομαδιάτικο. Ἄστο κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι νὰ τὸ βρεῖ ἡ Κυριακή, γιὰ νὰ κάνεις καὶ σὺ Κυριακή, ἀλλοιῶς χάθηκες!» Τὸν καημένο τὸ Βαγγέλη!... Εἶναι ἡ μόνη φορὰ πὸν ἔπεφτε ἔξω. Ἡ μόνη φορὰ πὸν δὲν τὸν ἄκουσα!....

Τώρα τί θὰ γίνω;... Τί θὰ μοῦ ποῦν οἱ γιατροί;... Ἀλλοίμονο στὴ Μαρούσιω πὸν πάει γιὰ νυφούλα!... Γράφει πὸς γιὰ τὰ Χριστούγεννα θάναί ἔτοιμη. Ἄν οἱ γιατροὶ βροῦνε ἀγιάτρευτο χτικιὸ μέσα στὰ σωθικά μου;... Κρῖμα στὴ Μαρούσιω πὸν ἀπάντεχε μετὰ τὸν πόλεμο νὰ χαρεῖ. Κάτω ἀπὸ τὸ πατάρι τὸ χτικιὸ μου θὰ φωντώσει κι οἱ λίγες δυνάμεις μου θὰ σώνονται σιγὰ - σιγὰ.

Μιὰ Κυριακή δὲν ξεκουράζει τὸ χτικιό. Μὲ τὴ Μαρούσιω πλάϊ μου πὸν τὴν ἀγαπῶ καὶ μὲ λατρεύει χρειάζονται διπλὲς καὶ τρίδιπλὲς μπριτζόλες τὰ σαββατοκύριακα. Μὰ τί λέω;... Ἡ Μαρούσιω στὴν ἀγκαλιά μου τὴν ἀδύναμη; Ἡ Μαρούσιω μου ν' ἀγκαλιάζει τὸ χτικιάρικο κορμί μου πὸν λίγο ἔλειψε νὰ γκρεμιστεῖ ἡ Μουργκάνα ὀλόκληρη ἀπάνω της, σὰν ἔμαθε πὸς δὲν πατοῦσε γερὰ τὸ πόδι τὸ ζερβί μου;... Ἄχ! Ἄχ!... Ἄχ! Μαρούσιω μου!... Στ' ἀλήθεια γκρεμίστηκε ἡ Μουργκάνα!... Τώρα, Μαρούσιω μου, στ' ἀλήθεια γκρεμίστηκε ἡ Μουργκάνα!....

ημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ἐδῶ τελείωνε τὸ τετράδιο. Εἶταν γραμμένο ὡς τὴν τελευταία του σελίδα. Ἡ ἱστορία τοῦ Γληγόρη Μπέλου ἔκλεινε τόσο ἀπότομα κι εἶταν ἄδικο νὰ φανταστοῦμε πὼς ἔγινε κάτι τέτοιο. Νὰ κόπηκε δηλαδή τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του τὸ βροχερὸ Ὀκτώβρη τοῦ 1923 μὲ τοὺς παροξυσμοὺς τῆς ἀρρώστιας του. Νὰ χάθηκε τόσο ξαφνικὰ ὁ πυροβολητὴς λοχίας τοῦ Καραχισάρ. Ὁ τυραννισμένος αἰχμάλωτος τοῦ Ἀληβεράν. Ποὺ ἄντεξε στὰ συρματοπλέγματα τοῦ Οὐσάκ. Ποὺ ἓνα χρόνο ὀλάκερο γκιζέριναγε τὴ φορτοτούρα μὲ τοὺς νεροντενεκέδες στοὺς δρόμους τῆς Ἀγκυρας. Αὐτὸ τὸ καλοκαωμένο παιδί τοῦ Νικόλα Μπέλου ποὺ εἶχε μεγαλώσει μὲ δλα τὰ καλούδια τῆς ξενητειᾶς, μὰ καὶ μὲ τὸν καθάριο ἀέρα τῆς Μουργκάνας. Ἀδύνατο. Ὁ Γληγόρης ὁ Μπέλος δὲν εἶχε γκρεμιστεῖ τόσο ξαφνικὰ.

Ἄν περάσαν εἴκοσι πέντε χρόνια ἀπὸ τότε κι ἂν δὲ ζεῖ, κάποιον ἄλλο τετράδιο θὰ γράφει γιὰ τὸν τραγικὸ ἐπίλογο τῆς πονεμένης ζωῆς του.

Κι ὅμως ζοῦσε. Ὁ Γληγόρης ὁ Μπέλος ζεῖ ἀκόμα καὶ σήμερα. Μὲ κλεισμένα σπῆλαια ἔφτασε τὰ ἑξῆντα χρόνια καὶ κάθεται σ' ἓνα λαϊκὸ συνοικισμό τῆς Ἀθήνας. Μόνος, κατάμονος μὲ μόνη συντροφιά τὶς ἀναμνήσεις του. Ἀναμνήσεις ποὺ μοιάζουν ἀνοιχτὲς πληγές, ἀγιάτρευτες συφορές τῆς καρδιᾶς του.

Τὸν ἀναζήτησα στὸ τσοῦρομο τῆς ἐργατιᾶς ποὺ δούλευε τὸ

πικρὸ ψωμί μας σ' ὄλο αὐτὸ τὸν καιρὸ πού πέρασε. "Οπου ἔβλεπα φουγάρο σταματοῦσα. Ρωτοῦσα τὸ φούρναρη.

— Μαρούσιω τὸ λέτε τὸ φουγάρο;

— Μαρούσιω, μ' ἀπαντοῦσε.

— "Ωστε, κάθε φούρνος ἔχει καὶ τὴ μαρούσιω του, ἔ;

— 'Αμ' τί, χωρὶς μαρούσιω;...

"Υστερα ρωτοῦσα τοὺς ἐργάτες :

— Μὴν ξέρεις, φίλε, αὐτόν, αὐτόν, αὐτόν;

— Ψύλου στ' ἄχυρα χαλεύεις. 'Απὸ τὸ εἴκοσι τρία ὡς τώρα ἔχουν περάσει ἀπὸ τὸ σανατόριο πολλὲς φουρνιὲς ἀρτεργάτων.

"Οχι, δὲν τὸν ἔχω ἀκουστά...

— 'Εσύ, πὺ εἶσαι ἀπὸ τὸ Πωγώνι, μὴν ἔχεις ἀκουστά ἕναν τέτοιο, τέτοιο, τέτοιο;

— Γληγόρη Μπέλος, εἶπες;....

— Ναί!...

— Δούλευε στὸν Πειραιά κι ἄφησε τὰ χαρτιά του στὴν 'Αθήνα;

— Ναί!...

— Πέθανε!..

— Πῶς τὸ ξέρεις;...

— Πολλοὶ ἔχουν πάθει τὸ ἴδιο. "Αλλοι τ' ἄφησαν τὰ χαρτιά τους στὸ κατώφλι τοῦ 'Υπουργείου πασκίζοντας νὰ βγάλουν τὴ σύνταξη. Μὰ φύγανε στὸν ἄλλο κόσμο, χωρὶς νὰ τὴ χαροῦνε...

Γιὰ πές μου, ἐσύ, ἀλήθεια πὺ εἶσαι ἀπὸ τὰ χωριὰ τῆς Μουργκαάνας, τὸ ξέρεις αὐτὸ τὸ πρόσωπο;

— Θᾶναι ἀπ' τὰ χωριὰ πὺ λογιάζουν τὸ Α τῆς πυραμίδας, γι' αὐτὸ δὲν τὸν ξέρω.

— Τὸ Α τῆς πυραμίδας;

— Ναί. Τὸ χωριὸ τοῦ Γληγόρη Μπέλου δὲ λογιάζει, φαίνεται, τὸ Ε τῆς πυραμίδας.

— Δὲ μπορεῖ. Αὐτὸς εἶταν φαντάρος στὸ Μικρασιατικὸ...

— Γιὰ τότε μοῦ λές τόση ὥρα; 'Εδῶ γυρίσαμε οἱ μισοὶ στοὺς φούρνους ἀπὸ τὰ κρουπαγήματα στὸ Τεπελένι κι ἐσύ μοῦ λές γιὰ τῆς μάκως τὸν καιρό;

— 'Εσύ, πὺ εἶσαι ἀπὸ τὸ Φιλιάτι, ξέρεις κάνα χωριὸ μ' αὐτὸ κι αὐτὸ τὸ πρόσωπο;

— Μπέλος στο Φιλιάτι;... "Όχι!... Μπέλους στην Παραμυθιά θά βρεῖς!...

— Μακριά μὲ στέλνεις, φίλε.

— Γιατί εἶσαι χαζός; Εἶναι ἀνάγκη νὰ πᾶς στὴ Παραμυθιά γι' αὐτό; Δυὸ βήματα ἀπὸ τὴν Ὀμόνοια εἶναι τὸ Ἀσφαλιστικὸ Ταμεῖο. Ἐκεῖ θά τοὺς βρεῖς ὅλους τοὺς ζωντανούς καὶ πεθαμένους.

ἽΟ καλός μου τσιάμης, πὺ μὲρὸς στὴν καπατσωσύνη του ὄλοι χαζοφέρουν, δὲ δίσταξε νὰ μὲ ρωτήσῃ φεύγοντας ἀπὸ τὸ φούρνο του.

— Καὶ πῶς τὴν ἔβγαλε τὴ σύνταξη χωρὶς χαρτιά, πατριώτη, ἀφοῦ λές, ὅτι ἔχασε τὰ χαρτιά του;

— Εἶναι ἄλλο εἶδος χαρτιά ἐτοῦτα, φίλε. Εἶναι χαρτιά μαρουτοκαπνισμένα καὶ ματωμένα...

— Ἐνὰ λογιῶ, εἶναι, κύριέ μου, ὄλων τῶν ἀρτεργάτων τὰ χαρτιά. Ἐἰντέ στὸ καλό σου κι ἂν δὲν τὸν βρεῖς γραμμένο οὔτε κεῖ, ξαναπέρνα πάλι. Ὅλο θᾶχουμε τὸ νοῦ μας στοὺς ζωντανούς κι ἀποθαμένους!...

Πῆγα στὸ Ταμεῖο. Δὲν εἶταν γραμμένος οὔτε ἐκεῖ. Οὔτε στοὺς ζωντανούς, οὔτε στοὺς πεθαμένους.

Ἐνας ἐργατοπατέρας, στρωμένος στὴν πολυθρόνα τοῦ Ταμείου μὲ χαμόγελο, μοῦδωσε νὰ καταλάβω.

— Ὅταν ἕνας μαθητὴς κάνει ἕνα μῆνα μόνο στὸ θρανίο καὶ πᾶει σ' ἄλλο σχολεῖο, τὸν θυμοῦνται καθόλου οἱ συμμαθητές του, σὰν περάσουν πολλὰ χρόνια;

— Ὅχι, βέβαια.

— Ὁ Γληγόρης ὁ Μπέλος, θᾶταν περαστικός ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα. Σ' ἄλλα ἰσνάφια ψάξε νὰ τὸν βρεῖς. Ἐν τὸν βρεῖς, ξαναπέρνα πάλι, γιὰ νὰ τοῦ πάρω τὰ στοιχεῖα.

— Γιατί, τί τὰ θέλετε τώρα τὰ στοιχεῖα;

— Σκεφτόμαστε στὸ Ταμεῖο νὰ κάνουμε τὴν ἐπετηρίδα τοῦ ψωμοῦ. Μάλιστα, κύριέ μου. Καὶ τῆς μιᾶς ἡμέρας ὁ ἀρτεργάτης ἀνήκει στὴν ἐπετηρίδα τοῦ ψωμοῦ. Ἐγὼ ξέρω καλά, τί θά πεῖ ἀρτεργάτης!...

— Γιατί ἐσεῖς μονάχα; Ὅλοι τὰ ξέρομε τὰ βάσανα τοῦ φούρνου...

— Γιατί ἀπὸ τὰ χωριά τῆς Κόνιτσας εἶμαι ὁ πρῶτος κι ὁ τε-

λευταῖος ἀρτεργάτης. Οἱ παποῦδες οἱ Κονιτσιῶτες, μαστόροι κι ἐκεῖνοι μὲ τὴν καταραμένη τὴ λάσπη χειμῶνα καλοκαίρι, μὰ ἐδῶ πού τὰ λέμε εἶχαν καὶ τὸν ἀγέρα τους. Ἄπ' τὴ σκαλωσιὰ ἀγνάντευαν καὶ λίγο οὐρανό. Ἐμεῖς ὅμως;

— Τώρα δουλεύεις;

— Συνταξιοῦχος κι ἐργατοπατέρας.

— Πῶς τὰ κατάφερες, ἀφοῦ εἶσαι μόν' καὶ μόναχος ἀπ' τῶν χτιστάδων τὰ χωριά;

— Μὲ βγάλανε, γιὰ νὰ μαστορεύω καλύτερα τὰ ζητήματα τῶν ἀρτεργάτων.

— Ξέρεις καὶ μαστορική;

— Τοῦ κουτουρλιοῦ ὁ γάμος... Ἐγὼ πάλι καλά. Δούλεψα καὶ πέντε χρόνια στὸ φοῦρνο. Ποῦ νὰ σοῦ πάει στὸ μυαλό καὶ τί δὲν πέρασαν ἀπ' αὐτὸ τὸ ἔρημο ζυμωτήριο τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Περέα. Χτίστες, μαραγγοί, καλαντζήδες, σκουπιδιάρηδες, δασκάλοι, δικηγόροι, μέχρι δήμαρχο ἔχει δεχτεῖ τὸ ἔρημο τὸ ζυμωτήριο...

— Μὴ μοῦ τὸ λές!!...

— Τὰ παρακάτω δὲ σοῦ τὰ λέω. Φτάνει νὰ σοῦ πῶ μονάχα, πῶς ὅλοι αὐτοὶ οἱ περαστικοὶ εἶναι συνταξιοῦχοι.

— Κι ὁ δήμαρχος;

— Μάλιστα, ἀφοῦ εἶχε βιβλιάριο...

— Κι ὁ Γληγόρης ὁ Μπέλος;

— Δὲν εἶχε βιβλιάριο!...

— Τί κριμα, ἀπ' τῆς μάκως τὸν καιρὸ κι εἶταν χωρὶς βιβλιάριο!

Ἐφυγα ἀπὸ τὸ Ἀσφαλιστικὸ Ταμεῖο κατσοφιασμένος. Τόσες μέρες ψάχνω γιὰ τὸ Γληγόρη Μπέλο χωρὶς ἀποτέλεσμα. Τί διάολο, εἶπα. Τόσο ἀγνωστος εἶναι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος;... Νὰ πάω στὴ Στρατολογία;... Χωρὶς καταγωγὴ πάλι, μὴ μπλέξω μὲ καμμιά συνωνυμία; Σκέφτηκα κάτι ἄλλο. Νὰ κάνω μιὰ ἀγγελία στὶς ἐφημερίδες. Τὴν ἄλλη μέρα κι ὄλας οἱ ἐφημερίδες τὴν πέρασαν.

«Ζητεῖται ὁ πρόην ἀρτεργάτης Γληγόρης Μπέλος ἐξ Ἠλείου, λοχίας πυροβολητῆς εἰς τὸ Ἀφιὸν - Καραχισὰρ καὶ αἰχμάλωτος εἰς τὸ Οὐσὰκ διὰ νὰ παραλάβῃ πολύτιμον ἀντικείμενον. Τόπος συναντήσεως Καφενεῖον «Ζίτσα» ὁδὸς Βεραν-

ζέρου και πλησίον 'Ομονοίας. Ν' αποτανθῆ εἰς τὸ γκαρσὸν τοῦ Καφενείου Τάκη Σαῖνη».

Πέρασα μετὰ τῆ δημοσίευση δυὸ μέρες συνέχεια ἀπὸ τὸ καφενεῖο, μὰ ἐμφάνιση καμμιά.

— Βρὲ Τάκη, ἀκόμα δὲν παρουσιάσθηκε κανεῖς;

— "Οχι.

— Μὴν βγῆκες ἔξω και δὲ σὲ βρῆκε;

— "Οχι. Γιὰ ἔξω εἶναι ἄλλος.

— Μὴν σὲ ρώτησε κανένας και ζαλισμένος ἀπὸ τὰ κλαρίνα και ἀπὸ τὸ συνωστισμό ξέχασες τὴν παραγγελία;

— Μὰ τί λὲς ἀδερφέ, δὲν ξέρω τί μοῦ γίνεται; "Οχι σοῦ λέω, δὲν ἦρθε κανεῖς. . .

Πῆγα νὰ σκάσω ἀπὸ τὴν ἀγωνία. "Αν δὲν ἐρχόταν και τὴν τρίτη μέρα ἔπρεπε νὰ συναντήσω παιδιὰ ἀπ' ὅλα τὰ γύρω χωριὰ τῆς Μουργκάνας. Δὲ μπορεῖ, κάποιος θὰ βρισκόταν και ἀπὸ τὸ χωριὸ τοῦ Γληγόρη στὰ Γιαννιώτικα καφενεῖα ποὺ βρίσκονται κοντὰ στὴν 'Ομόνοια. . . Κάποιος θὰ πέραγε νὰ πάρει μιὰ πρέζα ἀπ' τοὺς 'Ηπειρώτικους σεβντάδες ποὺ σκορπᾶνε τὰ κλαρίνα ἐκεῖ κοντὰ στὴν 'Ομόνοια!. . .

Τὴν τρίτη μέρα πῆγα κατὰ τὸ μεσημέρι στὸ καφενεῖο. Μόλις μὲ εἶδε τὸ γκαρσὸν, γέλασε.

— Μᾶς πῆρε στὸ τηλέφωνο ὁ φίλος σου πρὶν λίγη ὥρα.

— 'Αλήθεια; Λοιπὸν;. . .

— Μοῦ εἶπε νὰ σοῦ πῶ, ὅτι ἔχει λόγους νὰ μὴ ἔρθει στὸ καφενεῖο μας και ὅτι σὲ παρακαλεῖ πολὺ νὰ κάνεις τὸν κόπο, νὰ τὸν βρεῖς σ' αὐτὴ τὴ διεύθυνση.

Πῆρα τὸ σημείωμα μὲ τὴ διεύθυνση και ἀνακουφίστηκα. 'Επιτέλους βρέθηκαν τὰ ἴχνη του. 'Αποφασίζω τὴν ἴδια στιγμή νὰ πάρω τὸ λεωφορεῖο γιὰ τὴν Καισαριανή.

Τὸ σημείωμα μ' ἔφερε σ' ἓνα ἀπομονωμένο σπίτι κοντὰ στὸ σκοπευτήριο τῆς Καισαριανῆς.

Πάω νὰ χτυπήσω τὴν πόρτα και ἓνας μεσόκοπος μὲ τραγιάσκα και γκριζα μαλλιά βγαίνει ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ ἰσόγειου.

— Ποιὸν θέλετε, κύριε;

Μὲ ρώτησε βραχνιάρικα.

— Τὸν κύριο Γληγόρη Μπέλο.

— Εἶστε πὺν κάνατε τὴν ἀγγελία;

— Μάλιστα.

— Περιμένετε, σᾶς παρακαλῶ. . .

Ἐκλείσει τὸ παράθυρο καὶ σὲ λίγη ὥρα θγαίνει στὴν πόρτα. Μοῦ δίνει τὸ χέρι μὲ ἓνα ἑλαφρὸ χαμόγελο.

— Εἶμαι ὁ ἴδιος. Μόνο, πὺν δὲν μπορῶ νὰ σᾶς δεχτῶ στὸ σπίτι μου, γιατί, σὰν ἐργένικο πὺν εἶναι τὸ δωμάτιό μου, θὰ σᾶς κάνει κακό. Θέλετε νὰ περπατήσουμε πρὸς τὸ σκοπευτήριο;

— Μάλιστα, ὅπως θέλετε. . .

Ἐκείνη τὴ στιγμή τὸ μυαλό μου στροβίλιζε στὶς σελίδες τοῦ ἡμερολογίου του πὺν ἔφερνα μαζί μου. Κλείνοντας τὴν πόρτα τοῦ μοναχικοῦ ἰσόγειου δωματίου του τὸν φαντάσθηκα μονομιᾶς στὸ Μικρασιατικὸ Μέτωπο δίπλα στὸ κανόνι του.

— Ὡστε ἐσεῖς εἶστε ὁ λοχίας, ὁ ἐνδοξὸς πυροβολητὴς τοῦ Καραχισάρ; . . .

Γυρίζοντας μετὰ τὸ κλείσιμο τῆς πόρτας μ' ἀπάντησε μὲ πικρία.

— Μήπως μὲ θέλετε γιὰ κανένα καθυστερημένο παράσημο; Αὐτὸ εἶναι τὸ πολύτιμο; Δὲν τὸ δέχομαι. . .

— Συμφωνῶ. Τὰ παράσημα δίνονται στὴν ὥρα τους. Ἐπειτα! . . .

— Ἐπειτα, βέβαια, δίνονται στοὺς νικητές, ἐνῶ ἐμεῖς! . . .

— Δὲ θέλω νὰ πῶ αὐτό. Ἦθελα νὰ πῶ, πὺς τὰ καλύτερα παράσημα γιὰ σᾶς εἶναι οἱ ζωντανὲς ἀναμνήσεις πὺν κρατᾶτε ἀπὸ τὰ χρόνια ἐκεῖνα. . .

Ἀναστέναξε ὁ Γληγόρης Μπέλος. Ἐβγαλε τὴν τραγιάσκα κι ἔκανε νὰ σκεπάσει τὰ μάτια του καὶ τὸ μέτωπό του. Νὰ μὴ φανεῖ ἡ φουρτούνα τῶν ἀναμνήσεων πὺν μονομιᾶς ζωγραφίστηκαν εἰς μαῦρες γραμμὲς στὸ μέτωπό του, σὰν ὑγρὲς ἀνταύγειες μέσα στὶς βαθουλὲς κόχες τῶν ματιῶν του.

Κακοντυμένος, σκελετωμένος, ψηλὸς καὶ ἀσπρομάλλης. Εἶταν τὸ ἀπομεινάρι τοῦ ἄτυχου Μετώπου. Εἶταν ὅ,τι εἶχε ἀπομείνει ἀπὸ τὰ πυρομαχικὰ τοῦ λοχία Μπέλου στὴν πάλη του μὲ τὸ βάκιλλο τοῦ Κώχ.

— Δυστυχῶς, ἀγαπητέ μου, ἔχουν σβυστεῖ ἐκεῖνες οἱ ἀνα-

μνήσεις από άλλες περιπέτειες που εΐταν, για μένα τουλάχιστον, τραγικότερες. Μὰ για πέστε μου λοιπόν, ποιὸ εΐναι τὸ πολύτιμο πράμα που φέρνετε;

Βγάζω τὸ τετράδιο καὶ τοῦ τὸ δίνω.

— Αὐτὸ εΐναι ὅπωςδήποτε πολύτιμο πράμα για σᾶς. Εΐναι οἱ ἀναμνήσεις σας ἐκεΐνες!...

Τὸ πῆρε, δὲν θὰ πεῖ τίποτε. Μοῦ τὸ ἄρπαξε μὲ τόση χαρὰ καὶ τόση λαχτάρα, σὰν τὴ μάνα που ξαναβρίσκει τὸ νεκρὸ ἀγγελούδι της. Τὸσφιξε γερὰ στὰ δυὸ του χέρια, ἔκλεισε τὰ μάτια του καὶ τὸ φιλοῦσε για ὥρα πολὺ ἀμίλητος. Σκέπασε τὰ μάτια του μ' αὐτὸ κι ἄρχισε νὰ κλαίει σὰ μωρὸ παιδί.

— Μάνα μου!... Πατέρα μου!... Μαρούσιω μου χρυσή!...

— Ἔχετε δίκιο. Ξαναβρήκατε τὸ χαμένο θησαυρὸ σας.

— Εΐναι μεγάλος θησαυρὸς για μένα! Εΐναι ὁ μόνος θησαυρὸς που μοῦ ἔμεινε! Καὶ τὸν εἶχα χαμένο τόσα χρόνια!... Ποῦ τὸ βρήκατε;...

— Στὸ φουῖρνο, στὴν ὁδὸ Ἀγησιλάου.

— Ἄ, ἐκεῖ!... Ποτὲ δὲν μοῦ πῆγε στὴν ἰδέα για κεῖ. Καὶ γιατί τόσον καιρὸ δὲ μὲ ζητήσανε; Πᾶνε εἴκοσι πέντε χρόνια ἀπὸ τότε. Ναί. Εἶμωνα περαστικός.

— Στὰ 1934 δηλαδή;

— Μάλιστα στὰ 1934. Εΐναι μιὰ ὁλόκληρη ἱστορία. Ἐλάτε νὰ καθήσουμε στὸ γρασίδι. Εΐναι μεγάλη ἱστορία...

Τὸν ἀκολούθησα μ' εὐχαρίστηση μέσα στὸ σκοπευτήριο καὶ ξαπλώσαμε στὸ γρασίδι. Ἐβγαλε τὴν τραγιάσκα του καὶ τὴν πέταξε κατὰ γῆς. Πρὶν καθήσει ἔρριξε ἓνα βλέμμα στὸ βάθος τοῦ νεκροταφείου. Ὑστερα ξάπλωσε μ' ἓνα ἀναστεναγμὸ. Κούνησε τὸ κεφάλι του.

— Μένω ἐδῶ ἀπάνω, ἀγαπητέ μου, για νὰ κάνω συντροφιά τῆς Μαρούσιως μου. Εΐναι θαμμένη ἐκεῖ πάνω.

— Χωρὶς τὴ Μαρούσιω λοιπόν;... Τὶ κριμα!...

Τὸ σαγόνι του ἄρχισε νὰ τρεμουλιάζει καὶ τὰ μάτια του νὰ βουρκώνουν.

— Στὰ 1934 τὴ χάσατε;

— Ὅχι, στὰ 1944 τὴν ἔχασα!...

— Τότε, τί σᾶς συνέβη στὰ 1934 κι ἔχασατε τὸ ἡμερολόγιο;

Ὁ Γληγόρης ὁ Μπέλος κρατοῦσε τὸ ἡμερολόγιο καὶ δὲν ἔκανε κουράγιο, γιὰ νὰ δεῖ οὔτε μιὰ σελίδα του ἀκόμα. Τὰ χέρια του τρέμανε καὶ μαζί τους καὶ τὰ φύλλα τοῦ τετραδίου. Οἱ σελίδες του τὸν φέρνανε στὰ περασμένα κι ὁ νοῦς τοῦ χάθηκε γιὰ λίγο μέσα σ' αὐτά. Τὰ δάκρυα κυλοῦσαν καὶ τὸ βλέμμα του χάνονταν στὸ μέρος πὺν κοιμόταν ἢ Μαρούσιω του γιὰ πάντα. Πῆρα τὸ ἡμερολόγιο ἀπ' τὰ χέρια του καὶ τὸ ἄνοιξα στὴν τελευταία του σελίδα.

— Κύριε Μπέλο, σᾶς καταλαβαίνω καλὰ αὐτὴ τὴ στιγμή. Εἶστε ἕνας πονεμένος ἄνθρωπος, μὰ καὶ μιὰ σπάνια ψυχὴ. Μέχρι ἐδῶ, σᾶς ἔχω συμπαθήσει τόσο πολὺ. Ἄν δὲν μπορεῖτε νὰ μοῦ διηγηθῆτε παρακάτω γιὰ τὴ ζωὴ σας, τότε δώστε μου τὴ συνέχεια τοῦ ἡμερολογίου.

Κούνησε τὸ κεφάλι ἀρνητικά.

— Δὲν κρατήσατε παρακάτω;

— Ὁχι.

— Γιατί, ἂν ἐπιτρέπετε;

— Ὅταν σωριάζεται ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ κορμί, μαζί σωριάζεται καὶ ἡ ψυχὴ μας. Προτίμησα νὰ κρατήσω μέσα μου ὅλα τὰ ὑπόλοιπα βάσανά μου. Εἶναι ἕνα ρημαγδιὸ καὶ τὸ κορμί μου καὶ ἡ καρδιά μου. . . Καὶ καθὼς ξέρετε, στὸ ρημαγδιὸ καὶ στὴν καταστροφή δὲν βρίσκεται καμμιά ὁμορφιά. Δὲν εἶχα πιά καμμιά δύναμη νὰ γράψω!...

— Διαβάζετε ἴσως;...

— Διαβάζω πολὺ. Μὲ τὸ διάβασμα περνᾶω τὶς ὥρες μου.

— Καὶ πῶς ζῆτε;

— Κακὰ καὶ ψυχρά. Πούλησα κι ἀκόμα πουλάω τὰ καλαμποχώραφα τὰ ποτιστικά στὸ χωριό. Ἡ περιουσία τοῦ χωριοῦ μὲ κράτησε στὰ χρόνια πὺν πέρασαν....

— Τὸ ἀράπικο ἄλογο;

— Ζῶ χωρὶς Μαρούσιω καὶ χωρὶς ἀράπικο ἄλογο. Χάθηκαν καὶ τὰ δύο στὸν πόλεμο καὶ στὸ ταξίδι....

— Τὰ κόπια τοῦ πατέρα σας στὸ ταξίδι; Δὲ βρέθηκε τίποτε ἀπὸ κεῖ;

— Ὁχι! Τᾶφαγε ὁ Χαραλάμης.

— Ποιὸς Χαραλάμπης; Ὁ Χαραλάμπης ὁ Μακροῦς ἀπὸ τὸ Γιάννενα;

— Αὐτός!....

— Μὰ τί λέτε; Αὐτὸς σημειώνετε στὸ ἡμερολόγιο, πὼς ἦρθε στὴ Σμύρνη μὲ τὴν κόρη του φτωχὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια. Πρὸ τ' ἀπόχτησε τὰ χρήματα ἐκεῖ, μὲ τὸ πλυσταριὸ στὸ Κορδελιό, καὶ μὲ τὶς ἄλλες του βρωμιὲς πὺ γράφετε....

— Αὐτὸ πῆγαινε νὰ κάνει. Νὰ κρυφτεῖ γιὰ πάντα στὴ Σμύρνη μὲ καινούργιες βρωμιὲς, σὰν ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἀντὶς - Ἀμπέμπα τὸ 1919. Βλέπεις οἱ βρωμιὲς τῶν πολέμων καμουφλάρουν καὶ ρίχνουν στὴ λησμονιὰ τὶς προπολεμικὲς. Μὰ ἐκεῖνες εἶναι πιὸ ἄτιμες. Πιὸ μελετημένες, πιὸ κακοῦργες!....

— Τὸν σκότωσε τὸν μακαρίτη τὸν πατέρα σας καὶ τοῦ πήρε τοὺς παράδες;...

— Αὐτὸ μὴ δὲν ἐξακριβώθηκε. Ὁ Θεὸς, μόνον ὁ Θεὸς καὶ ἡ ψυχὴ του. Βλέπεις δὲν μιλοῦν οἱ νεκροί!....

— Καὶ ἡ Σόνια ἡ κόρη του εἶταν ἔνοχη κι αὐτή;

— Δὲν εἶταν κόρη του.

— Τὶ λέτε;....

— Εἶταν καὶ οἱ δύο τους ὑπάλληλοι στὰ μαγαζιά τοῦ μακαρίτη. Ὁ Χαραλάμπης στὸ Ἄρτζο καὶ ἡ Σόνια στὸ Μπουῖνο.

— Ἀπὸ ποῦ τὰ μάθατε, ἀπὸ τὸ Προξενεῖο;

— Ποιὸ Προξενεῖο! Τὸ Προξενεῖο ἀπαντοῦσε μὲ τὰ χαρτιά πὺ εἶχε σκαρώσει ἐκεῖνος....

— Τότε ἀπὸ ποῦ τὰ μάθατε;

— Ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χαραλάμπη πὺ περιφέρονταν στὴν Ἀθήνα σὰν πρόσφυγας ἀπὸ τὴ Σμύρνη χωρὶς δεκάρα. Τὸν εἶχαν τραβήξει κι αὐτὸν αἰχμάλωτο καὶ γύρισε χωρὶς τὰ ἄνομα πλοῦτη του. Ἀνεμομαζώματα διαβολοσκορπίσματα, ὅπως βλέπετε. Ἡ ἀδικία δὲν παιδεύει μόνον τὰ θύματα, μὰ καὶ τοὺς ἀδικούς....

— Καὶ πῶς τὸν ἀνακαλύψατε;

— Στὸ μαγαζὶ τῆς Ἀγησιλάου. Εἶταν ἓνα ράκος καὶ μισό. Περιφερόταν ἀπὸ τὸ 1923 σὲ διάφορες μικροδουλειὲς στὴν Ἀθήνα καὶ στὸν Πειραιά. Μὲ κάτι παλιοσίδερα, μὲ κάτι παλιατζιδίκα, ὅλο τέτοια....

— Ἐσεῖς, ποῦ βρισκόσαστε ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἀπὸ τὸ 23 μέχρι τὸ 1934;

— Ἦρθε ἢ Μαρούσιω στὴν Ἀθήνα. Παντρευτήκαμε, γιατί οἱ γιατροὶ δὲν μοῦ τὸ ἀπαγόρευαν. Εἶπαν μάλιστα πὼς θὰ πήγαινα καλύτερα, ἂν θὰ παντρευόμουνα. Καὶ δὲν εἶχαν ἄδικο.

Μετὰ τὸν γάμο πήγαμε στὸ χωριὸ, χωρὶς νὰ τὸ θέλω. Ἐκίνα τὸ χατήρι τῆς Μαρούσιως. Κάθησα πέντε χρόνια ἐκεῖ. Πέρασαμε εὐτυχισμένα τὰ πέντε χρόνια. Ὅσο μπορεῖ νὰ λέγεται εὐτυχία, σὰ βλέπεις τὸν ἄνθρωπό σου κάθε χειμῶνα νὰ λιώνει ἀπὸ τὸ βῆχα.

Ὅμως πήγαινα καλά. Ὁ καθαρὸς ἀέρας βλέπεις καὶ τὸ καλὸ φαῖ μὲ εἶχαν φέρει σὲ κατάσταση ν' ἀποφασίσω πάλι γιὰ ταξίδι. Εἶχα πούλησει ἔπειτα τὰ μισὰ κτήματα καὶ τ' ἄλλα μισὰ ἐργάζονταν ἢ Μαρούσιω μὲ τὴ λίγη βοήθεια τῆς δικῆς μου. Μαρούσιω, εἶμαι καλὰ τώρα, θὰ πάω στὴν Ἀθήνα γιὰ δουλειά! Στὴν ἀρχὴ δὲν ἤθελε μὲ κανένα τρόπο. Μαρούσιω, πρέπει κάποτε νὰ μάθω κάτι γιὰ τὸν πατέρα. Δὲν μπορῶ νὰ ζῶ πάντα μὲ τὶς ἀμφιβολίες μου.

Στὸ μεταξὺ ὁ δικηγόρος μοῦ εἶχε γράψει ὅτι ὁ συνέταιρός του εἶταν Ἰταλὸς καὶ λεγόταν Μάκρο. Εἶχε ἐξαφανιστεῖ δὲ ἀπὸ καιρὸ ἀπὸ τὸ Ἄρτζο. Ὅτι τὸ Προξενεῖο ἀνακάλυψε καὶ τὴν Ἀραπίνα, μὰ ἐκείνη δήλωσε, ὅτι εἶχε δεσμὸ μὲ τὸν μακαρίτη, ὄχι ὅμως καὶ καμμιά σχέση μὲ τὸ μαγαζὶ στὸ Μπουῖνο.

Τέλος νὰ μὴ τὰ πολυλογῶ μοῦκανε τὸ χατήρι ἢ Μαρούσιω καὶ ἦρθα στὴν Ἀθήνα. Καλύτερα νὰ ζοῦσα μὲ τὶς ἀμφιβολίες παρὰ πού ἦρθα στὴν Ἀθήνα. Ἄς ἔσπαγα τὰ δύο μου πόδια πού ξαναπάτησα ἐδῶ καὶ δὲν κάθησα στὸ χωριὸ νὰ πεθάνω, ὅπως, ὅπως. Καὶ στὸ κάτω τῆς γραφῆς θὰ ζοῦσε ἐκείνη. Ἐπρεπε νὰ ζεῖ, εἶταν γερῆ. Δὲν εἶχε πάρει τὸ χτικιό μου.

— Πῶς πέθανε;

— Ἦχε ὑπομονή, γιὰ τὸ Μάκρο λέμε τώρα.

— Δηλαδή ὁ Μάκρο εἶταν ὁ Χαραλάμπης;....

— Μάλιστα, εἶταν ὁ Χαραλάμπης!....

— Γιὰ φαντάσου !... Λοιπόν;....

— Ἦρθα στὴν Ἀθήνα τὸ 1928. Ὁ Βενιζέλος ἔλεγε θὰ τὴν κάμει μικρὴ Ἀγγλία τὴν πατρίδα. Εἶχε ἀπλωθεῖ μιὰ καινούργια αἰσιοδοξία σ' ὄλο τὸ λαό μας τότε. Ὁ μπάμπας ὅμως δὲν τήρησε τὸ

λόγο του. Νὰ σκεφτεῖς, φυματικός πάλεψα χρόνια νὰ βρῶ μιὰ ἀλαφριά δουλειά, καὶ στάθηκε ἀδύνατο.

Πουλοῦσα καραμέλες, πουλοῦσα φυστίκια, πουλοῦσα τσιγάρα, πουλοῦσα λεμόνια. Πήγαινα μὲ μαντολάτο ἔξω ἀπὸ τὰ σχολεῖα. Ἐφερνα λουκούμα καὶ σοκολάτες στὶς φυλακές.. Μ' ἓνα καλάθι πορτοκάλια θὰ στεκόμουνα ἔξω ἀπὸ τὰ νοσοκομεῖα. Μὲ ἓνα πανέρι λουλούδια στὴν ἐξώπορτα τῶν νεκροταφείων. Προσπάθαγα νὰ τρώω καλά, νὰ κάνω καὶ ἐνέσεις, νὰ στέλνω καὶ κάτι στὴ Μαρούσιω. Ἡ πιὸ μεγάλη μου στιγμή εἶταν αὐτή. Ὅταν ἔβαζα στὸ συστημένο γράμμα ἓνα κατοστάρικο γιὰ τὴ Μαρούσιω!...

Ἐγὼ πού, παληκάρι στὸ χωριὸ ἀπὸ τὰ λίγα σὲ δύναμη καὶ σὲ ὁμορφιά, εἶχα φαντάξει ἀπὸ τὰ σχολικά μας χρόνια στὴν ψυχὴ τῆς Μαρούσιως σὰν βασιλόπουλο τοῦ παραμυθιοῦ, μὲ τρανές ἐλπίδες καὶ μὲ χίλια ὄνειρα! Νὰ γίνω σὰν ἐκεῖνον, τὸ Νικόλα Μπέλο, πού τὸν ἤξερε ὅλο τὸ χωριό, σὰν τὸν καλότυχο ξενητιάτη ἀπὸ τὴν Ἀραπιά. Ὅπως τὸν κοίταζαν μὲ καμάρι τὰ παιδιά τοῦ χωριοῦ, σὰν ἔρχονταν γιὰ ζαχαρὰ στὴ βίζιτα τοῦ Ἀη - Νικόλα καὶ τὸν καμάρωναν πάνω στὸ ἀράπικο ἄλογο, ὅπως τὸν ἔδειχνε τὸ κάδρο του πού τ'ᾶχαμε ἀναρτημένο στὸν ὄντα μας!....

— Σώζεται αὐτὸ τὸ κάδρο ἀκόμα;

— Τὰ κάνανε ὅλα γιαλιὰ καρφιὰ οἱ Γερμανοὶ στὸν τελευταῖο πόλεμο. Ταλαίπωρη πολὺ ἦ γεννιά μας, ἀγαπητέ μου, τσακισμένη ἀπὸ τὰ βάσανα, σκοτωμένη ἀπὸ τοὺς πολέμους, δὲν εἶταν ἓνας καὶ δύο!.... Τσαλαπατημένοι ἀπὸ τὴν ἀδικία, τὴν ἀπανθρωπιά, τὸ ἔγκλημα!....

— Ἀλήθεια, ἔχετε δίκιο. Ἡ γεννιά μας πέρασε τὶς πιὸ πολλές φουρτοῦνες. Καὶ χωρὶς καμμιά ἀντάμειψη. Ἐνας δοξασμένος πυροβολητῆς γυρίζετε μὲ τὸ ἄσημο πανέρι.

— Καὶ γυρίζω ἀκόμα....

— Ἀλήθεια;.... Λοιπὸν;....

Βρισκόμουνα μιὰ μέρα ἀνοιξιάτικη στὴ γωνιὰ Μέτωνος καὶ Ἀγησιλάου. Κάτω εἶναι ὁ φοῦρνος καὶ ἀπάνω τὸ τέταρτο Γυμνάσιο. Περίμενα τὸ διάλειμμα. Εἶχα μιὰ τάβλα μὲ καραμέλες, μπισκοτάκια, σοκολάτες κι ἄλλα γλυκαντζούδια. Μ' ἄρεζε πολὺ ἐκείνη ἡ γωνιά. Ὅχι πού πουλοῦσα τὸ πράμα. Μά, νά. Πάνω τὸ σκολειὸ πού δὲν τ'ᾶχα χαρεῖ, ἄς εἶμουνα καὶ πρῶτος στὸ σκολαρχεῖο.

Καὶ κάτω ὁ φούρνος μὲ τὶς φωτιές, μὲ τὶς πάσες, μὲ τὰ ζυμαρία, μὲ τοὺς συνάδελφους, μὲ τὸ ἀφεντικό τους ποὺ ἔμοιαζε σὰν τὸ Γιάννη Γκογιάννο στὸ Κουρμανιό.

Ἐβδομηντάρης, ἀσπρομάλλης, μὲ μουστάκι ντουλμπέρικο καὶ μὲ ματογιάλια δεμένα μὲ ὀτρά ἀπ' τὸ γιλέκο. Εἶταν Ἡπειρώτης, μὰ δὲν τοῦ εἶχα δώκει γνωριμία. Μόνο δυὸ κουβέντες εἶχαμε ἀλλάξει. «Σὲ πειράζει, γέροντα, νὰ κάθουμαι στὴ γωνιά;...» Δέχθηκε καλόκαρδα. «Κάτσε, μόνο νὰ μὴν πουλᾶς κουλούρια, γιατί ἔχω κι ἐγὼ ψιλικό. Κάτσε νὰ μοιραστοῦμε τὰ γράμματα!...»

Ἐκείνη τὴ μέρα πέρασε ἀπὸ τὴ γωνιά ὁ Μάκρο καὶ παρὰ λίγο νὰ μὴν τὸν γνωρίσω.

— Ὁ Χαραλάμης;....

— Ναί, αὐτός. Τὸν βλέπω, μπαίνει μέσα στὸ φούρο. Παρακολουθᾶω ἀπὸ τὴ βιτρίνα καὶ βλέπω νὰ χαιρετᾶει τὸ φούρναρη καὶ σὲ λίγο νὰ κάθεται δίπλα του. Τὸν πρόσεξα καλά. Εἶταν αὐτός. Τὸν εἶδα ξεπεσμένο, ἀδύνατο καὶ λιγδιασμένο. Καταστράφηκε, εἶπα μέσα μου. Μὰ πῶς; ἤρθαν ὅλα τὰ παλιὰ στὸ μυαλό μου. Τὸ Κορδελιό, τ' ἀλεύρι τῆς καμήλας, ἡ Σόνια. Ἀφήνω τὴν τάβλα καὶ μπαίνω στὸ φούρο. Πιάνω κουβέντα μὲ τὸν ψήστη, μὲ τὶς πλάτες γυρισμένες.

— Τὸν ξέρεις αὐτόν;...

— Παλισσιδεράς εἶναι.

— Ὅνομα;

— Μακροῦς... καὶ μπεκροῦς!...

— Τὰ πίνουν μὲ τὸ γέρο;...

— Κᾶπου - κᾶπου ἀνταμώνουν. Τὸν ἔχει βάλει στὸ χέρι ἓνα πεντακοσιάρικο καὶ τώρα σταμάτησε ἢ παλιὰ παρεούλα.

Κάνω δυὸ βήματα πρὸς τὰ πίσω, γιὰ ν' ἀφουκραστῶ τὴ σιγανὴ κουβέντα τοῦ γέρου μὲ τὸ Χαραλάμης.

— Κύρ - Χαράλαμπε, πάει τόσοσ καιρὸς ἀπὸ τότε. Ὅλο ὑποσκέσεις μοῦ δίνεις κι ὅλο ὑποσκέσεις. Τὰ μαγαζιά ἔχουν ἔξοδα. Ἐχω φαμπίλια. Θέλω ἀλεύρια, ξύλα δὲν ἔχω, μοῦστο θέλω ν' ἀγοράσω... Ἐπιτέλους, δῶστα μου μισὰ - μισὰ!... Δῶστα μου, ποὺ λέει ὁ λόγος, λίγα - λίγα!...

— Μάστρο Ἀναστάση, ἐγὼ ἤρθα νὰ σὲ δῶ γιὰ κάνα ποτηράκι τὸ βραδάκι κι ἐσὺ μὲ πικραίνεις;.... Γιὰ ἓνα πεντακοσιάρικ-

κο νὰ χαλάσουμε τὴ ζαχαρένια μας!... Μὴ σεκλετίζεσαι, σοῦ λέω, κάποτε θὰ τὸ πάρεις!... Δὲ μοῦ λές, ἂν εἶχα τὰ λεφτὰ τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Ἀραπιᾶς, θᾶσκαγες τώρα γιὰ ἓνα πεντακοσιάρικο; Πάρε γι' ἀλεύρια, κὺρ Ἀναστάση, θὰ σοῦλεγα. Πάρε καὶ γιὰ μουστο, νὰ καὶ γιὰ ξύλα. Ἄμ' «ί, πῶς κάνει ὁ κόσμος; Πῶς κάνουν οἱ συμπατριῶτες, κὺρ Ἀναστάση;...

Τὰ λεφτὰ τῆς Ἀραπιᾶς!... Τὸν γελοῦσε τὸν Ἀναστάση. Στὴ Σμύρνη, μᾶς ἔλεγε, εἶχε ἔρθει πανὶ μὲ πανί...

— Μὰ, κὺρ Χαράλαμπε, μὲ γέλασες τόσες φορές. Μιὰ μοῦ λές γιὰ μιὰ κοπέλα στὴ Σμύρνη. Ἄλλη φορὰ πῶς ἔχεις λεφτὰ στὴν Ἀραπιᾶ. Αὐτὰ εἶναι παραμύθια πιά...

— Ναὶ, μάστρο Ἀναστάση. Εἶταν ταμίας αὐτὴ ἡ κοπέλα. Τῆς εἶχα ἐμπιστευθεῖ τὸ πλοῦτος μου στὴ Σμύρνη... Κλείσθηκα στὴν αἰχμαλωσία κι ἔγινε ἄφαντη ἡ κοπέλα. Δὲ μπορεῖ κάποτε θὰ λογαριστοῦμε. Πῆγα δυὸ φορές στὴ Σμύρνη, μὰ δὲν ἔκανα τίποτε. Μοῦ εἶπε κάποιος μπροστὰ ἀπὸ ἓνα μῆνα, πῶς τὴν εἶδε στὴν Πόλη. Βάλε μου τὰ λεφτὰ τώρα, ἀμέσως νὰ πάω! Καὶ τότε, Ἀναστάση μου, νὰ δῆς ποιὸς εἶμαι ἐγώ!...

— Πᾶνε αὐτά, Χαράλαμπε, ἔγιναν σκόνη μαζὶ με τ' ἄλλα τὰ ὄνειρά μας!...

— Καὶ τί μ' αὐτό;... Μοῦ φτάνουν τῆς Ἀραπιᾶς ν' ἀγοράσω ὅλη τὴν Ὀμόνοια, ἀκοῦς ἢ δὲν ἀκοῦς. Ἐνα μάτσο δολλάρια τῆς ἐμπιστευθῆκα νὰ τ' ἀφήσει σ' ἓνα Συριανὸ ἔμπορα στὴν Ἀντίς - Ἀμπέμπα, δικό της ἄνθρωπο. Τὴν εἶχα ταμία, βλέπετε. Θὰ τὰ πέρανε κατὰ πῶς θὰ πηγαιναν οἱ δουλειές μας στὴ Σμύρνη. Τῆς εἶχα ἐμπιστοσύνη. Ἄκουσα τὸ συνέταιρό μου πῶς εἶναι καλὸ κορίτσι. Σὰν πέθανε ἐκεῖνο!... Μάλιστα σὰν πέθανε ἐκεῖνος, τὴν πῆρα μαζὶ μου. Τώρα, ποῦ νὰ τὸν βρῶ τὸ Συριανὸ ἔμπορα χωρὶς αὐτή;...

Δὲ βάσταξα νὰ κρυφακούω ἄλλο. Αὐτὰ ποὺ ἄκουσα κι ἐκεῖνα ποὺ ἤξερα ἀπὸ τὴ Σμύρνη πῶς ἦρθε φτωχὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεξάντρεια, μοῦ ἔλεγαν, πῶς ὁ Χαραλάμης ὁ Μακροῦς εἶχε λόγους νὰ κρύψει τὸ θησαυρὸ τῆς Ἀραπιᾶς. Καὶ νὰ ὁ Συριανὸς ἔμπορας στὴ μέση μὲ τὴ Συριανὴ τὴ Σόνια ποὺ ἀναζητᾶει ὁ Χαραλάμης, χωρὶς ν' ἀναφέρει τ' ὄνομά της. Γύρισα καὶ τὸν κοιτάω κατάματα. Τὸν κοιτάω

πολλές στιγμές. Τὸν κοιτάω ἄγρια, τὸν κοιτάω μὲ χαμόγελο. Δὲν μ' ἀναγνωρίζει.

— Δὲν μὲ θυμᾶστε, κύρ Χαράλαμπε;

— "Ὁχι, ποιὸς εἶσαι;

— Για θυμηθῆτε δυὸ φαντάρους πὸν δεχθήκατε στὸ σπίτι σας στὴ Σμύρνη ἓνα μεσημέρι!....

— Δὲν μοῦ πάει στὸ μυαλό. Ξέρεις πολλές φορές μπαινοβγαίνανε φαντάροι καὶ ἀξιωματικοὶ στὸ σπίτι μου! Τόσοι πολλοὶ ποῦ νὰ τοὺς θυμηθῶ. "Ἐχ! Πᾶνε ἐκεῖνα τὰ χρόνια, παιδί μου! "Ὡστε ἔτσι, ἤρθες στὸ σπίτι μου; Γλύτωσης ἔ; Μπράβο. Πολλοί, μὰ τὸ ψωμί, μὲ σταματᾶνε στὸ δρόμο. «'Ἐσὺ δὲν εἶσαι ὁ Χαράλαμπος ἀπ' τὸ Κορδελιό;....» Σ' ἄλλους λέω ναί, σ' ἄλλους ὄχι.

— Μὰ ἐγὼ σᾶς ξέρω καλά. Εἶμουνα λοχίας στοὺς φούρνους. Κάποτε σᾶς εἶδα καὶ ἀξιωματικὸ πὸν κουβαλούσατε τ' ἄχρηστα ἄλευρα....

"Ἐχασε τὸ χρῶμα του. "Αφησε τὴν καρέκλα κι εἶπε μασημένα.

— Ναί, μπράβο, γιὰ τὴν πρώτη γραμμὴ!....

— Γιὰ τὴν πρώτη γραμμὴ εἶπατε;....

— "Ἐχω καὶ μετάλλια γι' αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία. Δὲ βαριέσαι πᾶνε αὐτά. Μόνο πὸν καταστραφήκαμε. Πῆς του τα λίγο τοῦ μάστορο 'Αναστάση, πῶς μὲ γνώρισες στὴ Σμύρνη, γιὰτὶ δὲν πιστεύει πὸν τὰ λέω.

— 'Ἡ κόρη σας ἦ... Πῶς τὴ λέγαμε τὴν κόρη σας;....

— Εὐλογημένο τὸ πόδι σου, βρέ παιδί μου. Ν' ἀκούσει κι ὁ 'Αναστάσης. Γι' αὐτὴ λέγαμε τόση ὥρα μὲ τὸν 'Αναστάση. Χάχά χά! Τὴν ἔλεγα κόρη μου, γιὰ νὰ μὴ τὴν ἐνοχλοῦν οἱ φαντάροι τότε....

— 'Ἡ Σόνια δὲν εἶταν κόρη σας;

— Τὴν εἶχα ταμία. Μὲ πῆραν αἰχμάλωτο. Τὴν ἔχασα. Μαζὶ κι ὄλο τὸ εἶναι μου, ἐκεῖ στὴ Σμύρνη.

— Κύρ Χαράλαμπε, θὰ σὲ βοηθήσω ἐγὼ νὰ τὴ βρῆς.

— "Ἄν εἶσαι σταλμένος ἀπὸ τὸ Θεό!... "Ἄν θέλει νὰ κάνει τὸ θάμα του αὐτὴ τὴ στιγμή. "Ἐλα Χριστέ καὶ Παναγιά!... "Ἐλα κάτω, γιὰ πῆς μου!....

"Ἐκατσα δίπλα του σὲ μιὰ καρέκλα ἀνάμεσα ἀπ' τὸν Χαράλαμπε κι ἀπ' τὸν κύρ 'Αναστάση. 'Ὁ φούρναρης ἄρχισε νὰ χαμο-

γελάει πρὸς τὸ Χαράλαμπε κι ἐμένα νὰ μὲ κοιτάει μ' ἔκσταση ἔχοντας ἀνάερα τὰ ματογιάλια του στὴν ἄκρη τῆς χοντροῦς του μύτης. Θαρροῦσε νὰ βλέπε φῶς γιὰ τὸ δανεικὸ πεντακοσιάρικο. Εἶταν μιὰ σκηνὴ ἀλησμόνητη. Περίμεναν κι οἱ δύο τους μ' ἀγωνία νὰ τοὺς πῶ γιὰ τὴ Σόνια.

— Πρὶν σοῦ πῶ γιὰ τὴ Σόνια, θέλω νὰ σὲ ρωτήσω κάτι.

— Εὐχαρίστως.

— Ἐκανες καὶ στὴν Ἀλεξάντρεια, ἔτσι δὲν εἶναι;

— Ὁχι.

— Μὰ στὴ Σμύρνη ἔλεγες πὼς εἶχες κάνει καὶ στὴν Ἀλεξάντρεια....

— Ὁχι δά; Στὸ Χαρτούμι ἔκανα πολὺν καιρὸ κι ἀπὸ κεῖ μαζί μὲ τὸ συνέταιρό μου τραβήξαμε γιὰ τὴν Ἀραπιά.

Εἶχε ξεχάσει, τὶ μᾶς ἔλεγε στὴ Σμύρνη. Μὰ καὶ τὶς δικές μου ἐρωτήσεις οὔτε κἂν τὶς ὑποψιαζόταν. Τὸ καινούργιο ψέμμα του μοῦ θύμιζε τὸ Μάκρο τὸν Ἰταλὸ συνέταιρο τοῦ πατέρα μου, ὅπως τὸν ἀνάφερνε ἡ ἀπάντηση τοῦ Προξενεῖου. Τὸ μάτι μου ἔπεσε στὸ ὥρολόγι του μὲ τὴ χρυσὴ καδένα. Εἶταν τὸ ἴδιο ὥρολόγι πὺν φόραγε στὴ Σμύρνη. Μπορεῖ γάτα καὶ τοῦ πατέρα. Πῶς νὰ τὸ γλύτωσε ἄραγε ἀπὸ τὴ Σμύρνη; Ἄν εἶταν μπρὸς ἢ μάνα μου!...

— Ἐκεῖ στὴν Ἀραπιά, κὺρ Χαράλαμπε, πῶς τὰ ταξιδεύουνε ἀπὸ τόνα μέρος στ' ἄλλο; Ἐχει δρόμους, ἔχει αὐτοκίνητα;...

— Ὅπου δὲν ἔχει αὐτοκίνητο, μὲ τὶς καμήλες. Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες ὅμως δὲν τὶς χαμπαρίζαμε. Στὴ Μικρασία ὅμως τὶς χαμπαρίζαμε καὶ τὶς παραχαμπαρίζαμε. Ὅλα τ' ἄχρηστα ἀλεύρια γι' αὐτὲς πῆγαιναν στὴν πρώτη γραμμὴ. Ἐγὼ στὴν Ἀραπιά εἶχα ἓνα ἄλογο μαῦρο, μαῦρο καὶ ἀράπικο. Μ' ἐκεῖνο ταξίδευα πάντα. Ἐχ! Ποῦναι καὶ κεῖνα τὰ μεγαλεῖα! Τᾶφησα τ' ἀράπικο τ' ἄλογο καὶ τὴν Ἀραπιά κι εἶταν αἰτία πάλι ὁ συνέταιρος!....

— Γιατί;

— Ἀνέβηκε μιὰ μέρα ὁ συνέταιρος καβάλα, γιὰ νὰ πάει κάπου ἔξω. Δὲν τοῦ ξερε τὰ χούγια καὶ πάρτον κάτω. Ἐμεινε στὸν τόπο. Ἀπὸ τότε σηκώθηκα κι ἔφυγα. Δὲν ἤθελα νὰ μείνω στὴν Ἀραπιά. Ἀράπικο ἄλογο εἶταν αὐτό!... Μπορεῖ νᾶχα καὶ ἐγὼ καμμία μέρα τὴν ἴδια τύχη. Κι ὕστερα ὡς τότε εἶχαμε πιάσει πολλοὺς παράδες. Ἄν τοὺς ἔχασα πάλι ὁ συνέταιρος φταίει πὺν ἔδινε πίστι

στην παλιοσυριανή. "Αχ! 'Ο βλάκας πού τόν ἄκουσα τόν 'Ιταλιάνο!

— 'Ο συνέταιρος εἶταν 'Ιταλός;

— Βέβαια 'Ιταλός ἀπό τή Σικελία. "Ἦξερε καί λίγα ἑλληνικά. Καλά τὰ πηγαίναμε, πολλοὺς παράδες πιάσαμε, μὰ τί τοῦ ἦρθε ἐκείνη τή μέρα μὲ τὸ ἀράπικο ἄλογο!.... Θιὸς σχωρέστον! Καλὸς ἄνθρωπος!....

— Πῶς τόν λέγανε;...

— Μάκρο. Εἶχαμε ταιριάσει πάνω κάτω καὶ στὰ ὀνόματα. Θιὸς σχωρέστον τόν καημένο τὸ Μάκρο!... Θιὸς σχωρέστον!...

'Εκείνη τή στιγμή δὲ βάσταξα ἄλλο. "Ἦρθε ἡ ὥρα, εἶπα μέσα μου, νὰ ἐκδικηθῶ. Νὰ εὐχαριστήσω τή σκιά τοῦ πατέρα μου. Νὰ γλυκάνω τὴν ψυχούλα τῆς μάνας μου. Τὸν ἔπιασα ἀπὸ τὸ γιὰ σφιχτὰ - σφιχτὰ καὶ τοῦ κόλλησα τὸ κεφάλι στὸν τοῖχο. "Ἐβαλε μιὰ ἄγρια φωνὴ κι ὄλοι βρέθηκαν ἀπάνω μου. Τὸν χτυποῦσα στὸν τοῖχο καὶ κανένας δὲν μπόρεσε νὰ μοῦ τὸν πάρει. Δὲν ἤξερα, τί τὸν ἐρωτοῦσα. Εἶχε γουρλώσει τὰ μάτια του καὶ μὲ κοιτοῦσε, χωρὶς νὰ βγάλει μιλιὰ.

— Πῶς τόν λέγανε τὸν συνέταιρο; Πὲς ἀλήθεια, πὼς τόν λέγανε τὸ συνέταιρο;

Δὲ μίλησε. "Ἐμεινα γουρλωμένος. Κόσμος πολὺς ἔξω ἀπὸ τὸ φούρνο καὶ μέσα σιγαλιαντάς. Σὲ λίγο μᾶς ξεχώρισε ἓνας ἀστυφύλακας.

— Μοῦ σκοτώσε τὸν πατέρα μου στὴν 'Αραπιά. Εἶναι ἐγκληματίας. Εἶναι κλέφτης. Κλέφτης στὴν 'Αραπιά, κλέφτης καὶ στὴ Σμύρνη!...

— Στὸ δικαστήριο. Μοῦ ἀπαντάει ὁ ἀστυφύλακας.

— Θὰ τὸν σκοτώσω, κύριε ἀστυφύλακα, δὲν μπορῶ, θὰ τον σκοτώσω!

Ξαναρίχτηκα ἀπάνω του, μὰ ὁ ἀστυφύλακας ἀγρίεψε.

— Θὰ σὲ πάρω μέσα! Μπρός, τὴν τάβλα σου καὶ γλήγορα!

Στὸ μεταξὺ ὁ Χαραλάμπης τῶχε στρίψει. "Ἐγινε ἄφαντος. Ξέφυγε κι ἔτρεξα νὰ τὸν πιάσω μανιασμένος, μὰ ποῦ ὁ Χαραλάμπης. Οὔτε στὴν 'Αγησιλάου, οὔτε στὴν Πειραιῶς. Τὸν ἔχασα γιὰ πάντα. Σίγουρα θάναί καὶ δολοφόνος τοῦ πατέρα μου, εἶπα μέσα μου. Εἶμωνα ἔξαλλος καὶ τρέμανε ὄλα μου. Γύρισα, πῆρα τὴν τάβλα. Τὰ διηγῆθηκα στὸ φούρναρη μὲ κλάματα. Δὲ μὲ πί-

στεψε κανέναν. Κι ὁ φούρναρης τὸ ἴδιο. «Νὰ μὴ ξανάρθεις ἐδῶ, μου λέει. Δὲ θέλω τέτοιες φασαρίες ἐδῶ στὸ μαγαζί μου. Ἄκους;»

Δὲν ξαναπάτησα ἀλήθεια. Μὰ ἐκεῖ στὴν ταραχὴ μου ἀπάνω, μέσα στὸ φούρνο ἢ ἔξω, καθὼς μὲ τράβαγε ὁ ἀστυφύλακας, θᾶπεσε τὸ ἡμερολόγιο ἀπὸ τὸ σακάκι μου.

— Δὲν πῆγες νὰ τὸ ζητήσεις ἀπὸ τὸ φούρνο;

— Ἐγὼ θαρροῦσα πὼς τὸ ἔχασα στὸ δρόμο, καθὼς ἔτρεχα ἀπὸ γωνιὰ σὲ γωνιὰ, γιὰ νὰ τὸν ξαναβρῶ...

— Μὰ κι ὁ φούρναρης τ'ἔχε ξεχάσει κι εἶταν ριγμένο στὸ ὑπόγειο καὶ σκεπασμένο μὲ σκουπίδια καὶ παλιόξυλα. Λοιπόν, τί ἐγινε μετὰ;

— Μετὰ! Ὁ μπάμπας μὲ τὴ μικρὴ Ἀγγλία φταίει πού δὲν ἔκανε τὴν ἠλεκτρικὴ καρέκλα γιὰ ὅλους τοὺς ἀπατεῶνες. Τέτοια ποινὴ χρειάζεται γι' αὐτοὺς. Μὰ καὶ γιὰ κατ' ἄλλο φταίει ὁ μπάμπας.

— Πού δὲν ἔκανε ὅ,τι ὑποσχέθηκε;

— Δὲ βαριέσαι εἶχε τόσες δόξες ὁ μπάμπας. Κι ἔπειτα ποιὸς δὲν τ'ἔξερε καὶ ποιὸς δὲν τὸ ἔξερε πὼς μεγάλη Ἀγγλία θὰ πεῖ στοῦ μιλόρδου τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ μέχρι τὴ Δύση νὰ σειοῦνται καὶ νὰ βεργολογίζονται οἱ καλάμιες τῆς ζάχαρης, τῆς καφεδιᾶς, τοῦ τσαγιού καὶ τῶν λειβαδιῶν τῆς Αὐστράλιας; . . . Καὶ μὲ τοῦτο, μικρὴ Ἀλβιόνα δὲν πάει νὰ πεῖ πὼς τὰ βουνά μας θὰ γίνονταν μονομιᾶς χρυσοφόρες Ἄλπεις! Ὁχι, τὰ βουνά μας δὲν ἔχουν τόσο γούστο γιὰ τοὺς μιλόρδους. Τὶ νὰ ζηλέψουν ἀπὸ τὴ Μουγκάνα τὴ δική μας κι ἀπὸ τὸν Κασιδιάρη! . . .

Ἐκεῖ ἔπεσε ἔξω ὁ μπάμπας. Ἐμεῖς δὲ θέλαμε νόμους Ἑγγλέζικους. Ἐμεῖς θέλαμε νὰ μᾶς κάνει τὰ βουνά μας Ἄλπεις. Νὰ βγάξουν χρῆμα χωρὶς μιλόρδους, χωρὶς καντόνια ἀναψυχῆς. Ἐμεῖς θέλαμε καντόνια μὲ ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα, νὰ τρουπήσουμε τὰ βουνά μας. Ναι, νὰ τὰ τρουπήσουμε, γιὰ νὰ βροῦμε τὸ χρῆμα! Φτάνει πιά μὲ τὸ ξένο τὸ χρῆμα καὶ μὲ τοὺς ξένους νόμους.

Καὶ τί νόμους! Μὲ δυὸ ἄκρες. Σὰν τὸ δίκωχο τοῦ μπάμπας. Ἡ πίσω ἄκρη χαμηλὴ καὶ πατημένη κι ἡ μπρὸς ψηλὴ καὶ καμαρωτὴ. Ὁχι τὸ δίκωχο τὸ θέλομε μὲ Ἑλληνικὴ κορμοστασιά. Ὀλόρθες κι οἱ δυὸ οἱ ἄκρες. Καὶ σὺ νὰ βρίσκεις τὸ δίκωχο σου κι ἐγὼ τὸ δικό μου. Πόνεσα, ἀγαπητέ μου, πολὺ γι' αὐτὸ σοῦ τὰ λέω αὐτά. Πῆγα

φυλακή στην Κέρκυρα ένα χρόνο στὰ 1936 μαζί με τούς άλλους τούς ἀρνητές τοῦ νόμου. Κι ἂν δὲν βρίσκονταν ἡ Μαρούσιω, νάρθει στην Ἀθήνα καὶ νὰ φροντίσει, θάμενα ἐκεῖ καὶ σὰ σάπιζα στις φυλακὲς τῆς Κέρκυρας. Ἕσες δέκα αἰμοπτύσεις ἐκεῖ...

—Μὰ γιατί, εἴσυνα ἀριστερός;

— Ἕν εἴμουνα θὰ τῶλεγα. Τῶχω στὰ σωθικά μου νὰ λέω τὴν ἀλήθεια. Μ' ἔπνιξε ἡ ἀδικία, γι' αὐτό. Χτυποῦσα ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ, γιὰ νάβρω τρόπο νὰ πιάσω τὸ Χαραλάμπη τὸ Μακρῆ. Μὲ πῆγε στὸν εἰσαγγελέα κι αὐτὸς με κοκκίνισε. Μοῦκανε φάκελλο, καταλαβαίνετε;...

— Γιατὶ ἀπειλεῖτε νὰ τὸν σκοτώσετε;

Μ' ἐρώτησε ὁ εἰσαγγελέας.

— Ἕφοῦ δὲν ἔχετε νόμους, γιὰ νὰ τιμωροῦν τοὺς ἐγκληματίες;....

— Εἴσαι ἀναρχικός. Ἕχει δίκιο ὁ κ. Μακρῆς πὺ σὲ κατηγορεῖ γιὰ ἀναρχικό. Θὰ κρατηθεῖς, γιὰ νὰ βάλεις μυαλό.

Καὶ μ' ἔστειλε στὴν Κέρκυρα. Γυροῖζοντας ἀθῶος ἀπὸ τὴν Κέρκυρα βρῆκα στὴν Ἀθήνα τὴ Μαρούσιω πὺ με περίμενε. Ἕ υγεία μου εἶχε κλονιστεῖ πάλι. Ἕ Μαρούσιω εἶχε πουλήσει κι ἐκείνη τὰ πατρικά της χωράφια. Δὲν τῆς ἔμενε παρὰ νὰ δουλέψει ἐκείνη.

Σταμάτησε ὁ λοχίας τοῦ Ἕφιὸν - Καραχισάο, γιὰ νὰ πάρει μιὰ ἀνάσα δίκιου ἀπὸ τὰ σωθικά του. Καὶ συνέχισε με Ἕγρὰ τὰ μάτια.

— Ἕπιασε ἡ Μαρούσιω δουλειὰ σ' Ἕνα ἐργοστάσιο. Σιγὰ - σιγὰ συνερχόμουνα. Ἕ Αρχισα κι ἐγὼ με τὴν τάβλα νὰ κάνω τὴ γύρα μου. Καθόμασταν στὸ Θεσεῖο τότε. Βγαίναμε με τὴ Μαρούσιω τὰ βράδρια στὴν Ἕκρόπολη καὶ καθρεφτιζόμαστε ἀγκαλιασμένοι στὸν κόκκινο δίσκο πὺ ἔγερνε στὸ Σαρωνικό.

Μιλούσαμε γιὰ τὰ περασμένα κι ὅλα τὰ λέγαμε ἐκτὸς ἀπὸ Ἕνα. Εἶχαμε πάρει ἀπόφαση νὰ μὴ μιλάμε γιὰ τὸ ἀράπικο Ἕλογο.

— Κάντο ξίκι ἀπ' τὸ μυαλό σου, Γληγόρη μου. Πᾶνε ἐκεῖνα τώρα. Καὶ νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια;

Σ' ἀγαπῶ πὺ πολὺ τώρα πὺ χάθηκε γιὰ πάντα τὸ ἀράπικο Ἕλογο!....

Σ' ἀγαπῶ καὶ μ' ἀρέσεις πιὸ καλὰ τώρα πὺν δουλεύω στὸ ἐργοστάσιο γιὰ σένα, γιὰ μᾶς, γιὰ ὅλο τὸν κόσμον!....

Σ' ἀγαπῶ χωρὶς φόβο, γιὰτὶ σὲ κρατᾶω στὴν ἀγκαλιά μου κάθε ἡλιόγερμα χωρὶς ταξίδια, χωρὶς πολέμους, χωρὶς φυλακές, χωρὶς ἀράπικα ἄλογα!....

Ἐβγαλε τὸ μαντήλι του ὁ Γληγόρης σκούπισε τὰ δάκρυνά του καὶ ξανάρχισε:

— Καὶ στὸν πόλεμο περάσαμε μὲ τὴ Μαρούσιω μὲ τὴν ἴδια δύναμη πὺν μᾶς χάριζε ἢ εὐτυχία μιᾶς ἀγάπης ἀπέραντης. Καὶ στὴν Κατοχὴ περάσαμε ἤσυχια κλεισμένοι στὸ σπιτάκι μας στὸ Θησεῖο καὶ κοιτούσαμε τὴ δουλειά μας.

Θυμᾶμαι μόνο ἓνα βράδυ, καθὼς εἶμασταν ἀγκαλιασμένοι στὸ σκοτάδι πάνω στὴν Ἀκρόπολη σφύριξαν δίπλα μας δυὸ σφαιρες ἀπὸ τὸ Θησεῖο. Δὲν ξαναπήγαμε πιά. Κλειδωθήκαμε τὰ βράδια καὶ περιμέναμε τὴ λευτεριά. Μὰ ἡ Μαρούσιω δὲν τὴ χάρηκε τὴ λευτεριά.

— Στὴν κατοχὴ πέθανε ἡ καημένη ἡ Μαρούσια;

— Εἶμουνα ἔξω ἀπὸ τὸ ταχυδρομεῖο μὲ τὴν τάβλα μου. Ὅλο σάμαλι πουλούσαμε τότε. Τὴ Μαρούσια τὴν πάντεχα στὸ ἐργοστάσιο. Θᾶταν δέκα ἢ ὡρα τὸ πρωῖ. Κόσμος πολὺς μαζώνονταν στὴν πλατεῖα κι ὅλο μαζώνονταν. Σὲ λίγο πέτρα νᾶρριχνες δὲν τὴν ἔβλεπες. Ὅλη ἡ Ἀθῆνα στὸ πόδι. Καὶ στὴ Σταδίου καὶ στὴν Πανεπιστημίου ἀκούονταν φωνές. Βουητὸ ἀνθρώπινο.

— Τὶ εἶναι; Ρώτησα ἓνα διπλανό μου φυστικά.

— Δὲν πῆρες χαμπάρι; Κριμα σου λοχία τοῦ Καραχισάρ! Συλλαλητήριο λευτεριάς ἔχομε!....

Κύματα - κύματα σκορπίζονταν στοὺς δρόμους ὁ λαός, καθὼς πέφτανε ἀπάνω του οἱ ξένοι μὲ τὰ ὄπλα. Στὴ Σταδίου ἀκούονταν πολυβόλα στὸ ψαχνό. Καὶ στὴν Πανεπιστημίου κροτάλιζαν τὰ ντάκς γιὰ νὰ διαλύσουν τὸ λαό. Μὰ κύματα - κύματα ὁ λαός ὄρμαγε πάνω στὰ ντάκς καὶ τὰ πολυβόλα. Τὸ συλλαλητήριο πέτυχε. Σ' αὐτὸ βοήθησε καὶ ἡ Μαρούσιω. Τὴν ἀπάντεχα στὸ ἐργοστάσιο κι ἐκεῖνη εἶταν πρώτη στὸ συλλαλητήριο.

Τὸ βράδυ ἤρθε μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο στὸ σπίτι μου καὶ μὲ πληροφόρησε πὼς εἶχε συλληφθεῖ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς στὴ

διαδήλωση. Πώς ἄρπαξε τὸ πολυβόλο ἐνὸς Ἰταλοῦ καὶ τοῦδωσε μιὰ κοντακιὰ καὶ τὸν ἄφηκε ἀναίσθητο.

Ναί, ἡ Μαρούσιω μου εἶταν αὐτὴ πού σταμάτησε ἓνα ντάκς. Πού ἀχρήστευσε τὰ πολυβόλα!... Δὲν μοῦ εἶχε πεῖ πὼς θὰ πήγαινε στὴ διαδήλωση!... Φοβόταν νὰ μὴ πάρω κι ἐγὼ μέρος.. Γιατὶ μ' ἀγαποῦσε...

Μ' ἀγαποῦσε καὶ μοῦ εἶχε πεῖ φεύγοντας τὸ πρωῖ γιὰ τὸ ἐργοστάσιο. «Μὴ θγαίνεις σήμερα. Κάτσε, ξεκουράσου!...» Μὰ εἴμωνα, χωρὶς νὰ τὸ θέλω. Μὲ παράσυρε τὸ κῦμα τοῦ λαοῦ. Ποῦ ν᾿ἄξερα, πὼς ἡ Μαρούσιω μου στὴν ὁδὸ Πανεπιστημίου χτυποῦσε τὸν ὀχτροὸ μὲ τὴν ὀρμὴ τῆς πρώτης Ἑλληνίδας καὶ μὲ τὸν ἀέρα τῆς λεβεντιᾶς πού τῆς εἶχε χαρίσει ἡ λεβεντομάνα ἡ Μουργκάννα!.. Τὴν ἄλλη μέρα μαζί μὲ ἄλλους τὴ στήσανε ἐδῶ... .

— Τὴ βροῆκες;

— Κοινὸς εἶναι ὁ τάφος μὲ τοὺς ἄλλους. Δὲν τὴ βροῆκα. Δὲν τῆς ἔδωκα τὸ ὑστερονὸ φιλί μου. Κάθε μέρα φιλῶ τὸ χῶμα πού τὴ σκεπάζει. Τῆς ἔβαλα ἓνα σταυρὸ πέτρινο κι ἔγραψα. «Ἐδῶ εἶναι θαμμένη ἡ Μαρούσιω Μπέλαινα πλαῖ στους σύγχρονους ἥρωες!..»

Ἐδῶ σκόλασε τὴν ἱστορία του ὁ Γληγόρης ὁ Μπέλος πού εἶχε διακόψει στὸ τετράδιο. Πήγαμε στὸν τάφο τῆς Μαρούσιως κλαίοντας κι οἱ δύο. Εἶτανε στολισμένος μὲ λογιῶν - λογιῶν λουλούδια. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ κι ἀγριοβασιλικὰ κι ἀγριαμάραντα ἀπὸ τὴ Μουργκάννα. Διάβασα τὰ χαραγμένα γράμματα καὶ στὸ τέλος πρόσθεσα. «Ἀντάξια γυναίκα τοῦ λοχία τοῦ Καραχισάρ, τοῦ ἀρτεργάτη Γληγόρη Μπέλου!....»

Τ Ε Λ Ο Σ

ΕΚΔΟΘΗΚΕ ΣΤΟ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΤΥΠΟ-
ΓΡΑΦΕΙΟ Α. ΣΑΒΒΙΔΗ (ΜΥΛΛΕΡΟΥ 50),
ΣΤΙΣ 25 ΝΟΕΜΒΡΗ 1959
ΤΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΦΙΛΟΤΕΧΝΗΣΕ Ο ΙΔΙΟΣ
Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ.

ημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

55766

KON